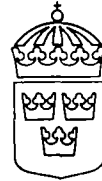

Regeringens proposition

1990/91:4

om ändring i rennäringslagen (1971:437),
m. m.

Prop.
1990/91:4

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 21 juni 1990.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Mats Hellström

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ett flertal ändringar i rennäringslagen (1971:437).

Lagens inledande bestämmelser ändras så att det framgår att renskötselrätten är en för den samiska befolkningen kollektiv rätt som bygger på urminnes hävd och utgör en särskild rätt till fastighet. Renskötselrätten skall bara kunna upphävas av regeringen om det behövs för att tillgodose något av de i expropriationslagen uppräknade expropriationsändamålen. På åretruntmarkerna förbjuds ingrepp som innebär avsevärd olägenhet för renskötseln även om ingreppet inte innebär en ändrad markanvändning.

När högsta renantal fastställs för en sameby skall skäligen hänsyn tas till andra intressen. Länsstyrelsen skall vid vite kunna förelägga en sameby att minska antalet renar till det tillåtna, att hålla årlig renräkning och att upprätta renlängd. Länsstyrelsen ges befogenhet att kontrollera att renräkningen sker på ett korrekt sätt. Om renar förekommer på område där renskötsel inte är tillåten skall länsstyrelsen kunna vid vite förelägga samebyn att driva bort renarna. Möjligheten att besluta om slakt skall kunna utnyttjas endast i vissa fall.

Väglagen (1971:948) och lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter ändras så att det framgår att renskötselrätt utgör en särskild rätt till fastighet.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1991.

Lag om ändring i rennäringslagen (1971:437)

Härigenom föreskrivs i fråga om rennäringslagen (1971:437)¹

dels att 2 § skall upphöra att gälla,

dels att 1, 3, 11, 12, 14, 15, 26, 30, 35, 59, 66, 68, 71, 85, 86 och 89 §§ och rubriken närmast före 1 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 66 a § samt närmast före 3 § en ny rubrik av följande lydelse,

dels att det i lagen närmast före 31 § skall införas en ny rubrik som skall lyda "Upplåtelse av mark och vatten m. m."

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Renskötselförordning m. m.**Renskötselförordning**

1 §

Rätt att enligt denna lag begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar (renskötselförordning) har den som är av samisk härkomst, om hans fader eller moder eller någon av hans far- eller morföräldrar haft renskötsel som stadigvarande yrke.

Den som är av samisk härkomst (same) får enligt bestämmelserna i denna lag använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar.

Rätten enligt första stycket (renskötselförordningen) tillkommer den samiska befolkningen och grundas på urminnes hävd. Den utgör en särskild rätt till fastighet.

Renskötselförordningen får utövas av den som är medlem i sameby.

Om särskilda skäl föreligger, kan länsstyrelsen medge person med samisk härkomst renskötselförordning, även i annat fall än som avses i första stycket.

Renskötselförordningen m. m.

3 §

Renskötsel får bedrivas

1. hela året

i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark som tillhör staten (kronomark) och renbetesland där skogsrenskötsel av ålder bedrivs under våren, sommaren eller hösten,

på renbetesfjällen i Jämtlands län,

inom de områden i Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete,

Renskötsel får bedrivas inom följande områden (renskötselförordningen)

1. hela året (åretrunmarkerna)

i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark som tillhör staten (kronomark) och renbetesland där skogsrenskötsel av ålder bedrivs under våren, sommaren eller hösten,

på renbetesfjällen i Jämtlands län,

inom de områden i Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete,

¹ Lagen omtryckt 1985:919.

2. den 1 oktober—den 30 april

i övriga delar av lappmarkerna nedanför odlingsgränsen, inom sådana trakter utanför lappmarkerna och renbetesfjällen där rensköttsel av ålder *bedrivs* vissa tider av året.

Med renbetesland förstås mark som vid avvittringen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder använts som sådant land. Med renbetesfjällen förstås de vid avvittringen för samerna avsatta renbetesfjällen och de områden som sedermera upplåtits till utvidgning av dessa fjäll.

2. den 1 oktober—den 30 april
(*vinterbetesmarkerna*)

i övriga delar av lappmarkerna nedanför odlingsgränsen, inom sådana trakter utanför lappmarkerna och renbetesfjällen där rensköttsel av ålder *bedrivs* vissa tider av året.

11 §

Medlem i sameby är

1. *rensköttselberättigad* som deltar i renskötseIn inom byns betesområde,

2. *rensköttselberättigad* som har deltagit i rensköttsel inom byns betesområde och haft detta som stadigvarande yrke *samt ej* övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete,

3. *rensköttselberättigad* som är make eller hemmavarande barn till medlem som avses under 1 eller 2 eller som är efterlevande make eller underårigt barn till avliden sådan medlem.

Medlem i sameby är

1. *same* som deltar i renskötseIn inom byns betesområde,

2. *same* som har deltagit i rensköttsel inom byns betesområde och haft detta som stadigvarande yrke *och inte* övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete,

3. *den* som är make eller hemmavarande barn till medlem som avses under 1 eller 2 eller som är efterlevande make eller underårigt barn till avliden sådan medlem.

12 §

Sameby kan som medlem *anta* annan *rensköttselberättigad* än som anges i 11 §, om han avser att med egna renar driva rensköttsel inom byns betesområde.

Vägras sökanden inträde som medlem, kan länsstyrelsen medge honom inträde, om särskilda skäl *föreligger*.

Sameby kan som medlem *anta* annan *same* än som anges i 11 §, om han avser att med egna renar driva rensköttsel inom byns betesområde.

Vägras sökanden inträde som medlem, kan länsstyrelsen medge honom inträde, om *det finns* särskilda skäl.

14 §

Renskötande medlems dödsbo får fortsätta den av medlemmen bedrivna renskötseIn under tre år från dödsfallet. Är *rensköttselberättigad* dödsbodelägare under 18 år, räknas tiden från det han fyller 18 år.

Renskötande medlems dödsbo får fortsätta den av medlemmen bedrivna renskötseIn under tre år från dödsfallet. Är *dödsbodelägare* under 18 år, räknas tiden från det han fyller 18 år. *Kravet i 1 § tredje stycket om medlemskap i sameby gäller inte för rätt till rensköttsel som avses här.*

15 §

Sameby får för medlemmarnas gemensamma behov *begagna* byns betesområde för renbete.

Lantbruksnämnden bestämmer det högsta antal renar som får hållas på bete inom byns betesområde.

Om det behövs för att bevara renbetet eller *eljest* främja renskötseln, kan lantbruksnämnden förordna om inskränkning i betesrätten.

Sameby får för medlemmarnas gemensamma behov *använda* byns betesområde för renbete.

Lantbruksnämnden bestämmer det högsta antal renar som får hållas på bete inom byns betesområde. *Skälig hänsyn skall därvid tas till andra intressen.*

Om det behövs för att bevara renbetet eller *annars* främja renskötseln, kan lantbruksnämnden förordna om inskränkning i betesrätten.

Om samebyn bryter mot ett beslut enligt andra eller tredje stycket får länsstyrelsen vid vite förelägga byn att följa beslutet. Har samebyn med stöd av 35 § första stycket bestämt hur många renar en medlem högst får inneha, får ett föreläggande att minska antalet renar även riktas mot en medlem som inte följer samebyns beslut.

26 §

Regeringen kan förordna om upphävande av renskötselrätten för visst markområde, när området behövs för ändamål som avses i 2 kap. expropriationslagen (1972: 719) eller för annat ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. För område som väsentligen är utan betydelse för renskötseln får sådant förordnande meddelas, när området behövs för allmänt ändamål.

Upphävande kan begränsas till att avse viss tid eller vissa i renskötselrätten ingående befogenheter.

Regeringen kan förordna om upphävande av renskötselrätten för visst markområde, när området behövs för ändamål som avses i 2 kap. expropriationslagen (1972: 719).

30 §¹

Den som inom *område som avses i 3 § 1* äger eller brukar mark där renskötsel *bedrivs* får *ej* ändra användningen av marken *på sätt* som medför avsevärd olägenhet för renskötseln i annan mån än som följer av förordnande enligt 26 §.

Den som inom *åretruntmarkerna* äger eller brukar mark där renskötsel *bedrivs* får *inte* vid användningen av marken *vidta åtgärder* som medför avsevärd olägenhet för renskötseln i annan mån än som följer av förordnande enligt 26 §.

¹ Senaste lydelse 1987: 154.

Första stycket hindrar inte att mark används i enlighet med en detaljplan eller för företag vars tillåtlighet skall prövas i särskild ordning.

35 §

Om det är *påkallat* med hänsyn till vad som bestämts om högsta renantalet enligt 15 § andra stycket eller om det behövs för att främja renskötseln, kan sameby bestämma hur många renar medlem högst får inneha eller *meddela andra föreskrifter om innehavet*.

Om det *behövs* med hänsyn till vad som bestämts om högsta renantalet enligt 15 § andra stycket eller om det behövs för att främja renskötseln, kan sameby bestämma hur många renar medlem högst får inneha eller *besluta om andra villkor för innehavet*.

Sameby får undanta visst område från medlemmarnas begagnande för jakt eller fiske, om det behövs av hänsyn till jakt- eller fiskevärden eller av andra särskilda skäl.

Föreskrifter enligt första stycket får *ej* ges sådant innehåll att renskötande medlems fortsatta verksamhet *omöjliggöres* eller väsentligt försvåras.

Beslut enligt första eller andra stycket får *inte* ges sådant innehåll att renskötande medlems fortsatta verksamhet *omöjliggörs* eller väsentligt försvåras.

59 §

I fråga om rösträtt och beslut på bystämma gäller, om *ej* annat följer av särskild bestämmelse i denna lag,

1. att varje myndig medlem har en röst i fråga som rör utseende av ordförande på bystämma eller av revisor, beviljande av ansvarsfrihet för styrelsen eller ändring av sådan föreskrift i stadga som avses i 38 § andra stycket 1 – 6,

2. att i övriga frågor rösträtt tillkommer endast renskötande medlem, som därvid har en röst för varje påbörjat hundratal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom,

2. att i övriga frågor rösträtt tillkommer endast renskötande medlem, som därvid har en röst för varje påbörjat hundratal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom, *dock inte för fler renar än som samebyn bestämt för honom enligt 35 §,*

3. att medlems rösträtt kan utövas genom annan medlem såsom ombud,

4. att ingen får för egen eller annans del rösta för sammanlagt mer än en femtedel av det på stämman företrädde röstetalet,

5. att den mening som erhållit det högsta röstetalet gäller som stämans beslut,

6. att vid lika röstetal val avgöres genom lottning och i andra frågor den mening gäller som biträdes av de flesta röstande eller, om även antalet röstande är lika, av stämmans ordförande,

7. att beslut om ändring av stadgarna *ej* är giltigt, om det *ej* biträdes av minst två tredjedelar av det på stämman av renskötande medlemmar företrädde röstetalet och dessutom, såvitt gäller föreskrift som avses i 38 § andra stycket 1 – 6, av flertalet av byns myndiga medlemmar.

66 §

Räkning av samebys renar skall ske årligen vid ungefär samma tidpunkt. Om sameby begär det, kan lantbruksnämnden medge att räkningen får ske med större tidsmellanrum.

Lantbruksnämnden kan på begäran av renskötande medlem *förordna* om extra renräkning, om denne gör sannolikt att resultatet av räkning enligt första stycket är oriktigt och kostnaderna för den extra renräkningen *ej* är oskäligen i förhållande till den betydelse det kan ha för medlemmen att rättelse kommer till stånd.

Lantbruksnämnden kan på begäran av renskötande medlem *besluta* om extra renräkning, om denne gör sannolikt att resultatet av räkning enligt första stycket är oriktigt och kostnaderna för den extra renräkningen *inte* är oskäligen i förhållande till den betydelse det kan ha för medlemmen att rättelse kommer till stånd.

Länsstyrelsen får vid vite förelägga sameby att genomföra sådan räkning av byns renar som avses i första eller andra stycket.

66 a §

En sameby skall underrätta länsstyrelsen om tid och plats för byns renräkning. Länsstyrelsen kan utse någon att närvara vid renräkningen. Finns anledning anta att samebyn inte följt meddelade föreskrifter, kan länsstyrelsen besluta om kompletterande renräkning.

Den som av länsstyrelsen förordnats att närvara vid renräkningen har rätt att få tillträde till områden och anläggningar där renar hålls samt rätt att på begäran få de upplysningar och handlingar som behövs för att fullgöra uppdraget.

68 §

På grundval av renräkning enligt 66 § första stycket skall renlängd upprättas. Fel i längden som påvisats vid extra renräkning skall genast rättas.

I renlängden skall *upptagas* ägarerna till de renar som *hålles* på byns betesområde, det räknade eller uppskattade antalet renar för varje ägare och, om *föreskrift* meddelats om reninnehavet enligt 35 §, förhållande som är av betydelse för kontroll av att *föreskriften efterföljts*.

I renlängden skall *tas upp* ägarerna till de renar som *hålls* på byns betesområde, det räknade eller uppskattade antalet renar för varje ägare och, om *beslut* meddelats om reninnehavet enligt 35 §, förhållande som är av betydelse för kontroll av att *beslutet följts*.

Bystämman fastställer renlängden och beslutar om rättelse däri.

Regeringen, eller myndighet som regeringen bestämmer, får meddela närmare föreskrifter om användningen av renlängd som underlag

för ett företagsregister och om skyldighet att lämna renlängden och andra uppgifter om renskötseln till den myndighet som för registret.

Länsstyrelsen får vid vite förelägga sameby att upprätta och fastställa renlängd samt att överlämna kopia av längden till myndighet som avses i fjärde stycket.

71 §

Uppehåller sig renar utanför renskötselområdet eller på mark inom detta område under tid då renskötsel *icke* får bedrivas där, kan länsstyrelsen på framställning av *lantbruksnämnden eller markägare* som därigenom lider skada eller olägenhet av någon betydelse *förordna att renarna skall slaktas och säljas.*

Uppehåller sig renar utanför renskötselområdet eller på mark inom detta område under tid då renskötsel *inte* får bedrivas där, kan länsstyrelsen på framställning av *den* som därigenom lider skada eller olägenhet av någon betydelse *vid vite förelägga samebyn att föra bort renarna.*

Länsstyrelsen får besluta att renarna skall slaktas och säljas om vitesföreläggandet inte leder till åsyftat resultat eller om det annars finns särskilda skäl.

Är det känt till vilken sameby renarna hör, får förordnande enligt första stycket meddelas endast om samebyn underlåter att inom skälig tid efter anmaning taga hand om renarna.

Vitesföreläggande enligt första stycket får meddelas endast om samebyn underlåter att inom skälig tid efter anmaning ta hand om renarna. Detsamma gäller beslut enligt andra stycket om det är känt till vilken sameby renarna hör.

Kostnaden för renarnas omhändertagande, slakt och försäljning skall *uttagas* ur köpeskillingen. Återstoden tillfaller renarnas ägare, om han är känd, och annars den eller de samebyar till vilka renarna kan *antagas* ha hört.

Kostnaden för renarnas omhändertagande, slakt och försäljning skall *tas ut* ur köpeskillingen. Återstoden tillfaller renarnas ägare, om han är känd, och annars den eller de samebyar till vilka renarna kan *antas* ha hört.

85 §

Den som är *renskötselberättigad* kan få tillstånd (koncession) att driva renskötsel i Norrbottens län nedanför lappmarksgränsen inom område där renskötsel av ålder förekommer under hela året. Koncession innefattar rätt för koncessionshavaren att driva renskötseln även med skötesrenar som tillhör

Den som är *same* kan få tillstånd (koncession) att driva renskötsel i Norrbottens län nedanför lappmarksgränsen inom område där renskötsel av ålder förekommer under hela året. Koncession innefattar rätt för koncessionshavaren att driva renskötseln även med skötesrenar som tillhör

1. den som äger eller brukar jordbruksfastighet, vilken helt eller

1. den som äger eller brukar jordbruksfastighet, vilken helt eller

delvis är belägen inom *koncessionsområdet*, om han är bosatt på fastigheten eller inom området,

2. den som tidigare har haft koncession inom området, om han är bosatt *där* och inte har övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete,

3. efterlevande make eller efterlevande underårigt barn till koncessionshavare eller till sådan under 2 angiven förutvarande koncessionshavare som vid tidpunkten för dödsfallet ägde skötesrenar, om den efterlevande är bosatt inom *koncessionsområdet*.

Koncession får lämnas endast om fortsatt renskötsel inom området är till övervägande nytta för orten och endast om den som söker koncession kan antagas komma att driva renskötseln på ett ändamålsenligt sätt.

Koncession meddelas för viss tid, högst 10 år.

86§

För renskötseln inom koncessionsområde skall finnas sameby. Medlem i sådan sameby är koncessionshavare, dennes make och hemmavarande barn, *renskötselberättigad* som biträder koncessionshavare i renskötseln och som inte har annat huvudsakligt förvärvsarbete samt ägare av skötesrenar inom koncessionsområdet.

Bestämmelserna om sameby och dess förvaltning gäller i tillämpliga delar i fråga om sameby för koncessionsrenskötsel med följande avvikelser:

1. Ägare av skötesrenar anses som renskötande medlem.

2. *Renskötande medlem* har i frågor som avses i 59§ 2 en röst för varje påbörjat tjugotal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom.

För renskötseln inom koncessionsområde skall finnas sameby. Medlem i sådan sameby är koncessionshavare, dennes make och hemmavarande barn, *annan same* som biträder koncessionshavare i renskötseln och som inte har annat huvudsakligt förvärvsarbete samt ägare av skötesrenar inom koncessionsområdet.

2. *Koncessionshavare* har i frågor som avses i 59§ 2 en röst för varje påbörjat tjugotal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom, *dock inte för fler renar än som lantbruksnämnden enligt 88§ första stycket 3 bestämt för honom. För ägare av skötesrenar är rösträtten begränsad till en röst, oavsett antalet skötesrenar som han innehar.*

3. Koncessionshavaren eller, om det finns flera, minst en av dem skall vara ledamot av styrelsen. Koncessionshavare leder renskötseln inom byn och anställer den arbetskraft som kan behövas för renskötseln.

89§

Har förutsättningarna för koncessionen ändrats, kan lantbruksnämnden återkalla koncessionen eller föreskriva nya villkor.

Bryter en sameby eller koncessionshavare mot villkor som gäller för verksamheten kan länsstyrelsen vid vite förelägga byn eller koncessionshavaren att vidta rättelse. Om en koncessionshavare innehar fler egna renar än vad lantbruksnämnden med stöd av 88 § första stycket 3 medgivit honom, eller om en ägare av skötesrenar har fler renar i koncessionshavarens vård än vad som följer av 88 § andra stycket, eller samebyns beslut, får länsstyrelsen vid vite förelägga renägaren att minska renantalet till det tillåtna.

Efter ansökan av samebyn får länsstyrelsen besluta om slakt och försäljning av de övertaliga renarna om renägaren inte efter anmaning själv låter minska renantalet.

Kostnaden för slakten och försäljningen skall tas ut ur köpeskillingen medan återstoden av köpeskillingen tillfaller renarnas ägare.

Har förutsättningarna för koncessionen ändrats, kan lantbruksnämnden återkalla koncessionen eller besluta om nya villkor.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

Äldre bestämmelser om renskötsrätt gäller fortfarande i fråga om äktenskap som ingåtts före lagens ikraftträdande.

Lag om ändring i väglagen (1971:948)

Häri genom föreskrivs att 55 § väglagen (1971:948)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Har väghållare erhållit vägrätt, är fastighetens ägare berättigad att av väghållaren få intrångsersättning och ersättning för annan skada till följd av vägens byggande eller be-
gagnande, om det ej avtalats eller uppenbarligen förutsatts att ersättning ej skall lämnas. Samma rätt till ersättning har innehavare av *sådan* nyttjanderätt eller annan särskild rätt till *fastigheten som upplåtits innan* marken togs i anspråk.

Vid ersättningens bestämmande gäller 4 kap. expropriationslagen (1972:719) i tillämpliga delar. 4 kap. 3 § nämnda lag skall härvid tillämpas i fråga om värdeökning som ägt rum under tiden från dagen tio år före det talan väcktes vid domstol.

På ersättningen utgår ränta enligt 5 § räntelagen (1975:635) från den dag då marken togs i anspråk till och med den dag då betalning skall ske och enligt 6 § räntelagen för tiden därefter.

Föreslagen lydelse

55 §

Har väghållare erhållit vägrätt, är fastighetens ägare berättigad att av väghållaren få intrångsersättning och ersättning för annan skada till följd av vägens byggande eller be-
gagnande, om det ej avtalats eller uppenbarligen förutsatts att ersättning ej skall lämnas. Samma rätt till ersättning har innehavare av nyttjanderätt eller annan särskild rätt till *fastighet, såvida rätten inte upplåtits efter det att* marken togs i anspråk.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

¹ Lagen omtryckt 1987:459.

Lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter

Härigenom föreskrivs att 42 § lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

42 §

Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut, *renskötselrätt* och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 21 juni 1990.

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Engström, Hjelm-Wallén, S. Andersson, Göransson, Gradin, Dahl, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén, Freivalds, Wallström, Lööw, Persson, Molin, Sahlin, Larsson, Åsbrink

Föredragande: statsrådet Hellström

Proposition om ändring i rennäringslagen (1971:437), m. m.

1 Inledning

Samerättsutredningens förslag

Med stöd av regeringens bemyndigande den 2 september 1982 tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet en kommitté med uppdrag att utreda vissa frågor om samernas ställning i Sverige. Utredningen (chefen för hyresnämnden och arrendenämnden i Stockholm Hans-Åke Wängberg, ordförande, f. d. riksdagsledamoten Karl-Erik Häll samt riksdagsledamöterna Martin Olsson och Åke Selberg), som antog namnet samerättsutredningen, avgav i maj 1986 delbetänkandet (SOU 1986:36) Samernas folkrättsliga ställning och i juni 1989 huvudbetänkandet (SOU 1989:41) Samerätt och sameting. Betänkandena har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena har lagts fram i promemorian (Ds 1989:72) Remissyttrandena över samerättsutredningens betänkanden (SOU 1986:36) Samernas folkrättsliga ställning och (SOU 1989:41) Samerätt och sameting.

Till protokollet i detta ärende bör fogas dels en sammanfattning av delbetänkandet (SOU 1986:36) Samernas folkrättsliga ställning som *bilaga 1*, dels en sammanfattning av huvudbetänkandet (SOU 1989:41) Samerätt och sameting såvitt avser renskötselns rättsliga ställning som *bilaga 2*, dels de lagförslag som läggs fram i den delen som *bilaga 3*.

Lantbruksstyrelsens rapport

Lantbruksstyrelsen beslutade den 14 februari 1986 att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att se över vissa frågor som sammanhänger med samebyarnas organisation, funktion och ekonomi. Arbetsgruppen, som antog namnet rennäringsgruppen, överlämnade i april 1989 sitt förslag till lantbruksstyrelsen. Förslaget, Frågor om samebyarnas organisation, funktion och ekonomi, lantbruksstyrelsens rapport 1989:4, överlämnades till regeringen i juni 1989. Rapporten har remissbehandlats.

Till protokollet i detta ärende bör fogas dels en sammanfattning av rapporten som *bilaga 4*, dels de lagförslag som läggs fram som *bilaga 5*, dels en förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena som *bilaga 6*.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 17 maj 1990 att inhämta lagrådets yttrande över de lagförslag som utarbetats i ärendet. De till lagrådet remitterade lagförslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 7*.

Lagrådet har yttrat sig över förslagen. Yttrandet bör fogas till protokollet som *bilaga 8*.

Jag har i allt väsentligt följt lagrådets förslag. Jag återkommer till lagrådets yttrande i den allmänna motiveringen i avsnitten om renskötselrätten (3.2), om ökat skydd för renskötselrätten (3.4) och om företagsregister för rennäringen (3.10) samt i specialmotiveringen till rennärlingslagen. Härutöver bör vissa redaktionella ändringar göras i lagtexten.

I den följande framställningen redovisar jag först mina överväganden och förslag i en sammanfattning. Jag redogör därefter närmare för de allmänna utgångspunkterna för förslagen. I den återstående delen av remissen behandlas de olika förslagen mer ingående.

2 Sammanfattning av föredragandens överväganden och förslag

Renskötseln bedrivs i Sverige i stort sett i hela Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län samt delar av Kopparbergs och Västernorrlands län. De renskötande samernas antal i Sverige uppgår till ca 2 500 personer. Det finns ca 900 rennärlingsföretag. Renantalet växlar starkt mellan perioder av goda och dåliga renbetesår. Enligt renlängderna fanns det 292 000 renar år 1988. Rennärlingen i Sverige regleras i rennärlingslagen (1971:437).

Samernas rättigheter enligt rennärlingslagen har i lagen fått den sammanfattande beteckningen renskötselrätt. Denna beskrivs som en rätt för samer att begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar. I rätten ingår bl. a. rätt till renbete, jakt, fiske och visst skogs fång. Rätten tillkommer främst sådana personer av samisk härkomst som kan åberopa att någon av deras föräldrar, farföräldrar eller morföräldrar haft renskötsel som stadigvarande yrke.

För renskötseln finns 51 samebyar med renskötselberättigade samer som medlemmar. Den mark där renskötsel får bedrivas hela året är fördelad mellan sådana byar i särskilda byområden. Samebyarna ombesörjer renskötseln inom byns betesområde och företräder medlemmarna i bl. a. frågor som rör renskötselrätten.

Rennärlingslagen bygger inte på någon utredning om samernas rättigheter utan utgår i huvudsak från det innehåll dessa rättigheter hade enligt

1928 års renbeteslag. I lagstiftningsärendet år 1971 konstaterades att samerna ansåg sig ha en starkare rätt till renbetesmarken än vad som kommit till uttryck i renbeteslagen. I avbidan på domstolsprövning av tvistefrågorna fick man emellertid godta att lagstiftningen byggde på samma grund som dittills. Den domstolsprövning man syftade på var det s. k. skattefjällsmålet som ledde fram till en dom avkunnad av högsta domstolen (HD) först år 1981.

Högsta domstolen fann att äganderätten till skattefjällen tillkommer staten samt att samernas bruksrätt är uttömmande reglerad i rennäringslagen. Enligt HD har samerna dock en starkt skyddad bruksrätt av speciellt slag som ytterst är grundad på urminnes hävd. I domen anför HD att en på civilrättslig grund bestående bruksrätt av ifrågavarande slag enligt 2 kap. 18 § regeringsformen (RF) är skyddad mot tvångsförfoganden utan ersättning på samma sätt som äganderätten. Den omständigheten att rätten i detta fall är reglerad i lag innebär inte att den skulle sakna sådant skydd. Rättigheten kan väl upphävas genom lagstiftning, men så länge den utövas kan den inte fräntas innehavarna, vare sig i lag eller annan form, utan ersättning enligt 2 kap. 18 § RF. Mot bakgrund av bl. a. domen i skattefjällsmålet tillsatte regeringen år 1982 samerättsutredningen. De förslag som lämnas i denna lagrådsremiss bygger på utredningens huvudbetänkande, Samerätt och sameting.

Rennäringslagen år 1971 innebar genomgripande förändringar i de tidigare lappbyarnas organisatoriska och ekonomiska situation. Lappfogdeorganisationen avskaffades och samebyarna fick själva ta ansvar för hur renskötselarbetet skall organiseras och hur byarnas ekonomiska angelägenheter skall hanteras. Ansvaret för att lösa interna konflikter och stävja missförhållanden inom renskötseln flyttades över från lappfogden och länsstyrelsen till samebyarna och deras styrelser.

Till skillnad mot de strikt myndighetsreglerade lappbyarna har samebyarna en självständig ställning, samtidigt som ansvaret för renskötseln har överförts från de enskilda ägarna till samebyn. Medlemmarnas renar skall vara sammanförda till ett lämpligt antal rationella driftsenheter med gemensam arbetsledning. Samebyns styrelse eller de förmän styrelsen utser skall leda verksamheten. Samebyarna själva bestämmer hur man vill organisera sin verksamhet.

Som helhet betraktat har rennäringslagen genom den nya organisation som beslutades år 1971 inneburit väsentliga förbättringar i fråga om samordning och fördjupat samarbete mellan medlemmarna. Förändringar i fråga om driften och när det gäller renägarnas inbördes förhållanden har emellertid inte skett i den utsträckning som avsågs med lagen. Att det har gått långsamt att genomföra rennäringslagens intentioner kan förklaras med de svårigheter som är förbundna med att, på grundval av den begränsade naturresurs som betesmarkerna utgör, kombinera enskilt företagande med en gemensam driftsuppläggning. Av betydelse i sammanhanget är också den konkurrens om markutnyttjandet som finns mellan rennäringen och andra intressen.

Den utveckling som skett inom rennäringen och som alltså inte till alla delar varit den önskad har bl. a. lett till problem med att det faktiska

renantalet är för högt inom vissa områden. Det finns också anledning att överväga åtgärder för att skapa större rättvisa mellan de enskilda renskötselföretagen inom samebyarna.

Lantbruksstyrelsen tillsatte år 1986 en arbetsgrupp, rennäringgruppen, för att se över vissa frågor som rör samebyarnas organisation, funktion och ekonomi. De förslag som lämnas i propositionen och som rör bl. a. rennäringens hänsyn till andra intressen bygger på rennäringens förslag.

Förslagen totalt sett går ut på att markera renskötselrättens rättsliga ställning, att stärka rennäringens intressen på åretruntmarkerna samt att av hänsyn till motstående intressen säkerställa behovet av att renstammen hålls på den nivå som betestillgången medger och i enlighet med gällande bestämmelser för renskötelsen.

Mina bedömningar, ställningstaganden och förslag innebär följande.

Skyddet för rennäringen

- Rennäringens inledande bestämmelser ändras så att det framgår att renskötselrätten är en för den samiska befolkningen kollektiv rätt, dvs. principiellt skall alla samer i fortsättningen inneha sådan rätt. Möjligheten att utöva renskötselrätten begränsas emellertid liksom hittills till att gälla samer som är medlemmar i en sameby.
- Renskötselrätten är till sin karaktär en bruksrätt som kan jämföras med exempelvis nyttjanderätt till fast egendom. För att klarare markera renskötselrättens natur ändras rennäringens inledningsbestämmelser så att det framgår att renskötselrätten bygger på urminnes hävd och utgör en särskild rätt till fastighet.
- I fortsättningen skall regeringen bara kunna upphäva renskötselrätten när det behövs för att kunna tillgodose något av de expropriationsändamål som räknas upp i expropriationslagen. Intrång i renskötselrätten kan dock även i fortsättningen prövas enligt andra lagar, t. ex. vattenlagen.
- På åretruntmarkerna är det i dag förbjudet att ändra användningen av marken på ett sätt som innebär avsevärd olägenhet för renskötelsen. Bestämmelsen skärps till att gälla också andra åtgärder än sådana som innebär en ändrad användning av marken.
- Rennäringen har i gällande lagstiftning, inte minst genom naturresurslagen, ett starkare skydd än vad som följer av folkrätten. Lagstiftningen behöver därför inte ändras för att stärka samernas folkrättsliga skydd.
- Någon särskild skadeståndsregel för andra intrång i renskötselrätten än sådana som följer av att renskötselrätten upphävs införs inte i rennäringens lag. Sådana ersättningsfrågor får liksom hittills prövas av domstol enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler. För sådana mål skall också gälla vanliga rättegångskostnadsregler.

Rennäringens hänsyn till andra intressen

- När lantbruksnämnden i fortsättningen fastställer högsta renantal för en sameby skall skälig hänsyn tas till andra intressen. Betesinventeringar

bör ligga till grund för beslut om tillåtet renantal. Har en sameby fler renar än tillåtet skall länsstyrelsen i fortsättningen vid vite kunna förelägga byn att minska renantalet till det tillåtna. Ett sådant föreläggande skall även kunna riktas mot en enskild renägare som har fler renar än samebyn bestämt att han får ha. En renägare skall inte heller kunna grunda sin rösträtt på ett större antal renar än samebyn bestämt för honom.

- För att kunna kontrollera renantalet införs en möjlighet att vid vite ålägga samebyn att genomföra den renräkning som skall ske årligen. Länsstyrelsen skall i fortsättningen underrättas om tid och plats för renräkningen. Länsstyrelsen ges också möjlighet att kontrollera att renräkningen sker på korrekt sätt. Meningen är att någon av länsstyrelsen förordnad person i fortsättningen skall kunna vara med vid renräkningen och kunna kontrollera att räkningen genomförs på ett korrekt sätt.
- Renar som befinner sig på plats där renskötsel inte är tillåten kallas strövretrar. För att få bort dessa kan länsstyrelsen besluta om tvångsslakt, som är en något trubbig, dyr och ibland mindre effektiv metod för att komma till rätta med renströvningsproblemet. I fortsättningen skall samebyn kunna föreläggas vid vite att föra bort renarna. Det kan emellertid förekomma situationer där ett vitesföreläggande är mindre lämpligt. Det kan gälla om vitesföreläggande tidigare inte hjälpt eller om det är överhängande risk för skador på gröda eller skogsplanteringar eller om det av annat skäl bedöms mer ändamålsenligt med slakt. I sådana fall skall beslut om tvångsslakt kunna ges direkt.
- I fråga om koncessionsrenskötseln föreslås vissa åtgärder för att bl. a. säkerställa att driften sker i enlighet med de villkor som lantbruksnämnden fastställer.

Övrigt

- Rennäringen är den enda areella näringen som saknar tillförlitliga uppgifter om verksamheten. Ett företagsregister som baserar sig på samebyarnas renlängder skall därför införas. Samebyarna skall vara skyldiga att lämna renlängden till lantbruksnämnden för detta ändamål.
- Nuvarande system för jakt- och fiskeupplåtelser på renbetesmark ovan odlingsgränsen och på renbetesfjällen behålls i huvudsak oförändrade. Rätt till jakt och fiske skall emellertid kunna upplåtas i betydligt större utsträckning än tidigare. Personer som är bosatta i utpräglad glesbygd bör få företrädesrätt till sådana upplåtelser. I övrigt bör upplåtelseerna ske så att service och sysselsättning främjas i glesbygd. En sameby skall kunna undanta visst område från medlemmarnas användning för jakt och fiske om det behövs av hänsyn till vilt- eller fiskevården.

3 Allmän motivering

3.1 Allmänna utgångspunkter

Renskötseln bedrivs i Sverige i stort sett i hela Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län samt delar av Kopparbergs och Västernorrlands län.

Bruttoarealen av de svenska samernas renbetesmarker uppgår till ca 165 000 km², varav ungefär 12 000 km² ligger i Norge. I bruttoarealen är inte inräknat vissa större sjöar och inte heller vattendrag som bildar gräns mellan samebyar. När bruttoarealen reducerats med vattenområden, högfjällsimpediment samt bebyggd och odlad mark återstår en nettoareal på ca 137 000 km². Renbetesmarkerna omfattar i runda tal en tredjedel av Sveriges totala yta. Vinterbetesmarkernas omfattning är omtvistad inom vissa delar av området.

De renskötande samernas antal i Sverige uppgår till ca 2 500 personer. Det finns ca 900 rennäringsföretag. Det är emellertid svårt att göra en rättvisande beräkning av antalet renskötande samer. Ett av skälen till detta är att renskötseln ofta bedrivs i kombination med andra näringar. Det saknas dessutom enhetliga bedömningsgrunder för att avgöra vem som skall anses vara renskötande medlem i en sameby.

Renantalet växlar starkt mellan perioder av goda och dåliga renbetesår. Vid renräkningar och i renlängder registreras vinterrenhjorden, dvs. den renhjord man i huvudsak förfogar över mellan slaktsäsong och kalvnings-säsong. Enligt renlängderna fanns det 292 000 renar år 1988.

Rennäringen i Sverige regleras i rennäringslagen (1971:437). Lagen trädde i kraft den 1 juli 1971 och ersatte lagen (1928:309) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige och lagen (1960:144) om renmärken.

Samernas rättigheter enligt rennäringslagen har i lagen fått den sammanfattande beteckningen renskötselrätt. Denna beskrivs som en rätt för samer att begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar. I rätten ingår bl. a. rätt till renbete, jakt, fiske och visst skogsfång. Rätten tillkommer främst sådana personer av samisk härkomst som kan åberopa att någon av deras föräldrar, farföräldrar eller morföräldrar haft renskötsel som stadigvarande yrke.

I rennäringslagen finns bestämmelser om vilka områden som får användas för renbete och om betestidens längd. Renskötseln får bedrivs hela året i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark som tillhör staten och på renbetesland där skogsrenskötsel av ålder bedrivs under våren, sommaren eller hösten samt på renbetesfjällen i Jämtlands län och inom de områden i Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete.

De s.k. vinterbetesmarkerna, där renskötsel får bedrivs under tiden den 1 oktober – den 30 april, omfattar dels övriga delar av lappmarken nedanför odlingsgränsen, dels sådana trakter utanför lappmarken och renbetesfjällen där renskötsel av ålder bedrivs vissa tider av året.

För renskötseln finns samebyar med renskötselberättigade samer som medlemmar. Den mark där renskötsel får bedrivs hela året är fördelad mellan sådana byar i särskilda byområden. Samebyarna ombesörjer renskötseln inom byns betesområde och företräder medlemmarna i bl. a. frågor som rör renskötselrätten.

Regeringen kan besluta om upphävande av renskötselrätten för visst område. Det kan ske om området behövs för ett sådant ändamål som omfattas av expropriationslagens ändamålsbeskrivning eller för något annat ändamål som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. Är

området väsentligen utan betydelse för renskötsel, får sådant beslut meddelas så snart området behövs för ett allmänt ändamål. Vid beslut om upphävande av renskötselrätt skall det bestämmas ersättning för skada eller olägenhet som drabbar renskötseln eller samernas jakt- eller fiskerätt. Ersättning för skada eller olägenhet som inte drabbar någon bestämd person fördelas mellan berörd sameby och samefonden.

I andra fall än när renskötselrätten upphävs, får den som äger eller brukar mark där renskötsel får bedrivas under hela året inte ändra markanvändningen på ett sätt som medför avsevärd olägenhet för renskötseln. Mark får dock användas i enlighet med fastställd detaljplan eller för företag vars tillåtlighet skall prövas i särskild ordning. I inte obetydlig omfattning har renbetesmark mot ersättning tagits i anspråk för företag som prövats enligt vattenlagen eller gruvlagstiftningen. Genom bestämmelserna i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m. m. har renskötseln getts en starkare ställning vid avvägningar mot andra intressen vid intressekonflikter om markens användning.

Som huvudregel gäller att varken samebyn eller en medlem i samebyn får upplåta rättigheter som ingår i renskötselrätten. Upplåtelse på kronomark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen ombesörjs av lantbruksnämnderna. Den avgift som tas ut delas i allmänhet lika mellan samebyarna och samefonden. Inom nationalparkerna är det statens naturvårdsverk som svarar för markupplåtelseerna.

Rennäringslagen bygger inte på någon utredning om samernas rättigheter utan utgår i huvudsak från det innehåll dessa rättigheter hade enligt 1928 års renbeteslag. I lagstiftningsärendet år 1971 konstaterades att samerna ansåg sig ha en starkare rätt till renbetesmarken än vad som kommit till uttryck i renbeteslagen. I avbidan på domstolsprövning av tvistefrågorna fick man emellertid godta att lagstiftningen byggde på samma grund som dittills. Den domstolsprövning man syftade på var det s. k. skattefjällsmålet som ledde fram till en dom avkunnad av högsta domstolen (HD) först år 1981 (NJA I 1981 s. 1).

Samerna yrkade i målet i första hand att de framför staten ägde fjällområden, skattefjäll, i norra Jämtland. De yrkade i andra hand vissa närmare angivna rättigheter till områdena, rättigheter som går utöver vad rennäringslagen anger.

Högsta domstolen fann att äganderätten till skattefjällen tillkommer staten samt att samernas bruksrätt är uttömmande reglerad i rennäringslagen. Samerna fick således inte bifall till sin talan.

Enligt HD har samerna dock en starkt skyddad bruksrätt av speciellt slag som ytterst är grundad på urminnes hävd. I domen anför HD att en på civilrättslig grund bestående bruksrätt av ifrågavarande slag enligt 2 kap. 18 § regeringsformen (RF) är skyddad mot tvångsförfoganden utan ersättning på samma sätt som äganderätten. Den omständigheten att rätten i detta fall är reglerad i lag innebär inte att den skulle sakna sådant skydd. Rättigheten kan väl upphävas genom lagstiftning, men så länge den utövas kan den inte fråntas innehavarna, vare sig i lag eller annan form, utan ersättning enligt 2 kap. 18 § RF.

Rennäringslagen år 1971 innebar genomgripande förändringar i de tidi-

gare lappbyarnas organisatoriska och ekonomiska situation. Lappfogdeorganisationen avskaffades och samebyarna fick själva ta ansvar för hur renskötselarbetet skulle organiseras och hur byarnas ekonomiska angelägenheter skulle hanteras. Ansvaret för att lösa interna konflikter och stävja missförhållanden inom renskötseln flyttades över från lappfogden och länsstyrelsen till samebyarna och deras styrelser.

De med rennäringen sammanhängande frågorna handhas sedan år 1971 av lantbruksnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Beslut i rennäringens frågor fattas inom lantbruksnämnden av en särskild rennäringensdelegation. Sedan den 1 juli 1986 pågår försök med s. k. samordnad länsförvaltning. I denna försöksverksamhet fullgör länsstyrelsen (rennäringensheten) i Norrbottens län de uppgifter som normalt ankommer på lantbruksnämnden. Riksdagen har numera beslutat att länsstyrelserna skall överta lantbruksnämndernas uppgifter från den 1 juli 1991.

Till skillnad mot de strikt myndighetsreglerade lappbyarna har samebyarna en självständig ställning, samtidigt som ansvaret för renskötseln har överförts från de enskilda ägarna till samebyn. Medlemmarnas renar skall vara sammanförda till ett lämpligt antal rationella driftsenheter med gemensam arbetsledning. Samebyns styrelse eller de förmän styrelsen utser skall leda verksamheten. Samebyarna själva bestämmer hur man vill organisera sin verksamhet.

Staten ger ekonomiskt stöd till rennäringen. För nästa budgetår anvisas sålunda 9,6 milj. kr., varav 5,5 milj. kr. fördelas av lantbruksstyrelsen på olika användningsområden efter överläggningar med Svenska samernas riksförbund. Dessa medel används bl. a. för upplysning och rådgivning, katastrofskadeskydd vid svåra renbetesförhållanden och trygghetsförsäkring för renskötande samer. Förutom dessa bidrag har minst 19 milj. kr. anvisats för prisstöd till rennäringen. Detta stöd betalas ut som ett visst belopp per slaktad ren. För forskning på rennäringens område har i prop. 1989/90:90 föreslagits en förstärkning inom ramen för ett nytt samlat program. Bidrag till rennäringen betalas dessutom ut från anslaget till ersättningar på grund av radioaktivt nedfall och från samefonden.

År 1984 avslutade rennäringenskommittén sitt arbete och presenterade sina förslag i betänkandet (SOU 1983:67) Rennäringens ekonomi. Vissa av dessa förslag behandlades i budgetpropositionen år 1985 där också en sammanfattning av förslagen och en sammanställning av remissyttrandena återgavs (prop. 1984/85:100 bil. 11, JoU 25, rskr. 186). De av kommitténs förslag som då togs upp var de som direkt hängde samman med det statliga ekonomiska stödet till rennäringen och frågan om formaliserade överläggningar mellan staten och företrädare för rennäringen. Kommitténs förslag i övrigt spände över ett brett område. Flera av dem var under beredning i regeringskansliet eller hos myndigheter. Några rymdes inom det uppdrag som samerättsutredningen hade. Så t. ex. har de frågor som rör beskattning och forskning nyligen aktualiserats i riksdagen. Organisationsfrågor har behandlats i anslutning till den nyligen beslutade länsstyrelseren. Flera frågor tas efter hand upp av den särskilda arbetsgruppen inom lantbruksstyrelsen. Frågan om ersättning för rovdjursrivna renar utreds av statens naturvårdsverk och avsikten är att den frågan skall behandlas i

anslutning till andra frågor om viltskador senare detta år. Samernas jakt-rätt behandlades i prop. 1986/87:58 om jaktlag, m. m. Flera av de återstående frågor som kommittén aktualiserade är nu möjliga att behandla närmare sedan samerättsutredningens och lantbruksstyrelsens förslag föreligger. Det gäller t. ex. vissa frågor om samebyarna, strövrenar, renräkning, markanvändningsinventering och förhållandet till motstående intressen. Bl. a. dessa frågor tar jag upp i det följande samt i den proposition rörande de fjällnära skogarna som jag tidigare i dag har föreslagit.

Rennäringskommittén utgick i sina förslag från de mål för rennäringspolitiken som lades fast i anslutning till att 1971 års rennäringslag beslutades samt från det samepolitiska mål som presenterades år 1977 i prop. 1976/77:80 om insatser för samerna. Enligt kommittén bör den sålunda beslutade same- och rennäringspolitiken ligga fast. Kommitténs förslag avsåg att avhjälpa de brister i tillämpningen av politiken som ansågs föreligga.

Även jag anser att grunden för rennäringspolitiken bör ligga fast. De utredningsförslag som nu finns från samerättsutredningen och lantbruksstyrelsen samt remissyttrandena över dem bildar enligt min mening ett gott underlag för de ytterligare beslut som behövs och som i stora delar aktualiserades redan av rennäringskommittén. Mina förslag i det följande innebär en komplettering av tidigare beslut och därmed en fortsatt angelägen förstärkning av rennäringsens ställning. Bl. a. mot bakgrund av domen i skattefjällsmålet finns det nu anledning att se över rennäringslagstiftningen. Samernas ställning som etnisk minoritet och urbefolkning medför att de också har på folkrätten grundade anspråk på ett tryggt värn för sin kultur och dess naturliga förutsättningar. Det finns därför skäl att också göra folkrättsliga överväganden vid en revision av rennäringslagstiftningen.

Som helhet betraktat har rennäringslagen genom den nya organisation som beslutades år 1971 inneburit väsentliga förbättringar i fråga om samordning och fördjupat samarbete mellan medlemmarna. Förändringar i fråga om driften och när det gäller renägarnas inbördes förhållanden har emellertid inte skett i den utsträckning som avsågs med lagen. Att det har gått långsamt att genomföra rennäringslagens intentioner kan förklaras med de svårigheter som är förbundna med att, på grundval av den begränsade naturresurs som betesmarkerna utgör, kombinera enskilt företagande med en gemensam driftsuppläggning. Av betydelse i sammanhanget är också den konkurrens om markutnyttjandet som finns mellan rennäringsen och andra intressen. Jag vill i detta sammanhang betona att rennäringsen, i likhet med andra areella näringar, har att ta hänsyn till bl. a. naturvårdens intressen.

Den utveckling som skett inom rennäringsen och som alltså inte till alla delar varit den önskade har bl. a. lett till problem med att det faktiska renantalet är för högt inom vissa områden. Det finns också anledning att överväga åtgärder för att skapa större rättvisa mellan de enskilda renskötselföretagen inom samebyarna.

I det följande behandlar jag i olika avsnitt bl. a. följande frågor, nämligen olika aspekter på renskötselrätten, det folkrättsliga skyddet för rennä-

ringen, frågor om ersättningsbestämmelser, åtgärder vid för högt renantal och mot strövreningar, vissa rösträttsfrågor, företagsregister, vissa frågor om vilt- och fiskevården samt slutligen några preciseringar vad gäller koncessionsrenskötsel.

3.2 Renskötselrätten

Mitt förslag: Rennäringslagens inledande bestämmelser ändras så att det av lagen framgår att renskötselrätten är en för den samiska befolkningen kollektiv rätt som bygger på urminnes hävd och utgör en särskild rätt till fastighet.

Samerättsutredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt.

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. De som tillstyrker förslaget, däribland de samiska organisationerna, anser att det genom högsta domstolens dom i skattefjällsmålet klarlagts att renskötselrätten utgör en särskild rätt till fastighet. De som motsätter sig förslaget påpekar att domen endast avser förhållandena på viss statlig mark i Jämtlands län. Kammarrätten i Sundsvall anser att utredningens konstaterande att renskötselrätten är en kollektiv rätt som tillkommer alla samer i Sverige snarast strider mot högsta domstolens bedömning i målet att rätten vilar på urminnes hävd. Svea hovrätt anser att uttrycket "särskild rätt" till fastighet endast bör användas för servitut, nyttjanderätt och annan begränsad sakrätt till fastighet än fordringsrätt. Enligt hovrätten är i dessa fall, till skillnad från vad som gäller i fråga om renskötselrätten, den särskilda rätten så preciserad att dess anknytning till fastigheten är lätt att konstatera.

Skälen för mitt förslag:

Urminnes hävd

Omfattningen och beskaffenheten av de renskötande samernas ursprungliga rättigheter inom renskötseområdet är sedan gammalt en omtvistad fråga. Samernas anspråk på en starkare rätt till sina områden än den som följer av rennäringslagen har, som jag redan nämnt, varit föremål för domstolsprövning i det s. k. skattefjällsmålet.

Högsta domstolen fann i skattefjällsdomen att samernas särskilda bruksrätt till renbetesmarkerna, renskötselrätten, bygger på urminnes hävd.

HD har till grund för sina överväganden, som avser förhållandena i Jämtland, lagt den omständigheten att samerna utnyttjat markerna för sina näringar innan områdena började tas i anspråk av den söderifrån inflyttande befolkningen. Vidare konstaterar HD att samerna härefter fortsatt att utnyttja markerna på i princip samma sätt. Samerna på skattefjällen hade enligt HD vid tiden för freden i Brömsebro år 1645 på grund av sin långvariga användning av fjällområdena en starkt skyddad bruksrätt som i

vart fall torde ha omfattat rätt till renbete, jakt och fiske samt skogsfång till husbehov.

Samma förhållanden gällde alltså när 1789 års förordning om kronohemmans försäljning till skatte infördes. Genom förordningen fick skattebönderna en sådan trygghet i rätten till sina hemman att det därefter finns skäl att betrakta denna rätt som äganderätt i modern mening. Domstolen konstaterar att förordningen inte omfattar samernas rätt till brukade fjällområden. Samernas rätt till renbete, jakt och fiske torde emellertid då ha varit skyddad mot intrång av enskilda. Även härefter förblev rättsläget oförändrat. Man kan därför enligt HD vid tillkomsten av den första svenska renbeteslagen år 1886 säga att de befogenheter som samerna sammantaget hade utgjorde en starkt skyddad bruksrätt av speciellt slag.

Flera remissinstanser påpekar att skattefjällsdomen endast rör förhållandena på de skattefjäll i Jämtland som var aktuella i målet. I så måtto är invändningen befogad att skattefjällsdomen självfallet inte är prejudicerande utanför de jämtländska skattefjällen. Beträffande grunden för samernas rättigheter görs emellertid i domskälen uttalanden som rör också andra delar av renskötseområdet. I lagrådsremissen anförde jag att det i det här sammanhanget kan det vara tillräckligt att hänvisa till vad domstolen anför om tillkomsten av den första renbeteslagen år 1886. Jag hänvisade till att enligt HD innebar 1886 års lag i huvudsak att det dåvarande rättsläget lagfästes. Lagen grundades på uppfattningen att samernas rättigheter inom renskötseområdet, bl. a. rätten till renbete, utgörs av en bruksrätt som vilar på urminnes hävd.

Lagrådet har anført att en försiktig tolkning av domskälen måste anses motsäga de nyss nämnda uttalandena i lagrådsremissen. Enligt lagrådets mening har HD lämnat öppet huruvida 1886 års lag innebar en kodifiering av faktiskt gällande rättsläge i andra delar av landet än skattefjällen. Lagstiftningen kan enligt lagrådet ändå nu sägas vila på en betydligt stabilare grund vad gäller såväl det rättsliga underlaget som förankringen inom den samiska folkgruppen. Lagrådet anmäler inte heller någon tvekan i fråga om den principiella utgångspunkten för den föreslagna lagstiftningen. Om nya processer rörande renskötserätten inom andra delar av landet skulle bli aktuella och leda till andra bedömningar av renskötserättens natur kan det enligt lagrådet förutsättas att lagstiftningen prövas om, i den mån det är påkallat.

Lagrådets yttrande i den här delen föranleder inte några särskilda synpunkter från min sida.

Samernas rättigheter när det gäller att låta sina renar beta över stora områden liksom rätten att jaga och fiska grundas alltså inte på lagstiftning eller på upplåtelse i särskilda avtal. Däremot är renskötserättens utövande reglerad och preciserad genom den vid varje tid gällande lagstiftningen. I det avseendet påminner alltså renskötserätten om äganderätten som består även utan lagstiftning men vars innehåll och utövande regleras genom bestämmelser i olika lagar. Konstaterandet att renskötserätten i grunden bygger på urminnes hävd och inte på upplåtelse eller lagstiftning är av betydelse för de renskötande samernas ställning och trygghet i sin näring. Det är också av betydelse för hela det samiska folket med hänsyn

till att dess kulturtraditioner i så hög grad är knutna till renskötseln. Tidigare oklarheter om arten av samernas rättigheter har haft negativa konsekvenser för rennäringen. Många missförstånd och konflikter kan troligen härledas till det tidigare oklara rättsläget. Renskötselrättens ursprung är enligt min mening så betydelsefullt att renskötselrättens natur bör komma till uttryck i rennäringenslagen. Jag föreslår därför att det i lagen skall anges att renskötselrätten bygger på urminnes hävd.

Renskötselrätten får utövas enligt bestämmelserna i rennäringenslagen

De rättigheter som enligt rennäringenslagen tillkommer samerna har i lagen fått den sammanfattande beteckningen renskötselrätt. Renskötselrätten beskrivs i 1 § rennäringenslagen som en rätt för vissa personer av samisk härkomst att begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar. I rätten ingår bl. a. renbete, jakt, fiske och visst skogsfång. Renskötseln får bedrivas på såväl statlig och kommunal som på privat mark. Rätten tillkommer personer av samisk härkomst som kan åberopa att någon av deras föräldrar, farföräldrar eller morföräldrar haft renskötsel som stadigvarande yrke. Sådan person benämns i lagen renskötselberättigad.

Om det finns särskilda skäl kan länsstyrelsen enligt 1 § andra stycket utvidga kretsen av dessa "renskötselberättigade" personer. Också den som gifter sig med en renskötselberättigad person förvärvar renskötselrätt. Uppdelningen i sameer med och sameer utan renskötselrätt tillkom genom 1928 års renbeteslag. Enligt tidigare renbeteslagar hade "envar lapp" rätt att syssla med renskötsel.

Renskötselrätten som sådan medför emellertid ingen given rätt att bedriva renskötsel. Av 6 § rennäringenslagen följer att det för renskötseln finns samebyar och att i princip all den mark inom vilken renskötsel får bedrivas är uppdelad mellan dessa byar. Enligt 15 § får samebyns betesområde användas för renbete av samebyn för medlemmarnas gemensamma behov. Jakt och fiske får enligt 25 § endast utövas av den som är medlem i sameby. Utövandet av renskötselrätten kräver således medlemskap i sameby. Denna begränsning är betingad av näringsmässiga skäl och har funnits sedan den första renbeteslagen år 1886.

Även i fortsättningen bör rätten att bedriva renskötsel förutsätta medlemskap i en sameby. Renantalet begränsas av tillgången på bete och bestämmer därmed det antal personer som kan försörja sig på renskötsel. Rennäringenslagens bestämmelser om att renskötseln skall bedrivas inom samebyar innebär följaktligen en nödvändig begränsning av renskötselrätten. Att utöver kravet på medlemskap i sameby kräva viss kvalifikation för renskötselrätten anser jag däremot inte vara nödvändigt.

Den gränsdragning som nu görs i rennäringenslagens inledning mellan renskötselberättigade sameer och sameer som saknar sådan rätt anser jag kunna undvaras. Enligt min mening är det från principiell synpunkt riktigare att beskriva renskötselrätten som en rätt som tillkommer den samiska befolkningen och konstatera att varje medlem av den befolkningen, dvs. varje same, får bedriva renskötsel enligt rennäringenslagens bestämmelser. Det sistnämnda innebär bl. a. krav på medlemskap i sameby.

Det synsätt jag nu har redovisat innebär att renskötselrätten är förbehållen den som är same och är en rätt som varken kan överlåtas eller upplåtas. Några undantag som innebär avsteg från ett sådant betraktelsesätt behöver enligt min mening inte göras. Jag anser därför att man kan slopa de nuvarande reglerna om förvärv av renskötselrätt genom giftermål. Där emot bör den som har gift sig med en same och inte själv är same kunna bli delaktig i renskötelsen genom att han antas som medlem i en sameby.

Mitt förslag innebär att rennäringslagen liksom hittills inleds med en beskrivning av renskötselrätten och en erinran om att rätten får utövas enligt bestämmelserna i lagen.

Lagrådet har framhållit att medlemskap i en sameby har en så central betydelse för utövandet av renskötselrätten att detta villkor bör anges i lagtexten. Jag biträder förslaget.

Mitt förslag innebär också att den som är same – inte bara samer vars släktingar i föregående led ägnat sig åt renskötsel – kan komma i fråga som medlem i sameby. Frågan om medlemskap skall liksom hittills avgöras av samebyn och vara beroende av om den som avser att bedriva renskötsel inom byns betesområde är eller har varit knuten till renskötelsen inom byn. Samebyns ställningstagande försvåras knappast av att det inte längre kommer att krävas att den som vill bli medlem är barn eller barnbarn till renskötare. Självfallet kan det alltid diskuteras vad som skall krävas för att någon skall anses ha styrkt sig vara same. Samerättsutredningen har inte föreslagit någon definition av vem som är same i rennäringslagens mening. Någon allmänt accepterad definition av begreppet same finns inte i svensk lagstiftning. Det bör enligt min mening i detta sammanhang inte ställas något annat krav än att vederbörande skall tillhöra den samiska folkgruppen, en tillhörighet som kan ha sitt ursprung i ett avlägset led. I enlighet med vad *lagrådet* har anfört bör det av lagtexten framgå att med same menas den som är av samisk härkomst.

Det måste överlämnas till rättspraxis att avgöra vad som skall krävas för att någon skall anses ha styrkt att han är same. Som jag anfört ovan kommer emellertid möjligheten till medlemskap i sameby att vara begränsad med hänsyn till det antal renar som det är möjligt att hålla i samebyn, varför frågan inte torde bli aktuell särskilt ofta.

Renskötselrättens karaktär

I lagstiftningen finns bestämmelser som direkt tar sikte på att skydda renskötselrätten, men också bestämmelser som mera indirekt får betydelse för innehavarna av renskötselrätt. Till den senare kategorin hör bestämmelserna i skogsvårdslagstiftningen som kräver hänsyn till rennäringsen i dess egenskap av allmänt intresse.

I skattefjällsmålet uttalar HD att den samiska bruksrätten står på civilrättslig grund och, på samma sätt som äganderätten, är skyddad mot tvångsförfoganden utan ersättning. Enligt HD belastar renskötselrätten de fastigheter där den får utövas och den företer även i övrigt stora likheter med nyttjanderätt och annan liknande rätt till fast egendom.

Även om renskötselrätten är av speciellt slag i flera avseenden bör den,

inte minst till följd av HD:s bedömning, hänförs till begreppet särskild rätt till fastighet. Det är av stor betydelse för bl. a. ersättningsfrågor att renskötselrätten behandlas som ett enskilt intresse, en särskild rätt till fastighet, och inte enbart som ett allmänt intresse till vilket hänsyn skall tas. Renskötselrättens ställning av särskild rätt till fastighet bör därför framgå av lagstiftningen.

Renskötselrätten är i sin egenskap av bruksrätt enligt skattefjälldomen uttömmande reglerad i rennäringslagen. Detta gäller enligt HD "även de rättigheter till grustäkt och liknande för husbehov, till annat bete än renbete och till slätter, vilka inte omtalas i lagen" men vilka rättigheter enligt HD ingår i renskötselrätten.

Konstaterandet att renskötselrätten utgör en särskild rätt till fastighet medför i princip ingen förändring vad gäller förhållandet mellan rennäringsringen och motstående intressen. Det är snarast fråga om en klarare markering av renskötselrättens natur i lagstiftningen och att rättigheten inordnas i det fastighetsrättsliga systemet på ett tydligare sätt än hittills. Renskötselrätten regleras även fortsättningsvis i rennäringslagen.

Med hänsyn till vad jag nu har anfört förordar jag att 1 § rennäringslagen ändras så att det av lagen klart framgår att renskötselrätten utgör en särskild rätt till fastighet.

Samerättsutredningen har föreslagit att det i gruvlagen (1974:342) och lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter skall anges att med särskild rätt till fastighet även skall förstås renskötselrätt. Regeringen har emellertid i prop. 1988/89:92 om ny minerallagstiftning m. m. föreslagit att bl. a. gruvlagen och lagen om vissa mineralfyndigheter skall ersättas av en ny minerallag. Enligt den föreslagna nya lagen skall med särskild rätt till fastighet avses bl. a. renskötselrätt. Propositionen behandlas för närvarande av riksdagen. Jag anser mot denna bakgrund att det inte är nödvändigt att ändra de ovan nämnda lagarna.

Renskötselrätten belastar fastigheterna inom drygt en tredjedel av Sveriges yta men innebär i allmänhet ett extensivt utnyttjande av marken. Rennäringsringen utnyttjar olika markområden mer eller mindre intensivt. Vissa områden är synnerligen betydelsefulla medan andra är av ringa betydelse. Renskötselrätten är starkast på åretruntmarkerna. Den varierar emellertid i styrka från trakt till trakt, och även över tiden, beroende på hur renskötseln bedrivits. Mot den bakgrunden är det knappast möjligt att med generell giltighet ange hur renskötselrätten belastar de enskilda fastigheterna och vilka inskränkningar i förfogandet som rätten förorsakar ägarna av dessa fastigheter.

3.3 Upphävande av renskötselrätt

Mitt förslag: Renskötselrätten skall bara kunna upphävas om det behövs för att tillgodose något av de i expropriationslagen (1972:719) uppräknade expropriationsändamålen.

gens bestämmelser om förutsättningarna för att upphäva renskötselrätt och om hur ersättningen då skall bestämmas ersätts med hänvisningar till expropriationslagen.

Remissinstanserna: Förslaget har tillstyrkts av remissinstanserna.

Skälen för mitt förslag: Regeringen kan enligt 26 § rennäringslagen upphäva renskötselrätten helt eller delvis när ett område behövs för ändamål som avses i 2 kap. expropriationslagen eller för annat ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. Är området väsentligen utan betydelse för renskötseln får renskötselrätten dessutom upphävas när området behövs för allmänt ändamål.

Av 1 kap. 1 § expropriationslagen (1972:719) följer att särskild rätt till fastighet kan upphävas genom expropriation. Enligt 1 kap. 2 § avses med särskild rätt till fastighet nyttjanderätt, servitut och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att uttrycket "liknande rätt" omfattar även renskötselrätt (prop. 1972:109 s. 268). I paragrafen sägs dock att bestämmelsen i 1 § om särskild rätt inte gäller renskötselrätt. Det innebär att renskötselrätt inte kan bli föremål för självständig rättighetsexpropriation. Ett upphävande eller en begränsning av renskötselrätten sker i stället, som jag nyss nämnt, med tillämpning av 26 § rennäringslagen. Exproprieras en fastighet inom renskötselområdet kan emellertid renskötselrätten exproprieras tillsammans med fastigheten. Renskötselrätten kan alltså vara föremål för osjälvständig rättighetsexpropriation. För att renskötselrätten skall påverkas när en fastighet exproprieras krävs att man beslutar särskilt om detta.

I motiven till rennäringslagen (prop. 1971:51) diskuterades möjligheten att slopa de då gällande särskilda bestämmelserna i renbeteslagen om undantagande av mark från renskötsel. I stället skulle man göra bestämmelserna om expropriation av särskild rätt till fast egendom tillämpliga på renskötselrätten. Föredragande statsrådet ansåg dock att denna lösning var mindre tillfredsställande. Som skäl för sitt ställningstagande anförde föredraganden att renskötselrätten inte på samma sätt som andra särskilda rättigheter är lokaliserad till vissa fastigheter och att en tillämpning av expropriationsreglerna skulle sakna expropriationens avtalsstimulerande funktion. Föredraganden påpekade att rätten till renskötsel inte är överlåtbar och att rättighet som ingår i renskötselrätten inte får upplåtas av same åt annan. Inte heller borde enligt föredraganden möjligheten att upphäva renskötselrätt begränsas till att gälla bara sådana ändamål för vilka expropriation kan ske. Föredraganden hänvisade bl. a. till de speciella förhållandena inom renskötselområdet och till att samerna inte genom avtal kan avstå från renskötselrätten. Lagrådets majoritet anslöt sig till departementschefens uppfattning medan minoriteten föreslog en begränsning till expropriationsändamålen. En majoritet i jordbruksutskottet (JoU 1971:37 s. 43) ansåg att renskötselrätten bara borde få upphävas för sådana ändamål som kan tillgodoses genom expropriation. Riksdagen beslutade emellertid i enlighet med minoritetens förslag som innebar den lösning som förordades i propositionen (rskr. 1971:216).

Upphävande av renskötselrätten för något av expropriationsändamålen eller för annat ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt har

endast skett i ett fåtal fall. Renskötselrätten har aldrig upphävts med stöd av den bestämmelse som gör det möjligt att för andra allmänna ändamål upphäva renskötselrätten inom område som väsentligen är utan betydelse för renskötseln.

Enligt min mening bör renskötselrätten kunna upphävas bara om något av expropriationsändamålen är för handen. Därigenom ges renskötselrätten samma skydd mot tvångsvisa ingripanden som övrig särskild rätt till fastighet. Med anledning av vad jag nyss redovisat om motiven till den nuvarande bestämmelsen vill jag peka på att det i praxis utvecklats ett alternativ till ett formellt upphävande av renskötselrätten. Det är inte ovanligt att mark tas i anspråk sedan samebyn mot ersättning godtagit det intrång i betesrätten och renskötselrätten i övrigt som den aktuella exploateringen innebär. Ersättning kan i sådana sammanhang också lämnas för ökade kostnader i renskötseln, t. ex. kostnaderna för ökad bevakning av renarna. En sådan frivillig uppgörelse påverkar inte renskötselrätten som sådan men kan givetvis leda till att det faktiskt inte längre är möjligt att hålla renarna inom det område som tagits i anspråk.

Jag ansluter mig följaktligen till utredningens förslag när det gäller de ändamål för vilka renskötselrätten skall kunna upphävas. Till skillnad från utredningen anser jag emellertid att regler om detta och för bestämmande av ersättningen även i fortsättningen skall finnas i rennäringslagen. Ett skäl för en sådan ordning är att de ersättningsbestämmelser som finns i rennäringslagen enligt min mening bättre tillgodoser samernas intressen än vad enbart expropriationslagens bestämmelser skulle göra. Sålunda ersätts enligt 28 § rennäringslagen inte bara skada utan också olägenhet som kan följa av att renskötselrätten upphävs. Någon ersättning för olägenhet lämnas inte enligt expropriationslagen. Bestämmelsen i 27 § rennäringslagen, som ger regeringen möjlighet att besluta om skadeförebyggande åtgärder, kan också tänkas innebära en för samerna fördelaktigare skadereglering än den som kan ske med tillämpning av enbart expropriationslagen. Enligt den sistnämnda lagen förutsätter nämligen sådana åtgärder åtaganden av den exproprierande. Det bör understrykas att utöver dessa bestämmelser gäller enligt 29 § rennäringslagen reglerna i expropriationslagen om bl. a. ersättning vid expropriation av särskild rätt till fastighet (JoU 1971:37 s. 44–45).

Med anledning av vad jag nu har anfört förordar jag att 26 § rennäringslagen ändras så att renskötselrätt kan upphävas bara om det behövs för sådant ändamål som avses i 2 kap. expropriationslagen. Bestämmelserna i 27–29 §§ rennäringslagen bör kvarstå oförändrade.

Jag utgår från att renskötselrätt även fortsättningsvis kommer att upphävas ytterst sällan. Det kan förutsättas att den åtgärden tillgrips först sedan överenskommelse med berörd sameby inte kunnat träffas.

Mitt förslag: Den nuvarande bestämmelsen i rennäringslagen som på åretruntmarkerna förbjuder ingrepp som innebär avsevärd olägenhet för renskötseln skärps till att gälla också andra åtgärder än sådana som innebär en ändrad användning av marken.

Utredningens förslag: Utredningen föreslår en ändring i skogsvårdslagen som innebär att viss slutavverkning och därmed sammanhängande åtgärder inte får vidtas inom åretruntmarkerna utan skogsvårdsstyrelsens tillstånd. Tillståndskravet föreslås gälla avverkningar på brukningsenheter större än 500 ha, om avverkningen omfattar mer än 20 ha skog eller ansluter till kalmark eller plantskog som tillsammans med avverkningen kommer att omfatta mer än 20 ha. Oavsett brukningsenhetens storlek och avverkningens omfattning skall tillståndskravet också gälla slutavverkningar som berör rastställe, arbetshage eller flyttled. Tillstånd skall enligt förslaget ges, om inte avverkningen medför bortfall av renbete som inte kan ersättas av alternativa betesområden eller omöjliggör sedvanlig samling och flyttning av renhjord.

Remissinstanserna: Remissutfallet är splittrat. Flera remissinstanser avstyrker förslaget, bl. a. med hänvisning till att utredningen överbetonat skogsbrukets negativa verkningar för renskötseln. Av de remissinstanser som tillstyrker den föreslagna tillståndsprövningen är det flera som ifrågasätter det lämpliga i att låta skogsvårdsstyrelsen bli tillståndsmyndighet. Svenska samernas riksförbund anser att det av utredningen framlagda förslaget utgör ett minimikrav för vad som erfordras för att förhållandet mellan de olika näringarna skall kunna lösas vid konfliktsituationer.

Skälen för mitt förslag: Som framgår av min redogörelse i det föregående kan en markägare, som avser att använda sin mark för ett ändamål som är oförenligt med fortsatt renskötsel, under vissa förutsättningar få renskötselrätten upphävd. För att en markägare inte skall kunna kringgå bestämmelserna om upphävande av renskötselrätten och den därmed förenade ersättningskyldigheten finns en särskild skyddsregel i 30§ rennäringslagen. Bestämmelsen förbjuder markägaren att genom ensidigt handlande vidta åtgärder som gör värdefull renbetesmark oanvändbar som renbete.

För bestämmelsen i 30§ gäller vissa begränsningar. Regeln gäller bara på åretruntmarkerna och avser enbart sådan mark som faktiskt används för renskötsel. Det som förbjuds är bara sådana åtgärder som innebär avsevärda olägenheter för renskötseln. Uttryckligt undantag görs också för sådana företag som prövas i särskild ordning. Enligt vissa lagar t. ex. vattenlagen, väglagen och gruvlagen prövas markanvändningen genom ett särskilt förfarande, i vissa fall av domstol, i andra fall av andra myndigheter. Genom undantagen undviks en dubbelprövning.

I dess nuvarande lydelse innebär 30§ ett förbud mot att ändra användningen av marken på ett sätt som är till men för renskötseln. Bestämmelsen kan emellertid inte utan vidare tolkas med hjälp av den innebörd som begreppen "pågående markanvändning" och "ändrad markanvändning"

har fått i senare lagstiftning. Det är därför oklart i vilken utsträckning bestämmelsen är tillämplig på olika åtgärder som vidtas inom skogsbruket. I förarbetena till rennäringslagen (prop. 1971:51 s. 130) uttalades att t. ex. införandet av nya metoder i skogsavverkningen inte borde drabbas av förbudsregeln. När jordbruksutskottet (JoU 1971:37) behandlade propositionen förelåg ett motionsyrkande att riksdagen skulle uttala att kalhyggening, hyggesbränning och växtbekämpning skulle omfattas av förbudsregeln. I motionen framhölls att dagens moderna skogsbruk kunde medföra betydande ingrepp i renskötelsen och att framför allt stora kalhyggen, hyggesbränning och giftbesprutning hade gett upphov till avsevärda inskränkningar i t. ex. vinterbetesmarkerna. Utskottet ansåg det emellertid vara svårt att generellt fastslå att en viss form av markanvändning innebär avsevärd olägenhet för renskötelsen. Utskottet menade därför att frågan vad som är sådan olägenhet måste avgöras från fall till fall och avstyrkte därför bifall till motionerna. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag.

Justitieombudsmannen (JO) har behandlat frågan om vad som skall anses innebära ändrad markanvändning i ett uttalande från år 1973. Enligt JO kan en hyggesplöjning i princip innebära att förbudet mot ändrad markanvändning överträds. Avgörande är enligt JO om renbetet förstörs för lång tid framåt och detta medför avsevärd olägenhet för renskötelsen.

Rennäringslagen innehåller inte några sanktionsbestämmelser knutna till förbudsregeln i 30§. Om inte markägaren självmant iakttar förbudet mot åtgärder som skadar renskötelsen, måste följaktligen den berörda samebyn vända sig till domstol för att få frågan prövad. Rättspraxis är, som utredningen konstaterat, mycket sparsam.

Tillämpningen av 30§ rennäringslagen har föranlett vissa uttalanden av domstol i två rättegångar som ännu inte är avslutade. I ett av fallen hävdar den berörda samebyn att en skogsavverkning strider mot 30§ och byn har yrkat att avverkning inte får ske förrän lagakraftägande dom föreligger. Frågan om denna säkerhetsåtgärd har prövats av tingsrätt och hovrätt. Tingsrätten fann att samebyn inte visat sannolika skäl för sin fastställelse-talan och lämnade begäran om avverkningsförbud utan bifall. Beslutet fastställdes av hovrätten. Hovrätten uttalade att samebyn inte visat sannolika skäl för påståendet att de aktuella avverkningarna innebar ändrad markanvändning enligt 30§ rennäringslagen. Hovrätten påpekade att "nya avverkningar eller avverkningsmetoder i och för sig kan innebära ändring av markanvändningen i rennäringslagens mening". I detta fall var dock avverkningarna, i förhållande till samebyns sammantagna betesarealer, av mycket begränsad storlek. Högsta domstolen gav inte prövningstillstånd. Målet är i huvudsaken inte avgjort i tingsrätten.

Jag har i avsnitt 3.2 pekat på svårigheterna att precisera det skydd renskötelsen ger gentemot markägaren. Det är angeläget att understryka att bestämmelsen i 30§ rennäringslagen inte ger något uttömmande svar på den frågan. Enligt förarbetena till rennäringslagen (prop. 1971:51) är bestämmelsen inte avsedd att fungera som en materiell regel som fastslår vilka intrång de renskötande samerna är skyldiga att tåla utan ersättning. Man måste enligt uttalandena i propositionen skilja mellan

frågan huruvida det är tillåtet att ändra markens användning eller inte och den vidare frågan om och i vad mån rätt till ersättning för intrång i renskötselrätten föreligger.

Som jag redan har nämnt är 30 § rennäringslagen närmast att se som ett komplement till bestämmelsen i 26 § om upphävande av renskötselrätten. Tillsammans ger bestämmelserna samerna ett skydd mot ett markutnyttjande som är till hinder för fortsatt renskötsel. Därutöver kommer emellertid, utan att frågan är reglerad i rennäringslagen, att åtgärder av mindre ingripande slag kan leda till att markägaren blir skadeståndsskyldig gentemot samerna.

Jag delar utredningens uppfattning att de nuvarande bestämmelserna är otillräckliga när det gäller skyddet för renskötselrätten mot vissa åtgärder i skogsbruket. Renskötselrätten framstår efter högsta domstolens dom i skattefjällsmålet som en betydligt mer konkret och påtaglig bruksrätt än den gjorde vid tiden för rennäringslagens tillkomst. Det har till följd att samerna som bärare av bruksrätten på civilrättslig grund kan göra anspråk på ett bättre skydd mot ingrepp i deras rätt än det som hittills förelegat. Det är emellertid, som jag redan har påpekat, en vansklighet att reglera förhållandet mellan de båda rättighetshavarna, dvs. markägaren och utövaren av renskötselrätten.

Det förekommer att renbetesmark tas i anspråk för företag som innebär att mark exploateras och därmed permanent undandras renskötseln. Regelmässigt prövas sådana företag enligt särskild lagstiftning som är anknyten till skyddsreglerna i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m. m. (NRL). Bestämmelserna innebär i allmänhet att företagets tillåtlighet prövas med avseende bl. a. på det intrång företaget kan innebära för renskötseln. Tillåts företaget bestäms ersättning för det intrång som uppstår.

Skogsbruket kan inte jämföras med sådana exploaterande företag. Vissa åtgärder i skogsbruket kan emellertid innebära att de naturliga förutsättningarna för att utöva renskötselrätten på en fastighet omintetgörs för en mycket lång tid. Den som utövar renskötselrätten måste då ges en möjlighet att få komma till tals och hävda sin rätt gentemot markägaren. Det ligger då nära till hands att hänvisa till 30 § rennäringslagen. Som framgår av min redogörelse i det föregående är emellertid den bestämmelsen utformad på ett sätt som gör den mindre väl ägnad att vara skyddsregel mot åtgärder i skogsbruket. Valet står då mellan att ändra bestämmelsen eller välja någon annan lösning för att förstärka skyddet för renskötseln.

När det gäller en lagstadgad samrådsskyldighet har jag inte någon annan uppfattning än utredningen när det gäller skogsbruket inom åretruntmarkerna. Jag lägger i dag fram förslag om detta i en proposition om skogsbruket i fjällnära skog.

När det gäller utredningens förslag att skogsvårdsstyrelsen bör pröva tillåtligheten av vissa avverkningar lades i lagrådsremissen fram ett förslag som skiljer sig från utredningens. Där förordades i stället en ändring av 30 § av innebörd att paragrafen i fortsättningen skall gälla också annat markutnyttjande än sådant som innebär att användningen av marken ändras. Förslaget syftade till att undanröja varje tvivel om bestämmelsens tillämplighet

när det gäller åtgärder i skogsbruket. För att ytterligare förtydliga tillämpningsområdet förordade jag att paragrafen i ett andra stycke skulle kompletteras med exempel på vad som skall anses vara otillåtet. Exemplet formulerades till att gälla skogsavverkning och därmed sammanhängande åtgärder som antingen medför ett sådant väsentligt betesbortfall att möjligheterna påverkas att hålla tillåtet renantal eller omöjliggör sedvanlig samling och flyttning av renar. I den samtidigt framlagda lagrådsremissen om skogsbruket i fjällnära skog föreslog jag en ny bestämmelse i skogsvårdslagen. Enligt den bestämmelsen skall skogsvårdsstyrelsen i beslut om tillstånd till avverkning i svårförnygrad skog närmare ange vilka hänsyn som skall tas till rennäringen som allmänt intresse när tillståndet tas i anspråk.

Lagrådet har haft invändningar mot mina förslag i den här delen. Lagrådet har inte godtagit tankegången att den nyssnämnda föreslagna bestämmelsen i skogsvårdslagen, i motsats till 30 § rennäringslagen, kan sägas röra enbart rennäringen som ett allmänt intresse. Bestämmelserna måste enligt lagrådet som helhet främst anses innebära en gränsdragning mellan två enskilda intressen, skogsbruksintresset och rennäringensintresset. Från den utgångspunkten finns det alltså inte någon anledning att splittra bestämmelserna om skogsavverkningar på de två skilda lagarna. Lagrådet framhåller att det därför måste vara en stor fördel om en bedömning enligt det föreslagna andra stycket i 30 § rennäringslagen kan göras i tillståndsärendet i stället för att samebyn skall vara hänvisad till att väcka talan vid domstol, i värsta fall sedan avverkningen redan skett. Lagrådet har förklarat sig dela uppfattningen att det kan ifrågasättas om skogsvårdsstyrelsen är den lämpliga myndigheten att göra en civilrättslig bedömning av vad renskötselrätten innefattar. Efter att ha övervägt också ett annat alternativ har lagrådet emellertid funnit att den bästa lösningen i en svår lagstiftningsfråga är att anförtro skogsvårdsstyrelsen uppgiften att i tillståndsärendena göra den prövning som är förutsatt i det föreslagna andra stycket i 30 § rennäringslagen. Enligt lagrådet beskriver bestämmelsen åtgärder som är så ingripande att det inte gärna kan röra sig om några mer komplicerade avvägningar. Lagrådet har hänvisat till att de skogsvårdande myndigheterna uppenbarligen utöver sin ingående skogliga kompetens också har en stor erfarenhet av hur naturvårds- och rennäringensintressena skall beaktas i skogsskötseln. Lagrådet påpekar också att det är av betydelse att en i år beslutad ändring i skogsvårdslagen innebär att skogsstyrelsens beslut i enskilda ärenden i fortsättningen kan överklagas till förvaltningsdomstol. Enligt lagrådet bör följaktligen det föreslagna andra stycket i 30 § rennäringslagen utgå och ändring i enlighet med lagrådets förslag i stället göras i skogsvårdslagen.

Som framgår av den samtidigt framlagda propositionen om skogsbruket i fjällnära skog delar jag inte till alla delar lagrådets uppfattning om karaktären av de föreslagna hänsynsreglerna till förmån för rennäringen. Jag är emellertid beredd att godta lagrådets förslag till ändringar i skogsvårdslagen och rennäringslagen.

Den ändring som bör göras i 30 § rennäringslagen är följaktligen endast att det bör klarläggas att paragrafens tillämpningsområde inte är begränsat

till att gälla ändrad markanvändning. Detta mot bakgrund av den innebörd begreppet fått i senare lagstiftning. Eftersom bestämmelsen i övrigt lämnas oförändrad kommer den liksom hittills bara att gälla allvarigare intrång som rubbar förutsättningarna för fortsatt renskötsel. Paragrafen skall också fortsättningsvis vara ett komplement till reglerna om upphävande av renskötselrätten. Bestämmelsen skall liksom hittills inte gälla företag vars tillåtlighet skall prövas i särskild ordning. Till sådana företag får i fortsättningen räknas slutavverkningar inom den del av åretruntmarkerna som ligger inom området för svårföryngrad skog. I enlighet med lagrådets förslag skall tillåtligheten när det gäller dessa avverkningar, även med avseende på rennäringens intressen, prövas enligt skogsvårdslagen av skogsvårdsstyrelsen. När det gäller skogsbruket kan 30 § rennäringslagen därför i fortsättningen närmast bara få aktualitet inom den del av åretruntmarkerna som ligger utanför det svårföryngrade området. De bestämmelser som föreslås gälla för skogsvårdsstyrelsens prövning bör kunna vara till ledning vid en domstolsprövning enligt 30 § när det gäller den nyssnämnda delen av åretruntmarkerna.

3.5 Rennäringens folkrättsliga skydd

Min bedömning: Rennäringen har i gällande lagstiftning ett starkare skydd än vad som kan anses följa av folkrätten. Lagstiftningen behöver därför inte ändras för att stärka det folkrättsliga skyddet.

Samerättsutredningens förslag: Utredningen föreslår att det i rennäringslagen, naturresurslagen och expropriationslagen tas in bestämmelser som erinrar om att det finns ett absolut folkrättsligt skydd mot intrång som äventyrar det fortsatta utövandet av rennäringen.

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. De som avstyrker förslaget anser att rennäringens intressen vid planläggning eller tillståndsprövning redan i dag beaktas på ett sätt som torde gå längre än vad den folkrättsliga skyddsregeln kräver. Svenska samernas riksförbund anser att resurser måste tillföras samebyarna så att markanvändningsplaner och konsekvensbeskrivningar kan göras inför aktuella exploateringar. Det bör enligt förbundet också räcka med att samebyn gör sannolikt att angiven effekt uppstår för att skyddsregeln skall kunna tillämpas.

Skälen för min bedömning: FN antog år 1965 en konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (rasdiskrimineringskonventionen) och år 1966 dels konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, dels konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. I konventionerna finns regler om skydd för minoritetsgrupper. Sverige har ratificerat dessa även för samerna viktiga konventioner. Särskilda kommittéer har upprättats enligt konventionerna med uppgift att övervaka att konventionsstaterna fullgör sina åtaganden enligt konventionerna. De kommittéer som har upprättats enligt rasdiskrimineringskonventionen och konventionen om medborgerliga och politiska rättighe-

ter kan också pröva klagomål från enskilda över påstådda konventionsbrott i den mån konventionsstaten erkänt sådan klagorätt. Detta är fallet med bl. a. Sverige.

Rasdiskrimineringskonventionens huvudsakliga ändamål är att förhindra alla former av diskriminering på grund av bl. a. etniskt ursprung. Samerna är en etnisk grupp som skyddas av konventionen. Konventionen ålägger också staterna en skyldighet till positiv särbehandling. Konventionsstaterna skall således vidta "särskilda och konkreta åtgärder på sociala, ekonomiska, kulturella och andra områden för att åstadkomma tillfredsställande utveckling och skydd för vissa rasgrupper eller därtill hörande enskilda personer i syfte att tillförsäkra dem fullt likaberättigat åtnjutande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter". Den positiva särbehandlingen enligt konventionen kan upphöra först när syftet med åtgärden uppnåtts.

Artikel 1 i 1966 års båda konventioner ger uttryck för principen om folkens självbestämmanderätt. Samerna i Sverige torde inte utgöra ett "folk" i konventionens mening. Genom artikel 27 i 1966 års konvention om politiska och medborgerliga rättigheter ges emellertid ett skydd åt sådana minoriteter – folkgrupper – som inte kan åberopa artikel 1. Enligt artikeln får etniska, religiösa eller språkliga minoriteter inte förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

Artikel 27 innebär ett skydd för rätten att ha ett eget kulturliv. Kulturbegreppet bör härvid tolkas i vid mening och även innefatta materiella förutsättningar för kulturen, t. ex. samernas rennäring. Det är enligt same-rättsutredningen svårt att närmare ange vilket skydd artikel 27 ger för t. ex. rennäringen. Konventionsbestämmelsen torde dock i vart fall skydda mot allvarligare ingrepp, som påtagligt skulle försvåra näringens bedrivande.

FN:s kommitté upprättad enligt konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter har också bl. a. haft att pröva klagomål enligt artikel 27 mot Sverige från enskild same som nekats medlemskap i sameby, och därmed även rätten att bedriva renskötsel enligt rennäringslagen. Kommittén ansåg dock inte att någon kränkning av artikeln skett (Målet Kitok ./ Sverige, No. 197/1985). Kommittén uttalade emellertid betänkligheter över avsaknaden i lagstiftningen av objektiva kriterier för fastställande av vem som skall anses som same, dvs. tillhörig en etnisk minoritet. Frågan om vem som skall anses vara same och därmed ha renskötselrätt har jag berört i avsnitt 3.2.

Enligt same-rättsutredningen är det också svårt att närmare ange hur långt det folkrättsliga skyddet sträcker sig. Det som skyddas är förutsättningarna för den samiska kulturen. Samekulturen är emellertid inte homogen i den meningen att den tar sig likadana uttryck inom hela det samiska bosättningsområdet. De olika samiska språken eller dialekterna är exempel på samekulturens mångfald. Samekulturens känslighet för yttre störningar kan därför variera från ett område till ett annat. Exempelvis kan ingrepp i det sydsamiska området, vars kultur redan utsatts för stora prövningar, mycket snart utgöra ett hot mot den kulturen. Man kan därför

inte säga att samekulturen som sådan tål att rennäringen i ett visst antal samebyar slås ut.

Sammanfattningsvis gör utredningen den bedömningen att folkrättsligt skydd enligt artikel 27 gäller den samiska kulturen och förutsättningarna för denna, vilket även torde innefatta rennäringens markutnyttjande. Detta skydd bör kunna påräknas först vid så stora intrång att rennäringens fortbestånd äventyras.

Samcrättsutredningen föreslår mot bakgrund av det anförda att det i författning bör slås fast att det finns ett absolut folkrättsligt skydd mot intrång som hotar rennäringens existens. Utredningen föreslår därför en bestämmelse som anger att åtgärder som äventyrar förutsättningarna för det fortsatta utövandet av rennäringen inte får tillåtas. Bestämmelsen bör enligt utredningen tas in i rennärlagen, expropriationslagen och lagen om hushållning med naturresurser, m. m. (NRL).

Själv gör jag följande bedömning. Enligt samcrättsutredningen går det inte att generellt uttala sig om hur stora markförlusterna måste vara innan ett folkrättsligt skydd kan påräknas, eftersom känsligheten för ingrepp varierar från område till område. Jag delar uppfattningen att det är svårt att precisera det folkrättsliga skydd samerna har i egenskap av urbefolkning och inhemsk minoritet. Statsmakterna har emellertid i olika sammanhang slagit fast sambandet mellan den samiska kulturen och rennäringens fortlevnad. Detta har även kommit till uttryck i lagstiftningen.

I prop. 1976/77:80 om insatser för samerna slås fast att samerna utgör en etnisk minoritet i Sverige som, i egenskap av ursprunglig befolkning i sitt eget land, intar en särskild ställning både gentemot majoritetsbefolkningen och mot andra minoritetsgrupper. I propositionen uttalades vidare att en avgörande förutsättning för att den samiska kulturen skall kunna bevaras är att rennäringen kan fortleva som samisk näring och att ett rimligt antal samer i framtiden kan få sin utkomst inom rennäringen.

Enligt 1 kap. 2 § fjärde stycket regeringsformen bör etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv främjas. I förarbetena till stadgandet uttalas att ordet kultur i detta sammanhang skall ges en vidsträckt tolkning och även innefatta den renskötsel som är ett centralt inslag i samernas traditionella levnadssätt (prop. 1975/76:209).

Enligt 2 kap. 5 § lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m. m. (NRL) skall mark- och vattenområden som har betydelse för rennäringen så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringens bedrivande. Område som är av riksintresse för rennäringen skall skyddas mot sådana åtgärder. I förarbetena till lagen konstateras att rennäringen är en förutsättning för den samiska kulturen. Det erinras om att riksdagen i olika sammanhang har uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras. Detta innebär att det måste finnas grundläggande förutsättningar för rennäringen inom i princip varje sameby, nämligen en säker tillgång till sådana områden inom både årcruntmarkerna och vinterbetesmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna att bedriva renskötsel. Det kan gälla bl. a. flyttningsleder, särskilt sådana avsnitt där på grund av terränghinder m. m. alternativa framkomstvägar saknas. Det

kan också gälla viktiga kalvningsland och områden med särskilt goda betesförhållanden. De viktigaste delarna av renskötsemarkerna bör därför enligt förarbetena till lagen ges ett starkt skydd i NRL mot exploatering. Det är därvid av största betydelse att beakta de funktionella samband som måste finnas mellan olika delområden för att renskötsel skall vara möjlig och samekulturens fortbestånd därmed garanteras. Departementschefen anförde vidare att med hänsyn härtill sådana områden som har avgörande betydelse för möjligheten att varaktigt bedriva renskötsel i en viss sameby får anses vara av riksintresse. I NRL borde därför föreskrivas att dessa områden skall skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringens bedrivande. Härigenom kan, enligt departementschefen, staten också ingripa i den kommunala planläggningen om den skulle strida mot denna föreskrift.

I sammanhanget bör också påpekas att i 3 kap. 5 § NRL skyddas de 13 s. k. obrutna fjällområdena mot åtgärder som kan förändra områdenas karaktär. Dessa områden omfattar såväl åretruntmarker som vinterbetesmarker. Bestämmelserna i NRL skall iakttas vid prövning av exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön enligt andra lagar. I 3 kap. 6 § NRL räknas dessutom ett antal vattenområden upp där vattenföretag i princip inte får utföras. Flertalet av vattenområdena är helt eller delvis belägna inom renskötseområdet.

Enligt min mening innebär de nu redovisade bestämmelserna och uttalandena i förarbetena till NRL ett skydd för rennäringens markanvändning som är betydligt starkare än det som får anses föreligga med stöd av folkrätten. Det är därför inte nödvändigt att införa något stadgande om folkrättsligt skydd i NRL.

Expropriationslagen är inte anknuten till NRL. Föredragande statsrådet anförde i prop. 1985/86:3 att de ändamål för vilka expropriation kan ske som regel kräver att tillstånd söks enligt någon av de lagar som är anknutna till NRL. Tillståndsprövningen i expropriationsärendet inrymmer en allmän prövning av lämpligheten av och möjligheterna att genomföra expropriationsändamålet, vilket gör det naturligt att NRL:s regler vägs in i prövningen. De markanvändningsförändringar som expropriationen leder till kommer att mera i detalj prövas enligt de lagar som reglerar själva verksamheten. Mot bakgrund av vad jag tidigare uttalat om det skydd NRL ger för rennäringen, anser jag det inte nödvändigt att i expropriationslagen införa något stadgande om ett sådant folkrättsligt skydd.

Samerättsutredningen anför vad gäller den föreslagna folkrättsliga skyddsregeln i rennäringenslagens att tillämpningsområdet blir begränsat. Utredningen ser huvudsakligen regeln som en garanti mot framtida författningsändringar som kan förta effekten av den folkrättsliga skyddsregeln i NRL.

En prövning enligt NRL ger visserligen inte något absolut skydd för rennäringen när rennäringensintresset ställs mot något annat intresse. För egen del har jag dock svårt att föreställa mig vilka ingrepp som skulle kunna vara av så allvarligt slag att samekulturens förutsättningar äventyras utan att ingreppet skulle behöva prövas enligt NRL eller plan- och bygglagen, vilken är anknuten till NRL. Jag kan därför inte finna att en

folkrättslig skyddsregel i rennäringslagen skulle få någon praktisk betydelse. Inte heller delar jag uppfattningen att den skulle ha någon självständig betydelse som garanti mot framtida författningsändringar. Det folkrättsliga skyddet gäller för övrigt gentemot lagstiftningsåtgärder oavsett om en skyddsregel som erinrar härom införs eller inte.

3.6 Ersättningsbestämmelser m. m.

Min bedömning: Särskilda bestämmelser om rätt till ersättning för intrång i renskötselrätten införs inte i rennäringslagen.

Samerättsutredningens förslag: Några särskilda ersättningsregler föreslås inte, men däremot särskilda bestämmelser för hur rättegångskostnaderna skall fördelas i mål om ersättning för skada på renskötselrätten. Som huvudregel skall gälla att den skadeståndsskyldige skall svara för kostnaderna i enlighet med expropriationslagens regler. Särskilda regler föreslås för att förhindra okynnesmål. När det gäller mål om skada till följd av skogsavverkning eller annan skogsbruksåtgärd föreslås att vardera parten skall bära sina kostnader.

Remissinstanserna: Remissinstanserna delar bedömningen att några särskilda ersättningsregler inte behövs i rennäringslagen. Hovrätten för Övre Norrland anser att det bör klarläggas i vad mån skadeståndsskyldighet föreligger för bl. a. sådana ingrepp som inte är så långtgående att de omfattas av förbudsregeln i 30 § rennäringslagen. Vad gäller frågan om rättegångskostnader i mål om skada på renskötselrätten är meningarna delade bland det fåtal remissinstanser som uttalat sig i frågan.

Skälen för min bedömning: Jag har i avsnitt 3.2 föreslagit att det i rennäringslagen uttalas att renskötselrätten utgör en särskild rätt till fastighet. En sådan rättighet kan i princip varken helt eller delvis tas ifrån innehavaren utan ersättning. Detta gäller oavsett genom vilket förfarande eller i vilka former som intrånget i renskötselrätten kommer till stånd.

Enligt 28 § rennäringslagen lämnas ersättning för skada eller olägenhet för renskötelsen och för samebymedlems rätt till jakt eller fiske vid upphävande av renskötselrätt. Även när renbetesmark tas i anspråk enligt andra lagar är sameby eller medlem i sameby berättigad till ersättning för skadan.

Ersättningen vid upphävande av renskötselrätt bestäms enligt 29 § med stöd av expropriationslagens bestämmelser om expropriation av särskild rätt till fastighet i tillämpliga delar. Enligt 28 § andra stycket tillfaller ersättning för skada eller olägenhet som inte drabbar bestämd person den drabbade samebyn och samefondens medlemmar med hälften vardera, om det inte finns särskilda skäl för annan fördelning. Detta innebär att, när regeringen har förordnat om upphävande av renskötselrätt, så skall den för vars skull renskötselrätten upphävs, på samma sätt som vid expropriation, fullfölja saken genom att väcka talan vid fastighetsdomstolen och där skall ersättningsfrågan prövas. Det innebär också att den som får renskötselrätten

upphävd får svara för samtliga rättegångskostnader i fastighetsdomstolen. Om den som exproprierar överklagar till högre rätt får han svara för motpartens kostnader där. Sina egna kostnader får han under alla förhållanden svara för.

Ersättning för intrång i renskötselrätten kan även bestämmas enligt de lagar där tillåtligheten av en åtgärd prövas i särskild ordning, exempelvis enligt vattenlagen. I rättspraxis tillämpas i dessa fall en fördelning av ersättningen enligt 28 § andra stycket, så att berörd sameby och samefonden erhåller ersättningen med hälften vardera.

När det gäller ersättning för intrång av nyttjanderättsupplåtelse på sådan kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition och på renbetesfjällen har en annan lösning valts i rennärlagen. Enligt 32 § rennärlagen får en nyttjanderättsupplåtelse ske på dessa områden om det kan ske utan avsevärd olägenhet för renskötelsen. Om upplåtelsen inte avser tillgodogörande av naturtillgångar eller skogsavverkning skall den ske mot avgift om inte särskilda skäl föreligger för avgiftsfrihet. Avser upplåtelsen tillgodogörande av naturtillgångar skall staten betala ersättning för den skada eller olägenhet för renskötelsen som upplåtelsen medför. Föredragande statsrådet anförde i förarbetena till rennärlagen (prop. 1971:51 s. 111) att kompensation till samerna för upplåtelsen bör utgöras av avgiften för nyttjanderättsupplåtelsen. Kan samerna visa att de lidit större förlust genom upplåtelsen än som svarar mot nämnda belopp, bör de kunna få förlusten ersatt. Enligt min mening finns det inget skäl att ändra eller precisera dessa bestämmelser.

Den fråga som samerättsutredningen behandlar gäller frågan om ersättning för sådant intrång som inte prövas enligt någon särskild lagstiftning och som sker utan att renskötselrätten upphävs. Som jag redan nämnt kan varje intrång i renskötselrätten i princip grunda rätt till skadeersättning (avsnitt 3.4). En åtgärd som medför skada på renskötselrätten behöver alltså inte vara så ingripande att den omfattas av förbudsregeln i 30 § rennärlagen för att vara skadestandsgrundande.

I förarbetena till rennärlagen (prop. 1971:51 s. 136) konstaterades att självklart också andra konfliktsituationer än de som reglerades i de föreslagna lagbestämmelserna kunde uppkomma. Föredraganden uttalade att det lika självklart står öppet för en sameby eller renägare som lider skada genom ingrepp i renskötselrätten att väcka talan vid domstol. Sådan talan kan gå ut på ersättning, förbud eller skadeförebyggande åtgärder. Föredraganden förklarade att man övervägt om det var möjligt att i lagen ta in en bestämmelse som anger att förhållandet mellan fastighetsägare eller nyttjanderättshavare å ena sidan och sameby eller dess medlemmar å andra sidan bör bygga på principen om strikt ansvar, alltså ansvar oberoende av uppsåt eller vårdslöshet. Någon sådan bestämmelse föreslogs emellertid inte. Som skäl till detta hänvisade föredraganden bl.a. till svårigheterna att avgränsa och precisera en regel av det angivna slaget. Frågorna överlämnades till rättspraxis.

Samerättsutredningen har alltså på nytt tagit upp frågan om en särskild skadestandsregel i rennärlagen men avstått från att lägga fram något sådant förslag. Utredningen anför som motiv för detta att det möter stora

svårigheter att utforma regler för hela renskötselområdet, eftersom renskötselrätten uppvisar olika sårbarhet på olika områden och toleransnivån gentemot motstående intressen också med nödvändighet varierar. Det naturliga är då enligt utredningen att de olika situationer som kan uppstå får sin belysning genom rättspraxis.

För min egen del gör jag följande bedömning. Jag har i det föregående pekat på svårigheterna att precisera det skydd renskötselrätten ger gentemot markägare och nyttjanderättshavare. Det är enligt min mening inte möjligt att med någon generell giltighet konkret ange arten och graden av det intrång i renskötselrätten som kan medföra ersättningsskyldighet.

Jag delar därför samerättsutredningens uppfattning att rennäringslagen inte bör innehålla några bestämmelser om ersättning för sådana fall. Det får i stället ankomma på domstolarna att avgöra när ett intrång har skett i renskötselrätten och hur stor ersättningen då skall vara.

Jag är emellertid inte beredd att ansluta mig till samerättsutredningens förslag om särskilda rättegångskostnadsregler i skadeståndsmål som rör intrång i renskötselrätten. Utredningens förslag innebär med en viss modifiering att en markägare eller en nyttjanderättshavare i rättegångskostnadshänseende jämföras med den som sökt och fått tillstånd till expropriation. Enligt min mening finns det inte någon grund för en sådan särreglering av tvister mellan olika rättighetshavare till en fastighet. Jag anser inte heller att det finns tillräckliga motiv för att införa någon särskild kostnadsregel för skadeståndstvister i anledning av åtgärder i skogsbruket.

Jag vill i detta sammanhang även ta upp frågan om s. k. faktiskt förfogande vad gäller statens mark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen. Som jag anfört ovan skall en upplåtelse av dessa marker i princip ske mot en avgift. Regeringen medgav emellertid i ett beslut år 1977 länsstyrelsen i Norrbottens län rätt att utan avgift disponera viss staten tillhörig mark ovanför odlingsgränsen för parkerings- och rastplatser efter Gradisvägen i Arjeplogs kommun. Regeringen anförde att upplåtelsereglerna i 32–34 §§ rennäringslagen inte är tillämpliga i sådana fall då annan statlig myndighet än den som förvaltar marken önskar ta marken i anspråk för visst ändamål. Detta ianspråktagande får dock inte stå i strid med bestämmelserna i 30 § rennäringslagen. Om berörd sameby anser att den ändrade markanvändningen kommer att innebära skada eller olägenhet kan byn enligt beslutet söka åstadkomma en frivillig överenskommelse i ersättningsfrågan med den ianspråktagande myndigheten eller väcka talan vid domstol. Den av regeringen uppställda principen har kallats regeln om faktiskt förfogande.

Det faktiska förfogandet är enligt min mening närmast att se som en förfaranderegler när statlig mark ovanför odlingsgränsen eller på renbetesfjällen behöver tas i anspråk av statlig myndighet. Vad jag i det föregående har anfört om samernas rätt till ersättning för intrång i renskötselrätten gäller självfallet också när det är fråga om faktiskt förfogande. Jag har i avsnitt 3.4 föreslagit ändringar i 30 § rennäringslagen för att öka skyddet för renskötselrätten. Även dessa bestämmelser är tillämpliga i fråga om faktiskt förfogande. Jag anser mot den bakgrunden att några preciseringar

i rennäringslagen inte behöver göras vad gäller en statlig myndighets förfogande av dessa marker.

Avslutningsvis vill jag klargöra vilka som enligt min mening kan vara berättigade till ersättning vid intrång i renskötselrätten. Efter beslut av 1943 års riksdag sammanfördes jämtländska renbetesfjällens skogsfond, jämtländska lappväsendets fond samt Västerbottens och Norrbottens lappfond till en gemensam fond som fick namnet statens lappfond. Fonden erhöll genom 1971 års rennäringslagstiftning namnet samefonden. Enligt 28 § andra stycket rennäringslagen erhåller samefonden hälften av ersättningen för skada eller olägenhet som inte drabbar bestämd person när renskötselrätt upphävs. Bestämmelsen tillämpas i rättspraxis så, att hälften av intrångsersättningen tillfaller samefonden även när det inte är fråga om upphävande av renskötselrätt. Bakgrunden till bestämmelsen är den, att renskötselrätten tillkommer samer i allmänhet som en för folkgruppen kollektiv rätt och inte enbart en särskild sameby eller dess medlemmar. Detta är av grundläggande betydelse för frågan om vem som är skadelidande och vem som är rätt mottagare av ersättningen. Den del som tillfaller samefonden blir enligt förarbetena till rennäringslagen ett skydd för den kollektiva folkgruppsrätten, medan den del som tillfaller samebyn tjänar som personlig ersättning för dem som vid skadetillfället driver renskötsel inom en sameby. Jag avser inte att föreslå någon förändring i detta avseende. Sakägare i fråga om intrång i renskötselrätten är därför även i fortsättningen sameby och enskild samebymedlem samt i fråga om ersättning för intrånget även samefonden.

3.7 Åtgärder vid för högt renantal

Mitt förslag: Lantbruksnämnden skall vid fastställande av högsta renantal för en sameby ta skälig hänsyn till andra intressen. Länsstyrelsen skall kunna förelägga en sameby att vid vite minska antalet renar om byn håller fler renar på bete än vad lantbruksnämnden bestämt. Ett vitesföreläggande skall även kunna riktas mot en enskild renägare som har fler renar än vad samebyn bestämt. En sameby skall vid vite kunna föreläggas att hålla årlig renräkning och att upprätta renlängd. Länsstyrelsen skall underrättas om tid och plats för renräkning samt kunna kontrollera att renräkningen sker på ett korrekt sätt.

Lantbruksstyrelsens förslag: Överensstämmer med mitt förslag utom såvitt avser skyldighet att underrätta länsstyrelsen om tid och plats för renräkning.

Remissinstanserna: Förslaget lämnas utan erinran eller tillstyrks av remissinstanserna. Flera remissinstanser har efterlyst möjligheten att kontrollera att det uppgivna renantalet är korrekt. Svenska samernas riksförbund anser att högsta tillåtna renantal bör bestämmas med utgångspunkt i tillgängliga betesresurser, varför betesinventeringarna måste få hög prioritet.

Skälen för mitt förslag: I rennäringslagen finns ett flertal bestämmelser om hur renantalet skall bestämmas och kontrolleras. Lantbruksnämnden bestämmer enligt 15 § andra stycket det högsta antal renar som får hållas på bete inom byns betesområde. Nämnden kan enligt 15 § tredje stycket förordna om inskränkningar i betesrätten om det behövs för att bevara renbetet eller i övrigt främja renskötseln. Samebyn kan enligt 35 § första stycket bestämma hur många renar en medlem högst får inneha eller meddela andra föreskrifter om innehavet. Räkning av samebyns renar skall enligt 66 § ske årligen vid ungefär samma tidpunkt. Lantbruksnämnden kan på samebyns begäran medge att räkningen får ske med större tidsmellanrum. Enligt 68 § skall renlängd upprättas på grundval av renräkningen. Den skall fastställas av bystämman, som kan besluta om rättelser av renlängden. Medlem i sameby kan enligt 95 § dömas till böter om han uppsåtligt eller av oaktsamhet lämnar oriktiga uppgifter vid renräkningen eller vid upprättande av renlängd.

Som framgår av min redogörelse finns det i rennäringslagen inte några direkta sanktionsbestämmelser som kan användas mot en sameby som inte följer lantbruksnämndens beslut om högsta renantal. Samebyn kan inte heller vidta några åtgärder mot den enskilde renägare som inte följer byns föreskrifter om renantalet. Lantbruksnämnden kan inte framtvunga en renräkning. Samebyn har ingen skyldighet att överlämna renlängden till lantbruksnämnden. Nämnden kan därför inte kontrollera renantalet och har inte heller rätt att kontrollera uppgifterna i renlängden genom egen renräkning eller liknande kontrollåtgärd. Rennäringslagen innehåller dock en bestämmelse som något närmare bör beröras i detta sammanhang. Det gäller förordnande av syssloman för sameby.

Är renskötseln inom samebyns betesområde bristfällig och har överenskommelse inte träffats om rättelse, kan enligt 72 § andra stycket länsstyrelsen efter anmälan av lantbruksnämnden förordna en syssloman. Dennes uppgift är bl. a. att omhänderta renskötseln i byn. Lantbruksnämnden kan inte på eget initiativ ta upp saken. Det krävs en begäran från en sameby-medlem eller någon annan vars rätt berörs. Sysslomannens ställning blir närmast jämförlig med en konkursförvaltare. Han övertar huvuddelen av både bystämmans och styrelsens befogenheter. Sysslomannen kan således besluta om begränsningar i en renägars reninnehav. Men lika litet som bystämman kan han tillgripa några sanktionsmedel mot den renägare som inte följer beslutet.

Länsstyrelsen kan vidare enligt 71 § besluta om slakt av renar som uppehåller sig utanför renskötselområdet eller inom detta område under tid då renskötsel inte får bedrivas där. Slakt kan alltså inte tillgripas enbart av det skälet att renantalet är högre än föreskrivet. Vanligtvis för dock ett för stort renantal med sig det slag av olägenheter som nämns i paragrafen. Sådan slakt kan därför sägas vara ett indirekt sanktionsmedel vid för högt renantal. Det bör noteras att slakt inte kan tillgripas mot enskild renägars renar.

I 1928 års renbeteslag fanns bestämmelser som gjorde det möjligt för länsstyrelsen att vid vite förelägga enskild renägare att minska renantalet. I lagen fanns vidare bestämmelser om s. k. civilrättsligt vite. Lappbyn kunde

t.ex. vitesförelägga renägare att reducera sin renhjord i enlighet med föreskrift om högsta renantal i byordningen. Som ett yttersta korrekionsmedel kunde en försumlig renägare förlora rätten att bedriva näringen. Nämnda bestämmelser i renbeteslagen utmönstrades emellertid ur lagstiftningen vid tillkomsten av 1971 års rennärlingslag.

Fastställande av högsta tillåtna renantal

Det högsta antal renar som får hållas på bete inom samebyns område bestäms alltså av lantbruksnämnden. Denna regel har kommit till av främst två orsaker. Ett skäl är att rennärigen utövas jämsides med annat nyttjande av markerna. Därtill kommer att renbetesrätten inom samebyn är gemensam för flera näringsutövare av vilka ingen kan sägas ha rätt att utnyttja betet i större omfattning än de övriga. Beslut om rationellt renantal grundar sig på den indelning av byområden, som enligt 7 § rennärlingslagen skall göras av lantbruksnämnden. Myndighetens beslut om bygränser och högsta tillåtna renantal är inte bindande för all framtid utan kan omprövas med hänsyn till inträdda förändringar. I betänkandet (SOU 1966:12) Renbetesmarkerna beräknas det uthålligt högsta lämpliga renantalet för det svenska renbetesområdet till 260 000 djur. Inom Norrbottens län beräknas 179 000 djur (varav 16 000 inom koncessionsområdet) kunna födas uthålligt, inom Västerbottens län 45 000 och inom Jämtlands län med Idre i Dalarna 36 000 djur. Enligt (SOU 1983:67) Rennärigen ekonomiskt uppgår det högsta tillåtna renantalet till sammanlagt 270 200 renar. I allt väsentligt bestäms den svenska renstammens storlek av tillgången till ett väl samlat och åtkomligt vinterbete.

Det är endast i Jämtlands län som lantbruksnämnden bestämt högsta renantal med stöd av 15 § rennärlingslagen. För de flesta samebyarna är renantalet bestämt i byordningar från mitten av 1940-talet. Det är därför tämligen osäkert i vilken mån de bestämda högsta renantalerna ger ett riktigt uttryck för vad markerna egentligen tål.

Det är angeläget att högsta tillåtna renantal bestäms med utgångspunkt i de aktuella förhållandena. I Jämtlands län gjordes på 1970-talet en betesinventering som låg till grund för lantbruksnämndens beslut. I Norrbottens län har i ett tiotal samebyar betesinventering skett, men resultatet har ännu inte lett till ändrade beslut om högsta renantal.

Ett i förhållande till betesresurserna för högt renantal kan för en sameby få en mängd negativa konsekvenser såsom överbetning av markerna och problem med att styra renarnas betning. Det är även till men för naturvårdens intressen. Nyetableringar i samebyn försvåras också om antalet renar totalt sett är för stort.

Utövandet av renskötselrätten innebär att markägare och innehavare av särskild rätt till fastighet måste tåla att marken tas i anspråk för renbete och annat markutnyttjande som ingår i renskötselrätten. Samebysmedlemmarna måste å sin sida tåla att markägaren eller nyttjanderättshavaren brukar marken med stöd av sin rätt. Ingen rättighetshavare kan därför räkna med att utnyttja mark och vatten inom renskötselområdet för egna ändamål utan hänsyn till andra rättighetshavare.

I rennäringslagen och dess förarbeten anges inte vilka faktorer som skall ligga till grund vid fastställandet av en samebys högsta tillåtna renantal.

Ett första steg vid fastställandet av högsta renantalet för en sameby är att fullfölja betesinventeringarna och att sedan i den markanvändnings- och utvecklingsplanering, som nu pågår i flertalet samebyar, planera och ta ställning till lämpligt antal renskötsel företag och renantal. Det är därför angeläget att lantbruksstyrelsen, vid överläggningarna mellan staten och rennäringen om användningen av de medel som anslås för främjande av rennäringen, beaktar behovet av att erforderliga medel avsätts för slutförande av betesinventeringarna. Produktionsrådgivningen från lantbruksnämnderna och Svenska samernas riksförbund, med inriktning bl. a. på slaktuttag och urval för avel, har också stor betydelse. Bidrag till sådan planering, liksom till produktionsrådgivning, lämnas av statsmedel.

Resultatet av betesinventeringen bör enligt min mening ligga till grund för att fastställa det högsta antal renar som en sameby får ha. Som jag nyss anfört förutsätts emellertid inom renskötseområdet ett sambruk av markerna. Vid fastställandet av högsta tillåtna renantal måste därför beaktas att även andra näringar skall kunna bedrivas inom renskötseområdet. Enligt min mening bör även hänsyn tas till faktorer av betydelse för djurskyddet. Jag tänker därvid speciellt på risken för svält till följd av bl. a. överbetning av markerna. Hänsyn bör också tas till naturvårdens intressen.

Det går enligt min uppfattning inte att närmare precisera den hänsyn som måste tas till motstående intressen. Vid fastställandet av högsta tillåtna renantal måste dock beaktas att reservbetesområden måste finnas i rimlig utsträckning. En skogsavverkning kan medföra ett temporärt bortfall av renbete. Å andra sidan uppkommer nytt bete på äldre föryngringsytor. Det högsta tillåtna renantalet måste därför anpassas till bl. a. denna varierande tillgång på bete så att normala avverkningar kan genomföras. Jag föreslår därför att det i rennäringslagen tas in en föreskrift att vid fastställande av högsta tillåtna renantal skall skälig hänsyn tas till andra intressen.

Överskridande av högsta tillåtna renantal

Som jag nyss nämnt finns det i rennäringslagen inte några direkta sanktionsbestämmelser mot en sameby som överskrider det högsta tillåtna renantalet. Möjligheten att förordna syssloman är inte något särskilt effektivt sätt att komma till rätta med problemen.

Ett sätt för samebyn att lösa frågan om ett för högt renantal är att samebyn med stöd av 35 § beslutar hur många renar en medlem högst får ha eller meddelar andra föreskrifter om innehavet. Sådana bestämmelser har tillämpats i några fall, när byarna bedömt renantalet vara för stort i förhållande till betesresurserna eller till de praktiska möjligheterna att behärska renbeståndet. I praktiken har dock byns beslut inte fått någon nämnvärd betydelse, bl. a. därför att byn inte har några sanktionsmedel att ta till mot medlemmar som inte rättar sig efter beslutet.

Det bör enligt min mening skapas möjlighet att använda något ytterliga-

re sanktionsmedel. Vad som kan övervägas är då föreläggande av vite mot sameby, eller i vissa fall mot enskild medlem, för att få till stånd rättelse.

Ett vitesföreläggande bör enligt min mening kunna användas mot en sameby som håller fler renar än vad som bestämts av lantbruksnämnden enligt 15 § eller som inte följer en enligt samma paragraf beslutad inskränkning i betesrätten. Har en sameby med stöd av 35 § bestämt hur många renar en medlem högst får inneha, eller meddelat andra föreskrifter för innehavet, bör ett vitesföreläggande även kunna riktas mot en enskild medlem som inte följer samebyns beslut.

En förutsättning för att kunna avgöra om renantalet är för högt är självfallet att samebyn räknat renarna och upprättat renlängd. Om räkningen av samebyns renar inte sker årligen i enlighet med 66 § eller om av lantbruksnämnden förordnad extra renräkning enligt samma paragraf inte sker, bör samebyn därför vid vite kunna åläggas att företa sådan räkning. Det finns i dag ingen skyldighet för samebyn att lämna renlängden till myndighet. Eftersom den upprättas på grundval av renräkningen, utgör den fastställda renlängden en viktig handling bl. a. vid myndighets kontroll av en samebys renantal. Jag kommer i avsnitt 3.10 att föreslå skyldighet för en sameby att lämna kopia av renlängden och andra uppgifter om renskötseln som underlag för ett företagsregister. Med tanke på den centrala betydelse renlängden har för myndigheterna, bör en sameby vid vite kunna åläggas att upprätta och till myndighet överlämna kopia av den fastställda renlängden. Jag återkommer senare till mina överväganden i fråga om regler för samebys renräkning.

Möjligheten att förelägga vite behöver inte alltid utnyttjas så snart en samebys handlande strider mot någon av de ovan nämnda bestämmelserna. Av stor betydelse är givetvis i vad mån det uppkommer någon skada eller olägenhet för tredje man, t. ex. för grannbyn eller för andra areella näringar. Ett ingripande kan emellertid vara påkallat också för att förhindra en överbetning till skada för den framtida renskötseln.

I fråga om föreläggande och utdömande av vite bör lagen (1985:206) om viten tillämpas. Länsstyrelsen beslutar i dag om slakt och om förordnande av syssloman. Enligt min mening är det därför lämpligt att länsstyrelsen även blir vitesföreläggande myndighet.

Ett vitesföreläggande bör i första hand riktas mot samebyn, som då t. ex. föreläggs att inom viss tid minska antalet renar till ett bestämt antal. Det blir sedan samebyns sak att besluta hur reduktionen skall ske och se till att denna genomförs. I allmänhet torde frågan kunna lösas på frivillig väg. I den mån samebyn bestämt hur många renar en medlem får ha, bör, i enlighet med vad jag nyss anfört, länsstyrelsen även kunna rikta ett vitesföreläggande mot den som inte följer byns beslut i detta avseende. Ett föreläggande bör vid behov samtidigt eller senare kunna ges även mot samebyn. Frågan om ett vite bör riktas mot enskild medlem bör i allmänhet vara beroende av om samebyn själv föreslår detta. En ytterligare förutsättning för att ett vite skall kunna riktas mot en enskild medlem är att det i ärendet är utrett att samebymedlemmen verkligen har flera renar än vad samebyn bestämt. Att så är fallet kan exempelvis styrkas genom att

byn överlämnar utdrag ur den renlängd som enligt 68 § skall upprättas av byn.

För att inför länsstyrelsen styrka att den fördrade åtgärden har vidtagits kan samebyn resp. den enskilde medlemmen exempelvis visa upp avräkningsnota från slakteri.

Om vitet mot samebyn döms ut skall samebyn betala det till staten. Sker inte detta kan beloppet tvångsvis utmätas t. ex. i samebyns tillgodohavanden på upplåtelseavgifter. Därmed torde det solidariska ansvar för byns renskötande medlemmar som i och för sig finns enligt 45 § inte behöva aktualiseras.

Renräkning

Enligt 66 § rennäringslagen skall räkning av samebyns renar ske årligen vid ungefär samma tidpunkt. Om särskilda skäl föreligger kan lantbruksnämnden medge större tidsmellanrum efter begäran från samebyn. Det ekonomiska regelsystemet i rennäringslagen bygger i stor utsträckning på att man känner till de enskilda renägarnas reninnehav. Det gäller i första hand rösträtsreglerna och fördelningen av kostnaderna. Dessutom utgör renantalet, styrkt genom renräkning, underlag för eventuell katastrofskadeersättning åt enskilda renägare. Vidare är det viktigt att känna till det totala renantalet i samebyn, både för byns egen planering och för lantbruksnämnden, som har att bevaka att sambyarna inte överskrider det fastställda maximala renantalet. Enligt min mening är det därför angeläget att ha en så effektiv registrering av renantalet som är praktiskt möjligt.

Rennäringskommittén uppger i sitt betänkande att allt färre samebyar de senaste åren genomfört årliga renräkningar. Vissa byar har enligt betänkandet helt upphört att räkna renar, i andra har renräkning av tradition aldrig fått någon egentlig genomslagskraft. De renlängder som upprättas baserar sig i dessa fall på djurägarnas egna uppgifter men ibland också genom skönmässiga uppskattningar. Vissa byar har egna system för uppskattning av renantalet som bygger på en slags nettometod där man utgår från inmärkta renar, beräknad förlust och slakt. En ny individmärkningsmetod börjar också tas i bruk på sina håll. Där den tillämpas kommer en kontinuerlig uppföljning av renantalet att underlättas.

Med tanke på den centrala betydelse vetenskapen om renantalet har både för samebyns planering och från rättvisesynpunkt går det enligt min mening inte att undvara regelbundet återkommande renräkningar.

I fråga om myndighets möjligheter att kontrollera om det uppgivna renantalet i samebyn är korrekt vill jag anföra följande. Enligt 66 § andra stycket kan lantbruksnämnden på begäran av renskötande medlem under vissa villkor förordna om extra renräkning. Lantbruksnämnden eller annan myndighet saknar i övrigt möjlighet att kontrollera en samebys renantal. De uppgifter som en enskild medlem lämnar om sitt renantal och som ligger till grund för renlängden lämnas dock under straffansvar. Enligt 95 § kan nämligen medlem i sameby dömas till böter om han uppsåtligen eller

av oaktasamhet lämnar oriktig uppgift vid renräkning eller vid upprättande av renlängd. Under utredningen av om brott begåtts mot 95 § har polismyndigheten möjlighet att med stöd av 96 § begära att samebyns styrelse låter samla ihop och skilja ut renar som tillhör den eller dem som misstänks ha lämnat oriktig uppgift om renantalet. Jag har i det föregående föreslagit att en sameby vid vite skall kunna åläggas att företa årlig renräkning. Enligt min uppfattning är det däremot inte nödvändigt att införa någon ytterligare befogenhet att besluta om renräkning. En extra renräkning är kostnads- och arbetskrävande samt utgör ett hinder för samebyn i renskötselarbetet. Jag anser därför inte att de fördelar som kan finnas att i kontrollsyrte kunna förordna om extra renräkning överväger de nackdelar som är förbundna med en myndighets förordnande om detta. Däremot anser jag att en sameby skall underrätta myndighet om tid och plats för byns renräkning. Anmälan om förestående renräkning bör enligt min mening ske till länsstyrelsen eftersom det här närmast är en fråga om en kontrollfunktion och inte i första hand en rennärlingsfråga. Länsstyrelsen bör kunna förordna annan myndighet, exempelvis lantbruksnämnden eller polisen, att kontrollera en samebys renräkning. Detta ger myndigheten möjlighet till kontroll av samebys renantal. Det är givetvis viktigt att erforderliga resurser avsätts för kontroll av renantalet i länet, men det bör inte vara någon skyldighet att närvara vid alla samebyars renräkning. Detta får bedömas bl. a. med hänsyn till personalresurserna. En anledning till närvaro vid en renräkning kan vara att företrädare för andra areella närlingar gör sannolikt att byns renantal är högre än det uppgivna.

För att möjliggöra en effektiv kontroll måste den som länsstyrelsen förordnat ges rätt att få tillträde till område eller anläggning där renräkningen äger rum, liksom rätt att få upplysningar och ta del av de handlingar som behövs för kontrollen.

Det bör enligt min mening finnas möjlighet att meddela närlmare föreskrifter om hur renräkning skall gå till. Sådana föreskrifter kan exempelvis avse det sätt på vilket räkningen skall dokumenteras eller färgmärkning av räknade renar. Det ankommer på regeringen, eller myndighet som regeringen bestämmer, att meddela sådana föreskrifter.

Vad jag nu har anfört bör föranleda vissa tilläggbestämmelser i rennärlingslagen.

3.8 Åtgärder mot s. k. strövrenar

Mitt förslag: Länsstyrelsen skall vid vite kunna förelägga en sameby att driva bort renar från marker utanför renskötselområdet eller från mark inom detta område under tid då renskötsel inte får bedrivas där. Möjligheten för länsstyrelsen att förordna om slakt bör i fortsättningen kunna utnyttjas endast i vissa fall.

Lantbruksstyrelsens förslag: Överensstämmer med mitt, utom såvitt gäller befogenheten att förordna om slakt, där styrelsen inte tagit ställning till om den möjligheten bör behållas oförändrad.

Remissinstanserna: Förslaget om vite lämnas utan erinran eller tillstyrks av remissinstanserna. Flera remissinstanser, bland dem berörda länsstyrelser, anser att möjligheten att förordna om slakt skall finnas kvar. Svenska samernas riksförbund anser däremot att bestämmelsen om slakt skall upphävas och att de bakomliggande orsakerna till att renar stannar kvar på vinterbetesmarkerna bör klarläggas.

Skälen för mitt förslag: I 3 § rennärlingslagen anges var och under vilken tid rensköttsel får bedrivas. Renar som uppehåller sig utanför rensköttselområdet eller på mark inom detta område under tid då rensköttsel inte får bedrivas där brukar benämnas strövrenar. Andra areella näringar upplever förekomsten av strövren, tillsammans med vad som anses vara ett för högt renantal, som de största olägenheterna av dagens rensköttsel.

Som framgår av avsnitt 3.7 kan länsstyrelsen enligt 71 § rennärlingslagen förordna om slakt av renar som uppehåller sig utanför rensköttselområdet eller inom detta område under tid då rensköttsel inte får bedrivas där. En förutsättning för beslut om sådan slakt är att renarna vållar skada eller olägenhet av någon betydelse.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har förordnat om slakt av strövrenar åren 1982 och 1989. Slakten har skett genom att utsedda jägare skjutit renar och levererat kropparna till kontrollslakteri. Kostnaderna har varit avsevärda utan att antalet renar på otillåten mark egentligen minskat nämnvärt. I Norrbottens län genomfördes en sådan slakt på 1970-talet i Bodens kommun och år 1988 i Kalix kommun. Den senare slakten hade enligt länsstyrelsen god effekt för efterlevnaden av gällande bestämmelser.

Förekomsten av strövren har flera orsaker. Det är givetvis oundvikligt att ett visst antal renar blir kvar på vinterbetesmarkerna vid flyttningen på våren. Det är emellertid en allmän uppfattning bland motstående intressen till rennärlingen att antalet strövrenar ökat starkt under senare år. Detta beror huvudsakligen på att renantalet ökat på grund av goda betesförhållanden, att motstående intressens markanvändning försvårar flyttningen, att renarna oftare transporteras per bil och att antalet verksamma i samebyarna minskar genom pågående rationaliseringar. Intrången i rensköttselmarkerna spelar ofta en stor roll. Transport med lastbil, som åtminstone delvis är ett resultat av samhällsutvecklingen, gör renen desorienterad och leder till strövrens förekomst. Stora kalhyggen vid uppflyttningen till fjällområdet försvagar eller kan t. o. m. helt släcka ut flyttningens instinkt. Om en renhjord blir skräm, om tillgången på bete är för dålig inom de områden hjorden flyttar till eller om hjorden stöter på allför besvärliga flyttningshinder är risken stor att den vänder. En hjord som vänt är rent allmänt svår att hantera och mycket svår att få att återuppta uppflyttningen. Förekomst av strövren kan emellertid också bero på underlåtenhet från renskötarens sida.

Det kan genom en utbyggnad av flyttningens vägar, utslaktning av särskilt strövrensbenägna djur, ökad tillskottsutfodring och intensifierad rådgivning vara möjligt att minska antalet strövrenar. Det är viktigt att särskilt samebyar med långa flyttningar kan upprätthålla ett väl fungerande system av flyttningens vägar. Varje nytt hinder innebär ökad risk för strövren vilket måste beaktas i samhällsplaneringen. Dessa olägenheter

kan lindras genom kompletteringar av flyttlederna med övernattningshagar kombinerade med stödutfodring. Samtidigt innebär detta ökade investerings- och underhållskostnader för renskötseln. Att få till stånd väl fungerande flyttningar är emellertid särskilt besvärligt för fjällsamebyarna i Västerbottens och Norrbottens län, som har mycket långa flyttningvägar, upp till 40 mil. I Norrbotten är området mellan lappmarksgränsen och odlingsgränsen i stor utsträckning åretruntmarker för skogsamebyarna. Eventuellt kvarvarande fjällrenar blir därför i hög grad ett internt näringsproblem. I Västerbotten framstår däremot strövrensförekomsten enligt rennäringskommitténs betänkande som mera uppenbart otillåten.

Lantbruksstyrelsen har föreslagit att det bör införas en möjlighet till föreläggande vid vite att driva bort renarna från mark där renskötsel inte får bedrivas. Huvuddelen av lantbruksverkets representanter i rennäringsgruppen anser dessutom att möjligheten att förordna om slakt bör finnas kvar till dess att man genom praktisk erfarenhet kunnat konstatera att vitesföreläggande är ett mera effektivt medel än slakt. Det fordras enligt dessa ledamöter inte sällan snabba åtgärder vid en förekomst av strövrenar. Ett förordnande om slakt bör därför kunna tillgripas sedan det visat sig att ett vitesföreläggande inte ger önskat resultat. Det bör kunna genomföras först sedan tiden för vitesföreläggande gått ut eller återkallats. De övriga ledamöterna i gruppen anser däremot att det inte finns anledning tro att ett vitesföreläggande skulle vara mindre effektivt och att det dessutom kan uppstå praktiska och formella komplikationer om man har två sanktionsmedel för samma företeelser, förutom att det kan uppfattas som inkonsekvent.

Det bör enligt min mening även fortsättningsvis finnas möjlighet att tillgripa tvång för att få bort strövrenar från otillåtet område. I första hand bör man emellertid försöka att komma till rätta med strövrensförekomsten i enlighet med lantbruksstyrelsens förslag om vitesföreläggande. En bestämmelse om sådant föreläggande bör föras in i rennäringslagen. Jag har i avsnitt 3.7 redogjort för hur vitesinstitutet bör användas inom renskötseln. Samebyn kan genom exempelvis intyg från polismyndighet visa att renarna bortförts från otillåten plats.

Det kan emellertid förekomma fall då ett vitesföreläggande inte visat sig fungera eller är mindre lämpligt av andra orsaker och därför ett beslut om slakt bör tillgripas i stället. Ett sådant fall kan vara att renar riskerar att skada exempelvis grödor eller skogsplanteringar i större omfattning. Ett annat skäl att förordna om slakt kan vara att tidigare vitesföreläggande mot en sameby inte visat sig ha haft erforderlig verkan. Det kan också bli nödvändigt att förordna om slakt då det inte kan avgöras till vilken sameby renarna hör. Rennäringslagen bör ändras i enlighet med vad jag nu har anfört. Liksom hittills bör gälla för såväl vitesföreläggande som för beslut om slakt att beslutet endast får meddelas om samebyn underlåter att inom skälig tid efter anmaning ta hand om renarna. Detta under förutsättning att det är känt till vilken sameby renarna hör.

Mitt förslag: Renskötande medlem skall i frågor som rör renskötseln inte få rösta för fler renar än han enligt samebyns beslut får inneha.

Lantbruksstyrelsens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Enligt 59 § rennäringslagen har varje myndig medlem i samebyn en röst i fråga som rör utseende av ordförande på bystämma eller revisor, beviljande av ansvarsfrihet för styrelsen eller ändring av vissa föreskrifter i samebyns stadgar. Enligt samma paragraf har endast renskötande medlem rösträtt i övriga frågor. Rösträtten är då graderad på det sättet att den renskötande medlemmen har en röst för varje påbörjat hundratal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom. Detta innebär att en sådan medlem kan få beräkna sitt antal röster på fler renar än som samebyn med stöd av 35 § kan ha beslutat att han får inneha.

Jag delar lantbruksstyrelsens uppfattning att renskötande medlem inte bör få rösta för fler renar än vad han tillåts inneha enligt samebyns beslut. Förslaget föranleder en ändring i 59 § rennäringslagen.

3.10 Företagsregister för rennäringen

Mitt förslag: Ett företagsregister för rennäringen skall införas. Registret skall bygga på samebyns fastställda renlängd. En sameby skall därför vara skyldig att lämna kopia av sin renlängd till lantbruksnämnden eller till annan myndighet som regeringen bestämmer.

Lantbruksstyrelsens förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran. Enligt Svenska samernas riksförbund utgör renlängden ett tillräckligt underlag för företagsregistret.

Skälen för mitt förslag: Det föreslogs i förarbetena till 1971 års rennäringslag (prop. 1971:51) att ett företagsregister inom rennäringen skulle införas. Det skulle bli ett värdefullt hjälpmedel i rationaliseringsverksamheten. Sedan riksdagen godtagit förslaget förordnade regeringen att ett företagsregister skulle upprättas och att det skulle ankomma på lantbruksstyrelsen att utfärda närmare föreskrifter om registret. Frågan om utformningen av registret har därefter diskuterats flera gånger mellan lantbruksstyrelsen och rennäringsutövarna utan att frågan har lösts.

Lantbruksstyrelsen föreslår nu att ett företagsregister upprättas som baseras på innehållet i renlängderna. De uppgifter som i sammanhanget är mest viktiga, såväl i samhällsplaneringen som i diskussioner med t.ex.

länsmyndigheter, kommuner och skogsföretag samt vid stödgivning är uppgifter om samebyns samlade renantal, fördelningen av antalet renar på de olika företagen och åldersstrukturen inom samebyn. Det bör vara tillräckligt att uppgifterna redovisas i grupper (1 – 100, 101 – 200, 201 – 300 renar etc.). Möjligheten att identifiera de enskilda företagen skall så långt möjligt uteslutas.

De uppgifter som behövs för ett sådant register finns enligt lantbruksstyrelsen i allmänhet tillgängliga i renlängderna. Även om renlängderna inte innehåller alla de uppgifter som ett företagsregister bör innehålla, skulle det kunna vara tillräckligt att lantbruksnämnden fick del av längderna, i likhet med vad som gällde före år 1972. Uppgifterna i renlängden kan dock behöva kompletteras t. ex. med uppgifter om företagens födelseår. Sådana uppgifter torde lätt kunna införas som standard i renlängderna.

I de flesta fall där rennäringens intressen skall redovisas torde det enligt lantbruksstyrelsen räcka att uppgifterna om antal renar och antal företag tas fram. I en del fall kan mera preciserade uppgifter behövas. Lantbruksnämnden kan då sammanställa uppgifterna så att exempelvis antalet renskötare i ett visst åldersintervall redovisas.

Själv gör jag följande bedömning. Rennäringen är den enda av de areella näringarna för vilka det saknas tillförlitliga uppgifter om verksamheten. Det är mycket angeläget att rättvisande uppgifter finns tillgängliga om samebyarnas renantal och företagsstruktur. Detta gäller inte minst för samebyarna i diskussioner med skogsföretag om intrång och för lantbruksnämnden i olika delar av samhällsplaneringen. På sikt är det önskvärt att företagsregistret kan byggas ut med fler uppgifter. Jag tänker då närmast på att det i samhällsplaneringen är viktigt att rennäringens sysselsättnings-effekt och dess regionalekonomiska betydelse kan dokumenteras genom ett relevant material. I dessa och liknande frågor som kan röra konkurrensen om marken kan ett utbyggt företagsregister få ett stort värde både för samebyn och för samhället, bl. a. på så sätt att frågor om intrång bör kunna bedömas enklare och säkrare.

Eftersom renlängderna i sig innehåller identifierbara personliga uppgifter är det viktigt att de hos myndigheterna skyddas från den offentlighet som gäller för myndigheternas handlingar. I och med att renlängderna lämnas in för att användas för myndighetens verksamhet för framställning av statistik kommer de att skyddas av den sekretess som gäller för statistiskt material enligt 9 kap. 4 § sekretesslagen (1980:100) på samma sätt som t. ex. lantbrukets företagsregister. Som *lagrådet* har påpekat kommer samma sekretessregler också att skydda ett företagsregister för rennäringen. Med sekretessen följer också tystnadsplikt för den som i tjänsten tar del av uppgifterna. Renlängden bör också, liksom nu, kunna användas i samband med ärenden om statligt stöd. Där finns sekretesskydd enligt sekretessförordningen (1980:657). Uppgifterna får då inte lämnas ut till andra verksamhetsgrenar inom lantbruksnämnden. Sekretessen måste därmed anses vara betryggande.

Varje sameby bör vara skyldig att till myndighet som regeringen bestämmer överlämna en kopia av den fastställda renlängden. Det bör ankomma på regeringen eller på myndighet som regeringen bestämmer att meddela när-

mare föreskrifter om detta och om skyldigheten att lämna ytterligare uppgifter till företagsregistret. Ett bemyndigande att meddela sådana föreskrifter bör tas in i rennäringslagen. Jag har i avsnitt 3.7 föreslagit att en sameby skall kunna föreläggas vid vite att upprätta renlängd och att överlämna kopia av den till myndigheten.

3.11 Upplåtelse av rätt till jakt och fiske på statens mark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen

Min bedömning: Nuvarande system för upplåtelse av rätt till jakt och fiske på statens mark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen bibehålls. Upplåtelse av sådan rätt bör emellertid kunna ske i betydligt större omfattning än hittills.

De personer som lever i utpräglad glesbygd bör få företrädesrätt till jakt- och fiskeupplåtelser. Upplåtelse bör i övrigt ske så att de främjar service och sysselsättning i glesbygd.

Lantbruksstyrelsens förslag: Lantbruksstyrelsens förslag, såvitt avser efter vilka riktlinjer upplåtelse bör ske, överensstämmer med mitt.

Remissinstanserna: Lantbruksstyrelsens förslag tillstyrks eller lämnas utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Medlem i sameby har enligt 25 § rennäringslagen rätt att jaga och fiska på utmark inom de delar av byns betesområde som hör till renbetesfjällen eller lappmarkerna, när renskötsel är tillåten där. Jakten och fisket får ske även till avsalu. Medlem i sameby har enligt paragrafens andra stycke dessutom rätt att jaga och fiska för husbehov när han tillfälligt uppehåller sig inom annan samebys betesområde om han vistas där med anledning av renarnas skötsel. På sådan kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition och på renbetesfjällen får enligt 32 § nyttjanderätt upplåtas om det kan ske utan avsevärd olägenhet för renskötseln. Avser upplåtelse rätt till jakt eller fiske krävs dessutom att upplåtelse är förenlig med god jaktvård eller fiskevård och kan ske utan besvärande intrång i samebymedlemmarnas rätt till jakt och fiske. Lantbruksnämnden beslutar enligt 1 § rennäringsförordningen (1971:438) om dessa upplåtelser i sin rennäringsdelegation. Nedanför odlingsgränsen och utanför renbetesfjällen samt på privatägd mark ovanför odlingsgränsen gäller inte de angivna bestämmelserna för nyttjanderättsupplåtelser.

Inkomsterna av jakt och fiske är för många samebymedlemmar viktiga. Inkomsterna av upplåtelse på renbetesfjällen och ovanför odlingsgränsen fördelas mellan samebyn och samefonden. Upplåtelseavgifterna utgör en viktig inkomstkälla för åtskilliga samebyar. Jakt och fiske på egen mark eller efter upplåtelse av lantbruksnämnden utgör även för många andra som är bosatta inom området ett viktigt bidrag till deras försörjning.

I prop. 1986/87:58 om jaktlag, m. m. betonar föredragande statsrådet

den stora betydelse jakten och viltvården har som rekreativskälla. Det är därför önskvärt att möjligheterna till jaktutövning tas till vara. Föredraganden konstaterar att ytterligare upplåtelser av jakt kan ske genom att nya jägare tas in i etablerade jaktlag eller genom att jakt erbjuds i form av korttidsupplåtelser. Som exempel på marker för ytterligare upplåtelser anges i propositionen de stora arealer där enbart älgjakt bedrivs. Jag vill mot den bakgrunden ta upp ett förslag från Lantbrukarnas riksförbund (LRF) och Svenska jägareförbundet till ny policy och organisation för småviltjakten på statens mark inom renskötseområdet.

Förslaget innebär att all statens mark ovanför odlingsgränsen eller på renbetesfjällen skall vara öppen för jakt efter småvilt. Jägarna föreslås indelade i tre kategorier. De som är bosatta inom en kommun i dessa områden skall ha rätt att lösa ett årsjaktkort som innebär rätt till jakt efter småvilt på all statlig mark inom den del av kommunen som är belägen ovanför odlingsgränsen eller på renbetesfjällen. Övriga svenska medborgare skall efter ansökan hos länsstyrelsen kunna lösa ett dag- eller veckokort som gäller inom vissa delar av denna statliga mark. För utländska medborgare föreslås slutligen att det nuvarande systemet med upplåtelser består.

Lantbrukarnas riksförbund och Svenska jägareförbundet anför att syftet med förslaget är att ge ett större antal jägare tillgång till småviltjakt i fjäll- och fjällnära områden. Enligt de båda organisationerna är småviltjakten inom dessa områden i Sverige, jämfört med liknande områden i våra grannländer, kraftigt underutnyttjad. I ett läge där efterfrågan och behovet av rekreation och naturupplevelser i form av jakt är i ökande, kan det därför inte vara riktigt att så dåligt utnyttja den jaktliga resurs som dessa statligt ägda marker har att erbjuda. Ett ökat jakttryck inom dessa områden kommer enligt förslaget inte att medföra några negativa konsekvenser för viltstammarna. Avskjutningen av ripa i Norge är uthålligt ca tio gånger större än i Sverige trots att ripjaktarealen är mindre. Den föreslagna nyordningen kommer enligt organisationerna inte att innebära något intrång eller någon inskränkning i den jaktutövningsrätt som tillkommer samebysmedlem enligt 25 § rennäringslagen. Med stöd av såväl norska och finska som svenska erfarenheter kan också fastläggas att det inte finns någon risk för att den föreslagna nyordningen skulle utgöra någon avsevärd olägenhet för renskötelsen.

Förslaget har remissbehandlats. De flesta remissinstanserna anför att viltreproduktionen är betydligt större än uttaget och att jakten är av mycket stor betydelse för glesbygdsbefolkningen och för sysselsättningen i berörda kommuner. Samtliga tillstyrker också en utökad jakt. Instanserna påpekar emellertid också risken för störningar och olägenheter av olika slag för renskötelsen.

Själv gör jag följande bedömning. Småviltjakten ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen är en dåligt utnyttjad resurs. Möjligheterna att öka jakttrycket begränsas emellertid av de nyss nämnda bestämmelserna i rennäringslagen. Enligt min uppfattning har LRF och Jägareförbundet i sitt förslag inte i tillräcklig utsträckning beaktat den i renskötseområdet ingående jakträtten för samebysmedlemmarna. Ett främjande av jaktintresset får således enligt min mening inte leda till att andra viktiga intressen

påverkas negativt. Jag kan därför inte biträda LRF:s och Jägareförbundets förslag. Däremot anser jag att upplåtelse av bl. a. rätt till jakt bör kunna ske i betydligt större omfattning än hittills utan att renskötselfintresset träds för när. Lantbruksnämnderna har vanligen en mycket god kännedom om hur renskötselfn bedrivs inom det område där upplåtelse önskas. Det bör därför vara möjligt att, eventuellt efter inskränkningar av det område eller den tid ansökningen avser, i betydligt större grad än hittills upplåta rätt till jakt.

De områden som upplåts till jakt och fiske anges i lantbruksstyrelsens rapport ha varit i stort sett desamma under lång tid. Genom en större flexibilitet och anpassning till renskötselfns skiftande förhållanden bör möjligheter finnas till betydligt utökade upplåtelser. Detta kan ske genom att korttidsupplåtelser för jakt lämnas inom särskilt avsatta större eller mindre områden och upplåtelseiden anpassas efter bl. a. renskötselfns förutsättningar.

Förutsättningarna för att öka upplåtelseerna är enligt rapporten störst i fråga om upplåtelser för sportfiske under vinterhalvåret och korttidsupplåtelser för småviltjakt, särskilt jakt på ripa. Även om nyttjanderättsupplåtelser i framtiden i viss ökad omfattning sker genom utarrenderingar till jakt- och fiskeorganisationer, turistorganisationer eller samebyar för underupplåtelser kommer ändå merparten av upplåtelseerna att ske genom lantbruksnämnden, som ju har att svara för de övergripande avvägningarna gentemot rennäringsintressena. Jag anser det vara en lämplig ordning att handläggningen av upplåtelseerna ligger kvar hos rennäringsenheten och rennäringsdelegationen, varigenom man även säkerställer ett samiskt inflytande i beslutsprocessen.

För egen del vill jag anföra följande vad gäller frågan om till vem jakt- och fiskeupplåtelse skall ske.

Samhällsutvecklingen har medfört att behovet av tillgång till jakt och fiske för befolkningens försörjning är mindre än tidigare. Jakt och fiske har nu sitt största värde som rekreation och som en av förutsättningarna för utveckling av en sysselsättningskapande turism.

Det finns emellertid en mindre grupp personer som i större eller mindre omfattning är beroende av jakt och fiske för sin försörjning. Det gäller t. ex. fiskesamer och fjällägenhetsarrendatorer samt sådana personer som bor i väglöst land eller som behållit en livsföring utan större påverkan av utvecklingen i samhället. Det är i första hand dessa personer som bör ges företräde till upplåtelser. Enligt 34 § rennäringslagen skall avgift utgå för upplåtelseerna om det inte finns särskilda skäl för avgiftsfrihet. I förarbetena till lagen (prop. 1971:51) anges som exempel på fall när det kan vara befogat med avgiftsfrihet att upplåtelsen sker till en fiskesamer som är beroende av fisket för sin försörjning. För den kategori personer det nu är fråga om bör, om upplåtelse inte skall ske avgiftsfritt, avgiften ofta kunna sättas lägre än vad som gäller vid upplåtelse till andra.

Det är enligt lantbruksstyrelsens rapport svårt att avgränsa denna grupp med entydiga kriterier. Avgränsningen bör emellertid grundas på ålder, inkomst, bostadsort, tillgång till egna jaktmarker och fiskevatten m. m. En generell beskrivning kan medföra att gruppen endera blir för liten eller

vidgas på ett inte önskvärt sätt. Möjlighet måste ges till en flexibel bedömning fri från krav på vissa rättigheter med hänvisning till personliga förhållanden som bostadsort m. m. Den grupp det är fråga om torde inte omfatta något större antal personer inom renskötseområdet.

De personer som skall kunna få företrädesrätt till upplåtelse av rätt till jakt och fiske, i den mån det är förenligt med andra övergripande mål, föreslås i rapporten definierade som utpräglad glesbygdsbefolkning boende i området ovanför odlingsgränsen eller på eller i anslutning till renbetesfjällen. Jag delar lantbruksstyrelsens uppfattning att denna personkategori i första hand skall ha tillgång till upplåtelser av rätt till jakt och fiske på statens mark.

Statsmakterna har i olika sammanhang uttryckt det angelägna i att det ges ökade möjligheter till jakt och fiske som rekreation för breda befolkningsgrupper. Sedan den utpräglade glesbygdsbefolkningens behov tillgodosetts ankommer det på lantbruksnämnderna att undersöka möjligheterna till vidare upplåtelser till övriga ortsbor och andra. Vid upplåtelser bör särskilt beaktas möjligheterna att inom ramen för renskötselns intressen främja service och sysselsättning i glesbygd.

Övriga ortsbor bör kunna ges upplåtelser med i huvudsak samma villkor och avgift som personer bosatta utanför området och turister. De bör dock ha företräde framför andra om begränsningar måste göras, t. ex. i antalet upplåtelser.

Förhållandena är emellertid olika i de tre berörda länen vad gäller boende- och markägarstruktur. Upplåtelser till ortsbor har därför kommit att få olika omfattning och inriktning beroende av de krav och resurser som förelegat. I Norrbottens län har en väsentlig del av ortsbefolkningens behov av jakt- och fiskemöjligheter tillgodosetts genom utarrenderingar till föreningar i tätorterna. I Västerbottens län förekommer i stort sett endast personliga upplåtelser till ortsbor. I Jämtlands län har efterfrågan från ortsbefolkningen varit relativt liten, då det i fjällområdet finns stora privata mark- och vattenområden.

En möjlighet att öka tillgången till jakt och fiske på statens mark inom renskötseområdet är att exempelvis renägarna förmedlar upplåtelser. Sådana underupplåtelser innebär att lantbruksnämnden ger tillstånd till någon att inom ett visst område upplåta jakt eller fiske till allmänheten i stället för att upplåtelsen sker direkt av lantbruksnämnden. Upplåtelsen utgår således ur lantbruksnämndens samlade utbud och undandras lantbruksnämndens möjlighet till direkt styrning av verksamheten.

Enligt 9 § rennäringslagen får en sameby inte bedriva annan ekonomisk verksamhet än renskötsel. Lagen hindrar dock inte att enskilda bymedlemmar eller en grupp av bymedlemmar ägnar sig åt annan ekonomisk verksamhet. Genom att samebymedlemmarna i dessa fall svarar för jaktupplåtelse, t. ex. när det gäller ripjakt, kan verksamheten styras med hänsyn till renskötseln. Det ger också möjlighet till ett större utbud, vilket bl. a. kan ge ortsbor fler tillfällen till jakt.

Det pågår försök med upplåtelser av rätt till jakt och fiske i samebymedlemmarnas regi inom renskötseområdet. Dessa upplåtelser skapar en angelägen ökning av sysselsättningen för samebymedlemmarna och för andra

som inte får plats i renskötseln eller som av andra skäl behöver tillskott till sin försörjning genom annan verksamhet. Verksamhet i anslutning till upplåtelse av jakt och fiske är en naturlig utveckling. Det är inte själva upplåtelsen som sådan utan den efterfrågan av service av olika slag som upplåtelsen genererar som skall skapa möjligheter till ökad sysselsättning i samebyarna. Det kan ske genom kringverksamhet som kan bedrivas individuellt eller av grupper av bymedlemmar. Underupplåtelse behöver självfallet inte ske enbart genom en sammanslutning av samebymedlemmar. Det bör även kunna ske av fjällägenhetsarrendatorer, turistföretag, stugbyar, hotell eller lokala fiskevårdsföreningar.

Bortsett från de fall då en underupplåtelse medför bättre styrning av jakten så att störningen för renskötseln minskar bör sådana upplåtelse förekomma endast då större samordningsfördelar eller andra angelägna effekter kan uppnås. Det kan vara fråga om att samordna den verksamhet som upplåtelse innebär med exempelvis fiskevård eller andra åtgärder som bevakning och renhållning. Dessutom bör krav ställas på att den som fått lantbruksnämndens tillstånd till underupplåtelse tillför verksamheten något som av avnämaren upplevs som ett mervärde och som skapar arbetstillfällen för den lokala befolkningen. Det kan vara fråga om information, guidning, uthyrning av båtar och stugor samt transporter.

Jag avser att återkomma till regeringen med förslag till de ändringar i rennäringsförordningen som föranleds av vad jag nu har anfört om upplåtelse inom renskötselområdet.

3.12 Åtgärder för att förbättra vilt- och fiskevården

Mitt förslag: En sameby skall kunna undanta visst område från medlemmarnas användning för jakt eller fiske om det behövs av hänsyn till vilt- eller fiskevården eller av annat särskilt skäl.

Lantbruksstyrelsens förslag: Överensstämmer med mitt.

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran.

Skälen för mitt förslag: För att jakten och fisket på renbetesfjällen och ovanför odlingsgränsen skall ge en optimal avkastning krävs en effektiv vilt- och fiskevård.

Viltvården har nyligen behandlats i prop. 1986/87: 58 om jaktlag, m. m. och kräver enligt min mening inga ytterligare överväganden. I fråga om fiskevården vill jag anföra följande. Även när det gäller statens vatten ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen är möjligheten att bedriva en effektiv fiskevård starkt beroende av ett direkt bestämmande över fiskerättsupplåtelse. Grunden för fiskevården måste vara att så långt det är möjligt anpassa fisket till de biologiska förhållandena. Detta sker genom reglering av fisket beträffande total beskattning av fiskebestånden, beskattningens inriktning på fiskarter och årsklasser och fredande av fiskens lek och uppväxt. Därtill kommer åtgärder för att förbättra fiskens livsmiljö, s. k. biotopförbättrande åtgärder. Dessa kan bestå i undanröjan-

de eller byggande av vandringshinder, anläggande av lekplatser, uppväxtområden och ståndplatser, vegetationsbekämpning m. m. Först därefter kommer inplantering av fisk och näringsorganismer.

Genom inventeringar och undersökningar finns kunskap om fiskbeståndens beskaffenhet. Tillståndet präglas av stor variation. Några vatten är utarmade genom alltför hårt fiske eller ensidigt fiske efter begärliga fiskarter. Andra åter beskattas inte alls eller i obetydlig omfattning med bestånd av mager och i växten avstannad fisk som resultat. Det är sällan positivt ur fiskevårdssynpunkt att ett vatten inte utnyttjas för fiske under någon längre tid. Ett alltför litet utnyttjande av bl. a. fjällsjöarna främjar framför allt dvärgbestånd av fisk. Det råder obalans i utnyttjandet av fiskevattnen.

Frågan om ett effektivt utnyttjande av fiskevattnen bör i första hand lösas genom en styrning av upplåtelseerna. Den kan även tas upp i samebyarnas markanvändnings- och utvecklingsplaner.

Att uppnå en väl avvägd beskattning av alla vatten är omöjligt. Mycket kan emellertid göras genom att styra och reglera fisket i olika hänseenden. Detta kan ske genom bestämmelser om fredningstider, minimimått och tillåtna redskap m. m. med stöd av bestämmelserna i fiskeriförordningen (1982:126).

Dessa bestämmelser kan dock inte bli särskilt detaljerade och får meddelas endast på strikt fiskeribiologiska grunder. Regleringen av fisket i övrigt måste ske genom att fiskerättsägarna själva beslutar i fiskevårdsområdesföreningar eller samfällighetsföreningar. Samebyarna kan på motsvarande sätt besluta vad gäller bymedlemmarnas fiske. Vad gäller fiske i samband med upplåtelser ankommer det på lantbruksnämnden att efter hörande av samebyarna besluta om hur fisket får bedrivas. Jag har i avsnitt 3.11 redogjort för förutsättningarna för ett väsentligt ökat jaktutbud. Mot bakgrund av vad jag nyss anfört finns det enligt min mening även på fiskets område förutsättningar att öka upplåtelseerna ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen.

Lantbruksnämnden har enligt fiskeriförordningen små möjligheter att efter prövning få ett länsstyrelsebeslut om begränsning av fisket. Vid kostnadskrävande fiskevårdsåtgärder är det av avgörande betydelse att fiske inte bedrivs på ett sådant sätt att åtgärderna spolieras.

Speciella problem finns med vatten där både staten och enskilda äger fiskerätt. I allmänhet bör det gå att få till stånd en överenskommelse med samebyn om begränsning av fisket. Samebyn får då fatta beslut om hur bymedlemmarna skall utnyttja fisket.

För att öka möjligheterna att bedriva en effektiv jakt- och fiskevård föreslår lantbruksstyrelsen att en sameby skall kunna undanta visst område inom byn från medlemmarnas användning för jakt eller fiske. Mot bakgrund av vad jag har anfört om behovet av sådana vårdinsatser ansluter jag mig till styrelsens förslag. En bestämmelse om detta bör därför införas i 35 § rennäringslagen.

Mitt förslag: Den som äger eller brukar jordbruksfastighet som helt eller delvis är belägen inom den del av Norrbottens län där koncessionsrenskötsel bedrivs skall, om han är bosatt inom den delen av länet, få lämna skötesrenar i koncessionshavarens vård. Även för andra som har rätt att äga skötesrenar skall det vara tillräckligt att ägaren är bosatt inom den del av länet där koncessionsrenskötsel bedrivs.

En koncessionshavare skall i frågor som rör renskötseln inte få rösta för fler renar än som lantbruksstyrelsen bestämt att han får inneha. En ägare av skötesrenar skall i fråga om beslut på bystämma ha en röst.

Om sameby eller koncessionshavare bryter mot villkor som gäller för verksamheten skall länsstyrelsen vid vite kunna förelägga byn eller koncessionshavaren att vidta rättelse.

Länsstyrelsen skall ha möjlighet att besluta om slakt och försäljning av skötesrenar i den mån renarna överstiger det tillåtna antalet.

Lantbruksstyrelsens förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt, utom såvitt gäller det s. k. bostadsbandet, där något förslag inte lämnats. Lantbruksstyrelsen har vidare föreslagit att samebyn själv skall kunna besluta om slakt eller försäljning av övertaliga skötesrenar.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. Länsstyrelsen i Norrbottens län har föreslagit den ändringen av bostadsbandet som överensstämmer med mitt förslag.

Skälen för mitt förslag: Koncessionsrenskötseln, som regleras i 85–89 §§ rennäringslagen, är en särskild form av renskötsel som bedrivs i Kalix och Torne älvdalar. Koncession kan meddelas den som är renskötselberättigad (koncessionshavare). Ägare eller brukare av jordbruksfastighet kan få inneha renar (skötesrenar) som vårdas av koncessionshavaren.

Jag har i avsnitt 3.2 föreslagit att alla samer skall ha renskötselrätt. Enligt 85 § rennäringslagen kan renskötselberättigad få koncession att driva renskötsel. I fortsättningen bör den som innehar renskötselrätt kunna få koncession. Det innebär att alla samer i princip kan komma i fråga som koncessionshavare. Enligt den nämnda paragrafen får koncession lämnas endast om sökanden kan antas komma att driva renskötseln på ett ändamålsenligt sätt. Utvidningen av kretsen av möjliga koncessionshavare innebär därför inte någon förändring vad gäller förutsättningarna för att driva en bra koncessionsrenskötsel.

Riksdagen beslutade år 1985 om vissa ändringar vad gäller koncessionsrenskötseln (prop. 1984/85:226, JoU 1985/86:2, rskr. 11). Av regionalpolitiska skäl begränsades antalet skötesrenar till högst trettio för samma hushåll. Rätten för fastighetsägare att inneha skötesrenar förbehålls dem som äger eller brukar jordbruksfastighet inom samebyns koncessionsområde och som är bosatta inom området eller på fastigheten. Vid röstning i ekonomiska frågor tillerkändes renskötande medlem en röst för varje

påbörjat tjugotal renar. Både koncessionshavare och ägare av skötesrenar anses som renskötande medlem.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har i sitt remissvar anfört att det år 1985 återinförda s. k. bostadsbandet medfört att många skötesrenägare har fått sina villkor försämrade. I Kalix och Torne älvdalar har många tvingats att flytta till centralorter på grund av arbetsmarknaden. Man behåller därvid ofta jord- och skogsbruksmark för att samtidigt kunna äga skötesrenar.

Själv gör jag följande bedömning. Innan rennäringslagen ändrades år 1985 kunde alla som ägde eller brukade jordbruksfastighet inom det område där koncessionsrenskötsel får bedrivas få lämna renar i koncessionshavares vård. Många skötesrenägare var bosatta utanför detta område. Med hänsyn till de speciella arbetsmarknadsförhållanden som råder i regionen delar jag länsstyrelsens uppfattning att den som bor inom den del av länet där koncessionsrenskötsel bedrivs, skall kunna lämna renar i koncessionshavares vård. Sysselsättningseffekten och andra positiva effekter ur regionalpolitisk synpunkt kvarstår enligt min uppfattning även om man ökar möjligheterna att inneha skötesrenar.

Som jag nämnt i avsnitt 3.7 finns det för närvarande inte några direkta möjligheter att vidta åtgärder mot renägare som har för stort antal renar. I fråga om koncessionssamebyarna gäller detta även de skötesrenägare som efter 1985 års lagändring inte längre uppfyller bosättningskravet och därför inte längre har rätt att lämna skötesrenar i koncessionshavares vård. Vid bystämmor har dessa skötesrenägare haft rösträtt på grundval av sitt reninnehav och i vissa fall på ett avgörande sätt påverkat och utformat samebyarnas beslut i olika frågor. Jag har i avsnitt 3.9 föreslagit att medlem i sameby i fråga som rör renskötelsen inte skall få rösta för fler renar än vad samebyn bestämt för honom. När det gäller koncessionsrenskötelsen har renskötande medlem enligt 86 § rennäringslagen en röst för varje påbörjat tjugotal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom. Före 1985 års lagändring gällde samma röstberäkning som för de vanliga samebyarna. Ändringen genomfördes för att stärka koncessionshavarens ställning. Deras röstinflytande ställdes i bättre relation till deras renantal än vad som var fallet med tidigare regler. Lantbruksstyrelsen föreslår nu att en ägare av skötesrenar i fortsättningen bara skall ha en röst på bystämman. Förslaget innebär att koncessionshavarens ställning i samebyn stärks ytterligare. Eftersom antalet skötesrenägare i en sameby är stort får dessa även efter den föreslagna ändringen ett tillfredsställande inflytande på renskötelsen i byn. Jag ansluter mig till lantbruksstyrelsens förslag.

Jag har i avsnitt 3.9 föreslagit att renskötande medlem i frågor som rör renskötelsen inte skall få rösta för fler renar än som samebyn enligt 35 § rennäringslagen kan ha beslutat att han får inneha. Enligt 88 § bestämmer lantbruksnämnden det antal renar som varje koncessionshavare får hålla inom området. Inte heller en koncessionshavare bör enligt min mening få rösta för fler renar än som han enligt lantbruksnämndens beslut får inneha.

Lantbruksnämnden anger med stöd av 88 § i beslutet om koncession de villkor som gäller för tillståndet. I beslutet skall bl. a. anges det högsta antal renar som varje koncessionshavare får hålla inom koncessionssamebyn

och det högsta antal skötesrenar som han får ta emot. Jag har i avsnitt 3.7 föreslagit att länsstyrelsen vid vite skall kunna förelägga en sameby att minska antalet renar om fler renar hålls på bete än vad lantbruksnämnden bestämt. Jag anser att länsstyrelsen även vad gäller koncessionssamebyarna skall ha möjlighet att förelägga en by att vid vite minska antalet renar om det överstiger det tillåtna. Eftersom lantbruksnämnden i beslutet om koncession även anger andra villkor under vilka renskötseln får bedrivas, anser jag att länsstyrelsen dessutom skall ha möjlighet att förelägga vite för att få samebyn eller renägaren att följa sådant villkor.

Renarna i en koncessionssameby ägs, som jag nyss nämnt, av koncessionshavaren och ett antal fastighetsägare, skötesrenägare. De senares renantal är begränsat till högst trettio renar i vinterhjord. Jag har i avsnitt 3.7 föreslagit att ett vitesföreläggande skall kunna riktas mot en enskild medlem om han äger fler renar än vad samebyn kan ha bestämt att han får inneha. Även en sameby för koncessionsrenskötsel kan besluta hur många renar en enskild skötesrenägare får lämna i koncessionshavarens vård. För koncessionsrenskötseln gäller dessutom, som jag nyss nämnt, att det inte får finnas fler än trettio skötesrenar för samma hushåll hos koncessionshavare. Om en koncessionshavare eller en skötesrenägare har fler renar än vad han får ha enligt 88 § eller enligt fattade beslut, bör koncessionshavaren eller skötesrenägaren enligt min mening kunna föreläggas att vid vite minska sitt renantal till det tillåtna.

Lantbruksstyrelsen har föreslagit att koncessionssamebyn skall ha rätt att låta slakta och sälja övertaliga renar. Koncessionsrenskötseln bedrivs under hela året på marker där renskötsel av hänsyn till jordbruket annars får bedrivas endast vintertid. Med hänsyn till dessa förhållanden delar jag lantbruksstyrelsens uppfattning att det även bör finnas möjlighet att besluta om utslaktning och försäljning av övertaliga renar. Jag anser dock att ett sådant beslut, liksom beslut om föreläggande av vite, bör fattas av länsstyrelsen. Länsstyrelsen bör kunna besluta om utslaktning av renarna efter ansökan av samebyn. Detta bör dock få ske först om renägaren inte efter anmaning själv låter minska sitt renantal. Kostnaderna för slakten bör tas av avräkningspriset varefter återstoden tillfaller renägaren.

Mina förslag innebär att vissa ändringar bör göras i rennäringslagen.

4 Ekonomiska och andra effekter av mina förslag

Min bedömning: För rennäringen eller andra markanvändningsintressen innebär mina förslag inga negativa ekonomiska effekter. Statens eventuellt ökade kostnader kan täckas inom ramen för tillgängliga medel.

Bakgrunden till min bedömning: De förslag som jag har lagt fram i det föregående skall ses tillsammans med vissa av de förslag om skogsbruket i fjällnära skogar som jag lämnar i annat sammanhang denna dag. För de

renskötande samerna betyder förslagen att renskötselrättens karaktär kommer till klart uttryck i rennäringslagstiftningen och att skogsbruket på helt annat sätt än hittills måste ta hänsyn till de behov som renskötelsen har. Samtidigt ställer förslagen krav på att renskötelsen bedrivs på ett sätt som innebär en anpassning till de naturgivna förutsättningarna i fråga om bete och ett hänsynstagande till andra markanvändningsintressen i området. Genom ett ömsesidigt hänsynstagande och respekt för varandras behov skapas förutsättningar för ett smidigt samutnyttjande av renbetesmarken och därmed också för en levande bygd.

En anpassning av renantalet till de betesförutsättningar som finns innebär att vissa samebyar måste minska sitt renantal. Detta är givetvis positivt för markinnehavare som på olika sätt har kunnat påvisa olägenheter. Men även för berörda samebyar kan en minskning i detta fall vara ekonomiskt positivt genom den förbättrade avkastningen som ett väl avvägt renantal med minskad konkurrens om betet leder till.

Inte heller för övriga markanvändningsintressen bedömer jag att det kommer att uppstå inkomstbortfall eller kostnadsökningar av betydelse.

Sammantaget bedömer jag sålunda att vare sig rennäringen eller andra markanvändningsintressen i ekonomiskt hänseende drabbas negativt av mina förslag. Inte heller kommer sysselsättningsunderlaget att försämrats.

Statens kostnader vid genomförandet av mina förslag bedömer jag kunna täckas inom ramen för tillgängliga medel. Det gäller t. ex. kostnaderna för den kontroll av renräkningen som länsstyrelserna skall utföra. Frågan om resurser för betesinventering bör, som jag tidigare har framhållit, beaktas av lantbruksstyrelsen vid de överläggningar med företrädare för samerna som föregår fördelningen av statligt stöd till rennäringen.

5 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom jordbruksdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i rennäringslagen (1971:437),
2. lag om ändring i väglagen (1971:948),
3. lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter.

Förslaget under 2 har upprättats i samråd med chefen för kommunikationsdepartementet och förslaget under 3 i samråd med chefen för industridepartementet.

6 Specialmotivering

6.1 Rennäringslagen

1 §

I 1 och 2 §§ rennäringslagen anges i dess nuvarande lydelse vilka personer som har renskötselrätt.

I den nya 1 § anges den personkrets som har renskötselrätt. För närva-

rande gäller enligt 1 § första stycket att renskötselrätt tillkommer den som är av samisk härkomst om hans far eller mor eller någon av hans far- eller morföräldrar haft renskötsel som stadigvarande yrke. Enligt andra stycket kan länsstyrelsen medge även annan person av samisk härkomst renskötselrätt om särskilda skäl föreligger.

I fortsättningen får alla samer renskötselrätt. Skälen till ändringen har utvecklats i avsnitt 3.2. På förslag av *lagrådet* har den bestämningen införts att med same menas den som är av samisk härkomst. Det måste överlämnas till rättspraxis att avgöra vad som skall krävas för att någon skall anses ha styrkt sig vara same.

Med renskötselrätt avses även i fortsättningen rätten att enligt bestämmelserna i rennäringslagen använda mark och vatten till underhåll för renägaren och hans renar. Uttrycket "enligt bestämmelserna i denna lag" innebär att utövandet begränsas av rennäringslagens bestämmelser. Det innebär också att renskötselrätten är uttömmande reglerad i lagen.

Paragrafens första stycke har utformats efter förslag av *lagrådet* med den jämkningen att kravet på medlemskap i sameby förts till ett nytt tredje stycke.

I det nya andra stycket slås fast att renskötselrätten tillkommer den samiska befolkningen i Sverige. Det ställs dock inte något krav på svenskt medborgarskap för att vara bärare av renskötselrätten. Som *lagrådet* har påpekat omfattas även andra nordiska medborgare som är samer av bestämmelserna i den mån de förvärvar medlemskap i en svensk sameby. I andra stycket finns också en grundläggande definition av renskötselrättens art och ursprung. Som framgår av den allmänna motiveringen i avsnitt 3.2 grundar sig samernas rättigheter vad gäller renbete, jakt och fiske inte på lagstiftning eller på upplåtelse. Samernas särskilda bruksrätt till renbetesmarkerna bygger på urminnes hävd. Detta förhållande är av så grundläggande betydelse att det bör framgå av lagtexten.

I andra stycket slås också fast att renskötselrätten utgör en särskild rätt till fastighet. Härigenom anknyts renskötselrätten till det fastighetsrättsliga systemet. Renskötselrätten belastar således de fastigheter där den får utövas på samma sätt som nyttjanderätt och annan liknande rätt, även om den inte utgör en rättighet som grundar sig på upplåtelse genom avtal. Av bestämmelsen följer att renskötselrätten skall behandlas på samma sätt som annan särskild rätt till fastighet när det gäller intrång i rätten.

3 §

I 3 § 1 föreskrivs inom vilka områden rensköteln får bedrivas hela året och i 3 § 2 inom vilka områden den får bedrivas under vinterhalvåret. Ändringen innebär att de allmänt vedertagna uttrycken "åreruntmarkerna" resp. "vinterbetesmarkerna" förs in i lagtexten. Vidare införs benämningen "renskötselområdet" i lagtexten. Någon ändring av det område inom vilket renskötsel får ske är inte avsedd. I övrigt har gjorts ändringar av redaktionell art.

11 §

I 11 § anges för närvarande att medlem i sameby skall vara renskötselberättigad. Uttrycket renskötselberättigad, som förekommer i nuvarande 2, 11, 12, 14, 85 och 86 §§, är en benämning för den som har renskötselrätt. Enligt den nya 1 § har alla sameer renskötselrätt. Det saknas därför anledning att behålla uppdelningen i renskötselberättigade och icke renskötselberättigade sameer. Detta ord utmönstras därför ur paragrafen och ersätts i punkterna 1 och 2 med ordet same. I ett avseende får det ändrade synsättet på vem som har renskötselrätt betydelse. Enligt nuvarande 2 § förvärvar nämligen den som ingår äktenskap med renskötselberättigad renskötselrätt. I avsnitt 3.2 anförs att renskötselrätten skall vara förbehållen samerna och att något undantag från detta betraktelsesätt inte bör göras. Den nuvarande 2 § slopas därför. För att den som har gift sig med en same utan att själv vara same skall kunna bli delaktig i samebyns renskötsel bör han kunna antas som medlem i byn. I paragrafens tredje punkt har därför en ändring gjorts som innebär att den som är make till en medlem i en sameby eller efterlevande make till sådan medlem också är medlem i byn. I denna egenskap får medlemmen utöva renskötselrätt i enlighet med rennäringslagens bestämmelser utan att själv ha någon renskötselrätt.

Som *lagrådet* har påpekat torde det inte vara möjligt att analogivis utsträcka bestämmelsens tillämpning till samboförhållanden.

12 §

I paragrafen har ordet "renskötselberättigad" bytts ut mot "same". Skälen till ändringen har utvecklats under 11 §.

I paragrafens andra stycke har en redaktionell ändring gjorts.

14 §

I paragrafen har ordet "renskötselberättigad" tagits bort. Skälen till ändringen har utvecklats under 11 §. Det kommer även i fortsättningen att vara tillåtet för en icke samisk dödsbodelägare att under begränsad tid fortsätta en av renskötande samebymedlem bedriven renskötsel.

Lagrådet har påpekat att lagen inte medger att dödsbo blir medlem i sameby. På förslag av *lagrådet* har därför införts en regel om undantag från det i 1 § införda kravet på sådant medlemskap.

15 §

I paragrafens första stycke har en redaktionell ändring gjorts.

I paragrafens andra stycke har införts en föreskrift om att skälig hänsyn skall tas till andra intressen när lantbruksnämnden bestämmer det högsta antal renar som får hållas på bete inom en samebys betesområde. Skälen till stadgandet har utvecklats i avsnitt 3.7.

Det finns för närvarande inga bestämmelser eller uttalanden i förarbetena om vilka faktorer som skall ligga till grund för att fastställa det högsta

antal renar som får hållas på bete inom en samebys betesområde. Ingen kan räkna med att kunna använda mark och vatten inom renskötscloområdet för egna ändamål utan hänsyn till andra intressen. Det går inte att närmare ange den hänsyn som måste tas till dessa motstående intressen. Som grund för fastställande av högsta tillåtna renantal måste ligga en betesinventering för samebyn. Den reduktion av renantalet i förhållande till betesinventeringen som kan komma i fråga måste vara beroende av de näringar som i övrigt bedrivs i området, liksom till naturvårdens intressen.

I paragrafens tredje stycke har en redaktionell ändring gjorts.

I paragrafens fjärde stycke, som är nytt, har införts en möjlighet för länsstyrelsen att vid vite förelägga en sameby att följa ett beslut av lantbruksnämnd om det högsta antal renar som får hållas på bete inom byns betesområde. Sådant föreläggande skall också kunna avse beslut om inskränkning i betesrätten.

Det ankommer på länsstyrelsen att avgöra om ett vitesföreläggande skall meddelas. Avgörande för detta är inte enbart det förhållandet att renantalet är för högt, utan även den omständigheten att skada eller olägenhet drabbar tredje man. Det kan då röra sig om exempelvis en grannsameby, en markägare eller en arrendator. Även om skada för annan inte uppstår kan det i vissa fall ändå vara befogat med ett vitesföreläggande. Ett i förhållande till beteskapaciteten för stort renantal kan nämligen äventyra samebyns förutsättningar att uthålligt behålla sitt tillåtna renantal.

En sameby kan enligt 35 § första stycket bestämma hur många renar en medlem högst får inchea. Fjärde stycket i förevarande paragraf innehåller möjlighet för länsstyrelsen att rikta ett vitesföreläggande mot samebymedlem som inte följer byns beslut i detta avseende.

26 §

Renskötselrätten är enligt nya 1 § andra stycket en särskild rätt till fastighet. Renskötselrätten belastar således fastigheter på samma sätt som nyttjanderätt och annan likvärdig rätt.

Genom en ändring i första stycket inskränks regeringens möjligheter att upphäva renskötselrätten till att avse de ändamål som avses i 2 kap. expropriationslagen (1972:719).

Ändringen innebär att den nuvarande möjligheten att få renskötselrätten upphävd inte bara för ändamål som avses i 2 kap. expropriationslagen utan också för annat ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt faller bort. Detsamma gäller den nuvarande särskilda bestämmelsen om upphävande av renskötselrätt inom område som väsentligen är utan betydelse för renskötseln.

Ianspråktagande av renbetesmark för andra ändamål än renbete kan också ske genom att frågan prövas av någon myndighet som har att ge tillstånd till verksamheten enligt särskild lagstiftning.

Lagar som innehåller bestämmelser om prövning i särskild ordning av användningen av marken är bl. a. vattenlagen (1983:291), naturvårdslagen (1964:822), plan- och bygglagen (1987:10), väglagen (1971:948), gruvlagen (1974:372), minerallagen (1974:890), lagen (1985:620) om vissa

torvfyndigheter, lagen (1902 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska ledningar, lagen (1978:160) om vissa rörledning, ledningsrättslagen (1973:1144) och anläggningslagen (1973:1149).

30 §

Paragrafens första stycke ändras så att det blir förbjudet att vid användningen av marken vidta åtgärder som medför avsevärd olägenhet för renskötseln. Förbudet skärps alltså till att omfatta även andra åtgärder än sådana som innebär en ändrad användning av marken om de är av den angivna karaktären. Motiven till ändringen har utvecklats i avsnitt 3.4.

35 §

Enligt paragrafens första stycke kan en sameby bl. a. bestämma hur många renar en medlem högst får ha. Redaktionella ändringar har gjorts i första stycket.

I ett nytt andra stycke stadgas att en sameby får besluta om att undanta visst område från medlemmarnas begagnande för jakt eller fiske under förutsättning att det behövs av hänsyn till jakt- eller fiskevärden eller av andra särskilda skäl. Skälen till ändringen framgår av avsnitt 3.12.

I det nuvarande andra stycket har en följdändring och vissa redaktionella ändringar gjorts.

59 §

Genom ett tillägg till 59 § 2 begränsas renskötande medlems rösträtt till att avse det antal renar som samebyn med stöd av 35 § kan ha bestämt för honom.

Skälen till ändringen framgår av avsnitt 3.9.

66 §

Jag delar *lagrådets* uppfattning att regeringen har möjlighet att i verkställighetsföreskrifter ange hur en renräkning skall genomföras. Jag har därför låtit det i lagrådsremissen föreslagna bemyndigandet utgå. Vidare biträder jag lagrådets förslag att beslut om extra renräkning även i fortsättningen skall fattas av lantbruksnämnden. I paragrafens andra stycke har därför endast vissa redaktionella ändringar gjorts.

I ett nytt tredje stycke ges länsstyrelsen möjlighet att vid vite förelägga en sameby att genomföra en sådan renräkning som avses i paragrafens första eller andra stycke.

Skälen till ändringen framgår av avsnitt 3.7.

66 a §

Paragrafen som är ny har fått sin slutliga utformning efter förslag av *lagrådet*.

Enligt paragrafens första stycke skall en sameby underrätta länsstyrelsen om tid och plats för den renräkning som byn enligt 66§ är skyldig att genomföra. Tjänsteman från länsstyrelsen, eller någon annan som länsstyrelsen förordnar, har rätt att närvara vid renräkningen. Finner denna person att samebyn inte följt föreskrifterna om hur renräkning skall gå till, får länsstyrelsen besluta om kompletterande renräkning.

För att kunna fullgöra sitt uppdrag skall den av länsstyrelsen förordnade personen enligt andra stycket ha rätt att få tillträde till områden och anläggningar där renar hålls och att på begäran få de upplysningar och handlingar som han kan behöva för att fullgöra sitt uppdrag.

Paragrafen har motiverats i avsnitt 3.7.

68 §

I paragrafens andra stycke har vissa redaktionella ändringar gjorts.

Fjärde och femte stycket är nytt.

Ett företagsregister för rennäringen skall införas. Den renlängd som enligt paragrafens första stycke skall upprättas skall utgöra underlag för registret. Det skall ankomma på regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att meddela närmare föreskrifter om sådan användning av renlängden och om skyldigheten att lämna renlängden samt andra uppgifter om samebyns renskötsel till företagsregistret.

I det nya femte stycket ges länsstyrelsen möjlighet att vid vite förelägga en sameby att upprätta och fastställa renlängd och att överlämna kopia av denna till myndighet som avses i det nya fjärde stycket.

Skälen till ändringarna framgår av avsnitten 3.7 och 3.10.

71 §

I paragrafens första stycke anges för närvarande att länsstyrelsen på framställning av lantbruksnämnden eller markägare som lider skada eller olägenhet av någon betydelse får förordna att renar som uppehåller sig utanför renskötselområdet eller inom detta område på otillåten tid skall slaktas och säljas. Stycket har ändrats så att länsstyrelsen i stället vid vite kan förelägga samebyn att föra bort renarna. Föreläggande skall kunna meddelas efter framställning av den som lider skada eller olägenhet av någon betydelse. Detta innebär att även arrendator eller annan kan begära sådant föreläggande.

I det nya andra stycket ges länsstyrelsen också möjlighet att besluta om slakt och försäljning av renar som avses i första stycket. Sådant beslut får dock endast meddelas om ett vitesföreläggande inte leder till åsyftat resultat eller om det annars finns särskilda skäl att förordna om slakt.

Det nuvarande andra stycket ändras så att beslut om föreläggande av vite endast får meddelas om samebyn underlåter att ta hand om renarna inom skälig tid efter anmaning.

I de nuvarande andra och tredje styckena har dessutom redaktionella ändringar gjorts.

Skälen till ändringarna framgår av avsnitt 3.8.

I paragrafens första stycke har ordet "renskötselberättigad" bytts ut mot "same". Skälen till ändringen framgår av specialmotiveringen till 11 §.

I punkten 1 anges för närvarande att den som äger eller brukar jordbruksfastighet som helt eller delvis är belägen inom koncessionsområdet har rätt att lämna renar i koncessionshavares vård om han är bosatt på fastigheten eller inom området. Med orden koncessionsområdet och området avses koncessionssamebyns betesområde.

I fortsättningen skall det vara tillräckligt att någon äger eller brukar jordbruksfastighet som helt eller delvis är belägen inom den del av Norrbottens län där koncessionsrenskötsel bedrivs. Det skall också krävas att han är bosatt inom den länsdelen. Koncessionsrenskötsel bedrivs inom vissa områden nedanför lappmarksgränsen i Kalix och Torne älvdalar. Med uttrycket området i punkten 1 avses i fortsättningen denna del av Norrbottens län. Motsvarande utvidgning har skett i punkten 2 vad beträffar rätten för tidigare koncessionshavare att lämna renar i koncessionshavares vård. En förutvarande koncessionshavare kan således lämna renar i koncessionshavares vård i en annan koncessionssameby än där han själv är bosatt eller har sin jordbruksfastighet.

I punkten 3 har motsvarande ändring skett för efterlevande make eller efterlevande underärigt barn till koncessionshavare eller sådan under punkten 2 angiven förutvarande koncessionshavare som vid tidpunkten för dödsfallet ägde skötesrenar. Även för dessa blir det således möjligt att äga skötesrenar om de bor inom den del av Norrbottens län där koncessionsrenskötsel får bedrivas.

Skälen till ändringarna framgår av avsnitt 3.13.

86 §

I första stycket har ordet "renskötselberättigad" bytts ut mot "annan same". Skälen till ändringen har utvecklats i specialmotiveringen till 11 §.

Genom en ändring i paragrafens andra stycke punkt 2 begränsas koncessionshavares rösträtt i frågor som avses i 59 § 2 lagen till att avse det antal renar som lantbruksnämnden bestämt för koncessionshavaren enligt 88 § första stycket 3. Den rösträtt i samma frågor som tillkommer ägare av skötesrenar har vidare begränsats till en röst, oavsett det antal skötesrenar som han äger. Skälen till ändringarna framgår av avsnitt 3.13.

89 §

Paragrafen innehåller för närvarande ett stadgande om att lantbruksnämnden kan återkalla koncession eller föreskriva nya villkor.

I ett nytt första stycke föreskrivs att länsstyrelsen vid vite kan förelägga koncessionssameby eller koncessionshavare att vidta rättelse om de bryter mot villkor som gäller för verksamheten. Med villkor avses de villkor som lantbruksnämnden anger med stöd av 88 § första stycket 1–5.

Enligt 88 § första stycket 3 skall lantbruksnämnden ange det högsta antal

renar som varje koncessionshavare får hålla inom området och det högsta antal skötesrenar som han får ta emot. Enligt 88 § andra stycket får hos en koncessionshavare för samma hushåll finnas högst trettio skötesrenar i vinterhjord. Det är således fastställt hur många renar en koncessionshavare får inneha för egen räkning liksom det högsta antal skötesrenar som ett hushåll får lämna i en koncessionshavares vård. Därtill gäller att samebyn kan besluta att antalet skötesrenar skall vara lägre än det i lagen högsta tillåtna antalet. Genom det nya första stycket har länsstyrelsen möjlighet att vid vite förelägga koncessionshavare eller skötesrenägare att minska renantalet till det tillåtna.

I det nya andra stycket ges länsstyrelsen vidare möjlighet att efter ansökan av samebyn besluta om slakt och försäljning av övertaliga renar om inte renägaren efter anmaning själv låter minska renantalet.

Enligt det nya tredje stycket skall kostnaden för slakten och försäljningen tas ur köpeskillingen och återstoden tillfalla renarnas ägare.

Paragrafens nuvarande första stycke får, med en redaktionell ändring, bilda ett fjärde stycke.

Skälen till ändringarna framgår av avsnitt 3.13.

Övergångsbestämmelserna

Den som ingår äktenskap med renskötselberättigad förvärvar enligt nuvarande 2 § första stycket renskötselrätt. Upplöses äktenskapet genom äktenskapsskillnad kan länsstyrelsen enligt andra stycket upphäva en renskötselrätt som förvärvats på detta sätt, om det föreligger särskilda skäl.

Enligt den nya 1 § har alla samer renskötselrätt. Den nuvarande 2 § upphävs, varför möjligheten upphör för den som inte är same att förvärva renskötselrätt. Sådan person är emellertid enligt 11 § 3 medlem i sameby och har i denna egenskap rätt att utöva renskötselrätt. Upplöses äktenskapet genom äktenskapsskillnad upphör emellertid även medlemskapet i samebyn. För den som före lagens ikraftträdande ingått äktenskap med renskötselberättigad skall enligt övergångsbestämmelsen äldre bestämmelser gälla.

6.2 Väglagen

55 §

Paragrafens första stycke innehåller i sin nuvarande lydelse en bestämmelse om vilka särskilda rättigheter som medför rätt till ersättning till följd av vägs byggande. Ersättningsrätt tillkommer enligt bestämmelsen innehavare av sådan särskild rätt till fastighet som upplåtits innan marken togs i anspråk.

Enligt det nya andra stycket i 1 § rennäringslagen grundas renskötselrätten på urminnes hävd. Renskötselrätten är således inte upplåten, varför innehavare av renskötselrätt enligt ordalydelsen i nuvarande 55 § väglagen utesluts från ersättning. Paragrafen har därför ändrats så att rätt till ersätt-

ning föreligger för innehavare av nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastighet, såvida rätten inte upplåtits efter det att marken togs i anspråk. Prop. 1990/91:4

6.3 Lagen om vissa torvfyndigheter

42 §

Stadgandet ändras så att även renskötselrätt räknas som särskild rätt till fastighet.

7 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i rennäringslagen (1971:437),
2. lag om ändring i väglagen (1971:948),
3. lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter.

8 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av samerättsutredningens delbetänkande (SOU 1986: 36) Samernas folkrättsliga ställning

Prop. 1990/91:4
Bilaga 1

Folkrätten har kommit att tillmätas en allt större betydelse såväl nationellt som internationellt när det gäller arbetet på att förbättra urbefolkningars och etniska minoriteters ställning inom de stater där de har sitt hemvist. Samerna utgör en minoritet och urbefolkning i Sverige. Detsamma är förhållandet i våra nordiska grannländer Norge och Finland samt i Sovjetunionen. Samerna ser sig själva som ett folk i fyra länder.

I detta betänkande redogör vi kortfattat för folkrätten, såvitt den från nu angivna utgångspunkter kan ha betydelse för samerna. Vi presenterar inte några förslag nu, men folkrättens betydelse motiverar utgivningen av ett särskilt delbetänkande avsett som bakgrund till de överväganden och förslag vi senare kommer att lägga fram.

Samerna

En allmänt vedertagen definition av vem som skall räknas som same saknas. I allmänhet anses den som same som har samiska som modersmål och/eller uppfattar sig själv som same. Samernas antal kan uppskattas till mellan 45 000 och 65 000 i världen, varav 15 000–20 000 i Sverige, 4 000–5 000 i Finland, 30 000–50 000 i Norge och ca 2 000 i Sovjetunionen. Någon folkräkning har ej utförts i Norge och Sverige. Samernas traditionella bosättningsområden är den nordliga delen av de nordiska länderna och angränsande delar av Sovjetunionen. I dessa områden är samerna den äldsta kända folkgruppen omnämnd redan av Tacitus (Germania år 98 e. Kr.).

Samerna är således ett av de ursprungliga folken i Norden.

Det finns olika uppfattningar om varifrån samerna kommer. Enligt en teori som bygger på arkeologiskt material var ursamerna för 2 000 år sedan huvudfolk i bl.a. Finland, där de sedermera av invandrande finska stammar fördrevs norrut. Här har de enligt vissa forskare smält samman med ett okänt jägarfolk och blivit samer samt etablerat sig i ett område som omfattar den nordliga delen av de nordiska länderna och angränsande delar av Sovjetunionen.

Samerna hade kontakter med övriga nordbor redan under vikingatiden. Under medeltiden sålde samerna skinn till nordborna och de tvingades erlagga skatt till Sverige, Danmark, Norge och Ryssland, vilka gjorde anspråk på nationell överhöghet över det traditionella samiska bosättningsområdet. Samerna gav själva aldrig upphov till någon statsbildning i vedertagen mening. Det samiska samhället var uppbyggt kring den s.k. siidan som var en sammanslutning av familjer som flyttade mellan olika jakt-, fiske- och fångstområden alltefter årstidernas växlingar. Senare kom siidan att arbeta med och följa en viss sammanhållen renhjord mellan de olika årstidsbundna betesområdena.

Kolonisationen av Norrland inleddes under 1500-talet, då företrädesvis i kustlandet. Allteftersom jordbrukskolonisationen växte fram trängdes samerna tillbaka. Det uppstod ett behov av gränsdragning mot samernas områden. Lappmarksgränsen, dvs. gränsen till nuvarande Lappland, fastlades år 1751. Syftet med gränsen var inte att hindra kolonisationen, utan att skydda samernas tillgång till jakt och fiske. Kolonisationen uppmuntrades av staten ända fram till mitten av 1800-talet då bestämmelser till skydd för samerna började utfärdas. De viktigaste är bestämmelserna om en odlingsgräns år 1867 och den första renbeteslagen år 1886. Syftet med odlingsgränsen var att trakterna norr och väster därom skulle utgöra ett åt samerna förbehållet område. Gränsen fick emellertid inte så stor betydelse. Samerna erkänns dock i dag ha sina starkaste rättigheter ovanför gränsen. Förhållandena är emellertid något annorlunda i Jämtland.

Med renbeteslagstiftningen följde en uppdelning av samerna i Sverige i renskötande och icke renskötande samer, en uppdelning som fortfarande har stor betydelse. Endast samer som är medlemmar i en sameby får utöva rennäring. Dessa samer som i dag uppgår till ca 2 500 har också vissa andra rättigheter, t. ex. vad gäller jakt och fiske. Övriga samer, som är i klar majoritet, har däremot inga särskilda rättigheter enligt gällande lag. De har haft svårare att upprätthålla sin samiska identitet och många har assimilerats i det svenska samhället. Det område inom vilket rennäringen utövas i Sverige i dag sträcker sig från Idre i Dalarna i söder till Trekröset i norr och från riksgränsen mot Norge i väster till kustlandet i öster. Detta område är i princip uppdelat på 43 samebyar. Härtill kommer vissa områden i Norge i anslutning till riksgränsen, inom vilka svenska samer har rätt att driva renskötsel sommartid. Inom det nämnda svenska området finns vissa enklaver inom vilka norska samer äger rätt till renbete vintertid.

Samerna har ett eget språk, präglat av deras levnadssätt nära naturen, t. ex. med särskilda ord för nyanser i olika naturföreteelser som svenskan saknar motsvarighet till. Det samiska språket inrymmer flera "språk" eller "dialekter". Skillnaderna mellan dem kan vara så stora att samer från olika områden inte kan förstå varandra. Samiskan hade under en lång period en svag ställning i den svenska skolan, vilket har haft negativa konsekvenser för språket.

Genom sitt gemensamma ursprung och språk känner samerna i Norden sig som ett folk. Riksgränserna upplevs som något påtvingat. Samerna i de nordiska länderna samarbetar bl. a. i Nordiska samerådet vad gäller olika samepolitiska spörsmål och i Nordiskt samiskt institut beträffande olika kulturfrågor. Samerna känner också stor samhörighet med urbefolkningar i andra länder. Ett stort antal urbefolkningar är organiserade i ett internationellt organ, World Council of Indigenous People (Världsrådet för urbefolkningar) i vilket samerna ingår.

Någon allmängiltig definition av begreppet urbefolkning finns inte, kanske främst beroende på att olika urbefolkningar lever under så skilda förhållanden. Gemensamt för dem är t. ex. att de fanns i ett visst område före det att den nu dominerande befolkningen bosatte sig där och att deras

1751 års kodicill

Riksgränsen mellan Sverige och Norge som fastställdes år 1751 kom att skära rakt igenom de områden som samerna av ålder nyttjat. De nomadiserande samernas sommarland kom att ligga i Norge, medan deras vinterland låg i Sverige/Finland. De båda staterna kände sig därför förpliktade att träffa särskilda överenskommelser för att trygga samernas möjligheter att i princip oberoende av riksgränsen leva och utöva sin näring på samma sätt som skett av ålder. Dessa överenskommelser intogs i en särskild bilaga till gränstraktaten som brukar kallas lappkodicillen.

Lappkodicillen är i första hand ett folkrättsligt dokument som reglerar frågor om medborgarskap, rätt till land och vatten, neutralitet i krig, intern förvaltning och rättsordning. Staterna har i kodicillen gått mycket långt i att sätta egna nationella intressen tillbaka till förmån för samerna och deras näringsutövning. Samerna fäster stort avseende vid lappkodicillen som ibland kallas samernas Magna Charta.

Lappkodicillen har senare ersatts av modernare konventioner mellan Sverige och Norge. Den nu gällande är från år 1972 och gäller i 30 år. Kodicillen har emellertid aldrig sagts upp och kommer därför, om ingen ändring sker i rättsläget, att alltså gälla om 1972 års konvention utlöper år 2002 utan att då bli ersatt av någon ny.

Skyddet av urbefolkningar och minoriteter

Lappkodicillen är unik genom den bredd med vilken den behandlar samernas situation. Det skydd som samerna erhöll genom lappkodicillen har dock vissa motsvarigheter i andra staters överenskommelser med sina urbefolkningar och minoriteter.

Redan i början av 1500-talet började rättslärda diskutera vilka rättigheter som kunde tillkomma de folk som bebodde områden som kolonialiserades av Spanien och Portugal. I den spanska lagstiftningen tillförsäkrades urbefolkningarna så småningom rätt till marken, till inre självstyre m. m. Men verkligheten för de kolonialiserade folken var en annan.

I engelsk kolonisationshistoria utvecklades tidigt en fast praxis att ingå traktater med urbefolkningarna genom vilka dessa gav upp sin suveränitet och genom vilka markköpen från urbefolkningarna reglerades. Dessa traktater har haft stor betydelse för urbefolkningsrättens utveckling, särskilt i Nordamerika.

Efter första världskriget bildades flera nya nationalstater under åberopande av principen om folkens självbestämmanderätt. I många fall, då nya stater inte kunde tillskapas, tillförsäkrades minoritetsfolk rättigheter i särskilda traktater där Nationernas förbund stod som en slags garant. Dessa traktater fick en sådan omfattning att man kan tala om att de

tillsammans bildade ett särskilt minoritetsrättssystem. Vad gäller urbefolkningar infördes ett s. k. mandatsystem för de områden som bedömdes ha förutsättning att så småningom bli självständiga stater. Vidare infördes en regel i NF-pakten enligt vilken NF:s medlemsstater ålades att säkra rättfärdig behandling av urbefolkningar i sina kolonier.

Efter andra världskriget fokuserades intresset på att stärka de enskilda individernas fri- och rättigheter. Särbehandlingen av folkgrupper förlorade under en period sin aktualitet. Inom ILO (International Labour Organization) fortsatte emellertid arbetet med urbefolkningsfrågor, vilket ledde fram till en särskild konvention år 1957, "konvention angående infödda och i stammar levande folkgrupper".

Enligt konventionen har staten ett ansvar för att det genomförs ett program som skall skydda den ifrågavarande folkgruppen och främja dess välbefinnande. På sikt skall programmet syfta till att integrera folkgrupperna i samhället. Sverige har inte ratificerat konventionen och samerna har numera inte något önskemål om att detta skall ske.

FN:s konventioner om skydd för mänskliga rättigheter

FN antog år 1965 en konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (rasdiskrimineringskonventionen) och år 1966 dels konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, dels konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. I konventionerna finns regler om skydd för minoritetsgrupper. Sverige har ratificerat dessa även för samerna viktiga konventioner.

Rasdiskrimineringskonventionens huvudsakliga ändamål är att förhindra alla former av diskriminering på grund av bl. a. etniskt ursprung. Samerna är en etnisk grupp som skyddas av konventionen. Konventionen ålägger också staterna en skyldighet till positiv särbehandling. Konventionsstaterna skall således vidta "särskilda och konkreta åtgärder på sociala, ekonomiska, kulturella och andra områden för att åstadkomma tillfredsställande utveckling och skydd för vissa rasgrupper eller därtill hörande enskilda personer i syfte att tillförsäkra dem fullt och likaberättigat åtnjutande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter". Den positiva särbehandlingen enligt konventionen kan upphöra först när syftet med åtgärden uppnåtts.

Artikel 1 i 1966 års båda konventioner ger uttryck för principen om folkens självbestämmanderätt. Samerna i Sverige utgör förmodligen ej ett "folk" i konventionens mening. Genom artikel 27 i 1966 års konvention om politiska och medborgerliga rättigheter ges emellertid ett skydd åt sådana minoriteter – folkgrupper som ej kan åberopa artikel 1. Artikel 27 har följande lydelse:

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter skall de som tillhör sådana minoriteter ej förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

Artikel 27 bör enligt vår uppfattning tolkas så att den uppställer krav på positiv särbehandling av minoriteter och urbefolkningar. Den innebär också ett skydd för rätten att ha ett eget kulturliv. Kulturbegreppet bör härvid tolkas i vid mening och även innefatta materiella förutsättningar för kulturen, t.ex. samernas rennäring. Det är svårt att närmare ange vilket skydd artikel 27 ger för t.ex. rennäringen. Den torde dock i vart fall skydda mot allvarigare ingrepp, vilka påtagligt skulle försvåra näringens bedrivande. Artikel 27 kan möjligen också tolkas som ett stöd för att viss kulturell autonomi tillkommer minoriteten.

Våra slutsatser

Det svenska samhället erkänner samerna som minoritet och urbefolkning. Enligt svensk grundlag skall bl.a. etniska minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv främjas. Enligt förarbetena till stadgandet skall kulturbegreppet även innefatta samernas renskötsel.

Den svenska officiella inställningen till samerna strider inte mot Sveriges folkrättsliga åtaganden såvitt vi kan bedöma på det material som vi redovisar i betänkandet. Det måste emellertid understrykas att det inte går att bestämma exakt vilka krav som folkrätten uppställer t. ex. när det gäller skydd för minoriteter. Orsaken härtill är att folkrätten ständigt är under utveckling. Härtill kommer att folkrätten, i vart fall vad gäller de s.k. människorättskonventionerna, enligt vedertagen praxis är föremål för en mera dynamisk tolkningsmetod än som är brukligt för den nationella rätten. Skyddet av urbefolkningar aktualiseras nu i olika internationella sammanhang och den pågående utvecklingen av "urbefolkningsrätten" måste givetvis följas med uppmärksamhet från svensk sida. De förslag som vi senare kommer att redovisa kommer att grundas bl.a. på gällande folkrätt i vad den avser skydd för urbefolkningar och minoriteter. Den samtida folkrättens innehåll, enligt de olika konventioner till vilka Sverige gett sin anslutning, får en särskild betydelse för Sverige när den sammanställs med de förpliktelser Sverige erkänt sig ha gentemot samerna alltsedan tillkomsten av 1751 års kodicill.

Sammanfattningsvis hävdar vi att Sverige på folkrättslig grund har förpliktelser gentemot samerna på olika sätt. Sverige måste avstå från sådana ingrepp i naturen att de naturliga förutsättningarna för rennäringens fortbestånd äventyras. Sverige måste vidare sörja för att nödvändiga resurser tryggas för den samiska kulturens fortlevnad och utveckling. Det sagda kräver beaktande i såväl lagstiftning som rättstillämpning. Det måste också beaktas inom förvaltning och administration, centralt och regionalt.

Sammanfattning av samerättsutredningens huvudbetänkande (SOU 1989:41) Samerätt och sameting, såvitt avser renskötselns rättsliga ställning.

Renskötselns rättsliga ställning

1 Förhållandena inom rennäringen

Vi vet att samerna redan på 800-talet drev en ordnad renskötsel, byggd på ett systematiskt utnyttjande av marken. Även i våra dagar spelar rennäringen en central roll i samiskt liv, trots att endast en mindre del av den samiska befolkningen är verksam i näringen.

Renskötselområdet omfattar ca en tredjedel av Sveriges yta. Rennäringen måste därför leva sida vid sida med andra näringar och andra former av markutnyttjande. Det är ofrånkomligt att konflikter uppstår mellan rennäringens intressen och motstående intressen. I vissa fall måste de renskötande samernas intressen stå tillbaka för andra intressen. En grundläggande förutsättning för rennäringens fortlevnad är emellertid att samernas rätt att begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar respekteras av andra som använder mark och vatten.

Renskötselns behov av mark styrs av ett mångsidigt samspel mellan renen, människan och miljön. De olika betesområdena har var för sig viktiga funktioner under olika perioder av renskötselåret och kan därför inte ersätta varandra. Varje år flyttar därför renhjordar från områden vid riksgränsen mot Norge, ner till skogslandet i öster och för vissa byar ända ner mot kusten. Flyttningssträckorna kan uppgå till 30–40 mil. Skogsrenskötseln är emellertid mera stationär.

Flyttningarna från sommar- och höstbeteslanden uppe i fjällen till vinterbeteslanden sker under oktober till december. Vårflyttningarna påbörjas i april och kalvningslanden i lågfjällsområdet nås i maj då renarna kalvar. Under tiden juni till augusti betar renarna i sommar- eller högsommarlanden, där kalvarna märkes. Årets viktigaste slakt äger rum i september, före flyttningen till höstbeteslanden.

Renskötseln behöver ostörda marker. Under vissa förhållanden är den speciellt känslig för störningar.

På våren behöver kalvningslanden vara ostörda för att kalvningen skall bli lyckad. Under sommaren är det främst de bästa betesmarkerna och kalvmärkningsplatserna som kräver störningsfrihet. Höstens omfattande samlingsarbete för slakt och vinterflyttning innehåller kritiska moment där en störning kan innebära att veckors samlingsarbete får göras om. Även under vintern behöver renarna betesro. Störs renarna under vinterbetning kan de upphöra att gräva efter betet och sprida sig. Det gäller särskilt under senvintern och vid ogynnsamma betesförhållanden.

Vinterbetesmarkerna brukar betraktas som "Flaskhalsar" i rennäringen. Tillgången till vinterbete är avgörande för hur stora renhjordarna kan bli.

Renskötseln bedrivs i Sverige i stort sett i hela Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län samt delar av Kopparbergs och Västernorrlands län. Väster och norr om den s. k. odlingsgränsen och på renbetesfjällen får

rennäring bedrivs hela året (åretruntmarker) och utanför dessa områden endast vintertid (vinterbetesmarker). Skogssamebyarna har emellertid åretruntmarker även nedanför odlingsgränsen.

På marker ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen anses rennäringen ha en starkare rätt till markanvändningen än inom andra områden. Dessa områden har i lagstiftningen betecknats som "för lapparna avsatt land" och som områden "som blivit till lapparnas uteslutande begagnande anvisade".

Arten och omfattningen av de samiska rättigheterna till mark och vatten regleras i rennäringslagen (1971:437). Rättigheterna har på många punkter klarlagts genom HD:s dom i skattefjällsmålet.

Rätten att bedriva rennäring tillkommer enligt gällande rätt endast samer som är medlemmar i samebyar. Samebyn är dels ett geografiskt betesområde, dels en ekonomisk sammanslutning. Åretruntmarkerna är fördelade mellan samebyarna i särskilda byområden.

2 Motstående intressen

Mot rennäringens intresse av orörda och ostörda marker och vattendrag står inte sällan andra verksamheters intresse av att få utnyttja mark och vatten för sina behov. Sådana intressemotsättningar kan ofta leda till konflikter.

Det är storskogsbruket som för närvarande åsamkar rennäringen de största skadorna. Slutavverkning, markberedning, skogsgödsling och anläggande av skogsbilvägar påverkar renskötelsen på olika sätt. Omfattande slutavverkningar har inom vissa områden t. ex. lett till brist på hänglav, som är mycket viktig för vinterbetet. Eftersom snön packas hårdare på öppna ytor än i skogen blir det dessutom svårare för renarna att komma åt markbetet på ett kalhygge. De allvarligaste skadorna orsakas emellertid av de moderna markberedningsmetoderna. På ett hyggesplöjt område förstörs renbetet för många år framåt.

Vattenkraftsutbyggnad, gruvbrytning, torvtäkt och vägdragning är andra exempel på verksamheter som kan orsaka skada för renskötelsen. Även turismen och friluftslivet kan medföra stora problem.

3 Avvägningen mellan olika intressen vid användningen av mark och vatten – gällande rätt

De från systematisk synpunkt viktigaste bestämmelserna vad gäller regleringen av konflikter som kan uppkomma mellan de renskötande samerna och ägare eller brukare av mark inom renskötelsesområdet är rennäringslagens bestämmelser om upphävande av renskötelsen, 26 §, om förbud mot ändrad markanvändning inom åretruntmarkerna, 30 §, och om särskilda inskränkande villkor för nyttjanderättsupplåtelse inom del av betesområdet, 32 §. Bestämmelserna är emellertid endast avsedda att utgöra

en ram för regleringen av dessa frågor och det står enligt förarbetena till rennäringslagen öppet för en sameby eller renägare som lider skada genom ingrepp i renskötseln att väcka talan vid domstol.

Med tillkomsten av naturresurslagen (NRL) år 1987 har skyddet för rennäringens viktigaste intresseområden blivit ett riksintresse. Dessa områden skall skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringen. Men även andra områden av betydelse för rennäringen åtnjuter enligt lagen ett särskilt skydd.

NRL har inneburit en delvis ny syn på skyddet för rennäringen. Betydelserna av att beakta de nödvändiga funktionella sambanden mellan olika delområden för renskötseln framhävs. Preciseringsen av de för rennäringen viktigaste områdena måste emellertid ske mot bakgrund av att deras läge varierar över tiden bl. a. till följd av olika ingrepp i landskapet.

Genom plan- och bygglagen (PBL) som trädde i kraft samtidigt med NRL har statens inflytande över kommunernas beslut i markanvändningsfrågor begränsats väsentligt. Kommunerna skall själva besluta om planer. Statens möjligheter att ingripa mot planbesluten i sak inskränks i huvudsak till frågor som rör hushållningen med mark- och vattenområden av riksintresse och till vissa mellankommunala frågor. Kommunerna får sålunda ett stort ansvar för avvägningen mellan olika intressen när det gäller användningen av mark och vatten.

Det finns naturligtvis en risk för att utfallet av intresseavvägningen mellan olika verksamheter kan komma att variera kraftigt mellan olika kommuner. Kunskapsunderlaget för att bestämma vilka områden som är av intresse för rennäringen är inte lika gott som exempelvis för naturvården. För att minska den risken är det viktigt att renskötselns markanvändning redovisas så att den ger ett gott kunskapsunderlag vid tillämpningen av NRL och PBL.

I princip all tillståndspliktig användning av mark och vatten är underkastad prövning enligt NRL. Skogsvårdslagen är däremot inte anknuten till NRL. Skogsvårdslagen är i första hand en s. k. skötsellag. Den innehåller emellertid även regler av betydelse för avvägningen mellan rennäringens och skogsbrukets intressen.

Enligt 1 § skogsvårdslagen skall hänsyn tas till naturvårdens och andra allmänna intressen vid skötseln av skogsmark. Enligt lagens förarbeten är rennäringen ett sådant allmänt intresse. Skogsstyrelsen har i föreskrifter och allmänna råd angett hur hänsynen skall komma till uttryck.

Vi har gjort en genomgång av sådana beslut i markanvändningsfrågor som är av särskild betydelse för rennäringen. Avgörandena ger inte någon klar bild av rennäringens ställning. Några entydiga slutsatser som endast grundas på det framtagna materialet låter sig knappast göra. En iakttagelse är emellertid att rennäringens intressen ofta får stå tillbaka när de ställs mot andra samhällsintressen. Vi har vidare ansett oss kunna konstatera att ett ingrepp i renbetesmarkerna sällan sätts in i ett större sammanhang där konsekvenserna av flera ingrepp – tidigare och kanske kommande – beaktas.

4 Samråd och samrådsförfarande

Skogsstyrelsen har som nämnts meddelat såväl föreskrifter som allmänna råd om samråd mellan skogsbruk och rennäring. Sedan år 1971 finns en särskild samrådsgrupp skogsbruk-rennäring, numera under skogsstyrelsens huvudmannaskap. I gruppen ingår företrädare för bl. a. skogsbruket, rennäringen och berörda förvaltningsmyndigheter. Samrådsgruppen har funktionen av central rådgivande och initierande instans för ett antal lokala samrådsgrupper.

Utan att det funnits särskilda bestämmelser om det har på flera ställen etablerats samråd mellan samebyar och kommuner. PBL har medfört ökade krav på kommunernas samrådsskyldighet vid upprättande av översiktsplaner och detaljplaner.

Inom flera verksamhetsområden förekommer mer eller mindre institutionaliserade kontakter eller samråd med samerna. Det gäller beträffande t. ex. naturvård, rymdverksamhet, militär verksamhet, vattenkraftsutbyggnad och gruvsdrift.

5 Skattefjällsmålet

När man skall utreda möjligheterna att stärka samernas rättsliga ställning i frågor som rör rennäringen är det givetvis av största intresse att få klarlagt vilken civilrättslig ställning renskötelsen har enligt gällande rätt. Sådana klarlägganden gjordes av HD i skattefjällsmålet.

Målet gällde bl. a. om samerna framför staten hade äganderätten till de s. k. skattefjällen eller renbetesfjällen i Jämtland. HD ogillade samernas talan om bättre rätt men gjorde i domskälen viktiga uttalanden om samernas rättsliga ställning.

Den samiska bruksrätten (eller renskötselrätten) är enligt HD en starkt skyddad bruksrätt av speciellt slag som ytterst är grundad på ockupation i förening med urminnes hävd. Bruksrätten är på samma sätt som äganderätten skyddad mot tvångsförfoganden utan ersättning.

Våra förslag om ändringar i bl. a. rennärlingslagen bygger till stora delar på slutsatserna i skattefjällsmålet.

6 Samernas renskötselrätt

- Vi föreslår att det skall framgå av rennärlingslagen
- att samernas renskötselrätt bygger på urminnes hävd,
 - att alla samer har renskötselrätt och
 - att renskötselrätten är en särskild rätt till fastighet.

Genom skattefjällsmålet har det som nämnts klarlagts att samernas renskötselrätt bygger på ockupation i förening med urminnes hävd. Detta

konstaterande är av betydelse för de renskötande samernas ställning och trygghet i sin näring. Det är också av betydelse för hela det samiska folket med hänsyn till att dess kulturtraditioner i så hög grad är knutna till renskötselns.

Vi anser att renskötselrättens ursprung är så betydelsefull att detta bör komma till uttryck i rennäringslagen.

Renskötselrätten, dvs. den speciella samiska bruksrätten, behandlas i lagstiftningen ofta, men inte alltid, som icke utgörande en särskild rätt till fastighet. Vi har emellertid funnit, främst mot bakgrund av uttalandena i skattefjällsmålet, att renskötselrätten är att anse som en särskild rätt till fastighet. Även detta förhållande bör klart framgå av rennäringslagen.

I vissa lagar av betydelse för utövandet av renskötselrätten finns bestämmelser om vilka särskilda rättigheter som enligt den lagen skall anses utgöra särskild rätt till fastighet. De lagar som härvidlag utesluter eller inte omnämner renskötselrätten föreslås ändrade i detta avseende.

Genom våra förslag torde en mer enhetlig syn på renskötselrättens ställning kunna erhållas. Detta är något som "stärker" rennäringens ställning, men som bygger på gällande rätt. Att en sådan enhetlighet i lagstiftningen kommer till uttryck borde underlätta bedömningarna och den formella handläggningen i de fall då samernas anspråk på skydd för renbetesmarkerna ställs mot andra rättighetsinnehavares anspråk på markutnyttjande.

Genom att samebyn är att anse som sakägare råder det t.ex. ingen tvekan om att samebyn måste höras innan beslut som medför intrång i renskötselrätten fattas.

7 De generella skyddsreglerna

Vi föreslår att det folkrättsliga skyddet för rennäringen skrivs in i rennäringslagen, NRL, och expropriationslagen. Vidare föreslår vi att bestämmelsen i 30§ rennäringslagen om förbud i vissa fall mot ändrad markanvändning kvarstår. Slutligen föreslår vi en generell regel om hänsynstagande till renskötselrätten.

Gällande rennäringslag saknar övergripande skyddsbestämmelser för renskötselrätten och för rennäringen. Det finns dock skyddsregler för vissa områden och speciella fall, t.ex. förbud mot ändrad markanvändning inom åretruntmarkerna (30§) och mot avstängning av flyttvägar (94§). Den omständigheten att ersättning skall utgå vid intrång innebär också en form av skydd.

Sverige har på folkrättslig grund förpliktelser gentemot samerna på olika sätt. Vi har i folkrättsbetänkandet redogjort för det skydd som samerna som urbefolkning och inhemsk minoritet har för sin kultur. Kulturvärdet innefattar också ett skydd för förutsättningarna för kulturen, såsom rennäringens markutnyttjande. Sverige måste därför avstå från sådana ingrepp i

naturen att de naturliga förutsättningarna för rennäringens fortbestånd äventyras. Detta folkrättsliga skydd bör komma till uttryck i rennäringslagen, NRL och expropriationslagen.

Det folkrättsliga skyddet utgör givetvis endast ett minimiskydd. Andra överväganden kan tala för att skyddet skall vara betydligt mer omfattande.

Det grundläggande motivet för att år 1971 införa förbudet mot ändrad markanvändning i 30 § rennäringslagen var att hindra markägaren "att genom ensidigt handlande vidta åtgärder som gör värdefull renbetesmark oanvändbar som renbete". Vi anser att 30 § inte blivit ett tillfredsställande skydd i detta avseende. Bestämmelsen i 30 § rennäringslagen bör emellertid – trots den kritik som riktats mot den – kvarstå i princip oförändrad, eftersom den kan antas ha en viss preventiv betydelse när det gäller att förhindra intrång på åretruntmarkerna.

Utövandet av renskötselrätten fordrar ett ömsesidigt hänsynstagande. Detta förutsätter bl. a. att den som använder mark och vatten inom renskötselområdet är medveten om att renskötselrätten är en särskild rätt till fastighet som måste beaktas. Vi anser det angeläget att denna skyldighet att ta hänsyn till renskötselrätten fastslås i lag.

Ett naturligt sätt för en markägare att beakta den samiska rätten är att samråda med berörd sameby innan mer ingripande förändringar av markens användning genomförs. Det frivilliga samrådsförfarande som redan etablerats uppvisar på de flesta håll också goda resultat.

8 De särskilda skyddsreglerna gentemot storskogsbruket

Vi föreslår att den som äger eller brukar mark inom renskötselområdet inte får vidta mer omfattande skogsbruksåtgärder utan att påkalla samråd med berörd sameby.

På åretruntmarkerna föreslås samrådsplikten därutöver omfatta avverkningar som rör för renskötseln särskilt känsliga områden.

Träffas inte överenskommelse vid samrådet får enligt förslaget åtgärden vidtas

på *vinterbetesmarkerna* om en månad förflutit från det samråd påkallades.

på *åretruntmarkerna* om en månad förflutit från det samråd påkallades och skogsägaren därefter hos skogsvårdsstyrelsen sökt och erhållit tillstånd till åtgärden.

Tillstånd skall ges såvida åtgärden inte medför bortfall av renbete som inte kan ersättas genom att alternativa betesområden utnyttjas eller omöjliggör sedvanlig samling och flyttning av renar.

Våra förslag om samråd m. m. gäller om parterna inte kommit överens om annat.

rennäringen de största skadorna. Trots detta står rennäringen gentemot skogsbruket i realiteten helt utan skydd. De generella skyddsregler som vi föreslår innebär inte någon påtaglig ändring i detta förhållande. Att innehavaren av en så stark rätt som renskötselrätten skulle stå utan reell möjlighet till inflytande när underlaget för hans näringsverksamhet påtagligt förändras anser vi vara otillfredsställande utifrån såväl civilrättsliga som näringsrättsliga utgångspunkter.

Enligt vår mening förutsätter ett sambruk av markerna utbyte av information mellan företrädarna för näringarna, dvs. någon form av samråd. Därigenom skapas bättre förutsättningar för att bedriva näringarna effektivt och dessutom motverkas en polarisering av motstridiga intressen. En ömsesidig förståelse för de båda näringarnas villkor torde också i ett djupare perspektiv komma att gynna relationerna mellan samerna och den övriga befolkningen i området.

Vi anser därför att man bör bygga vidare på de redan inledda samrådsformerna mellan skogsbruk och rennäring. Den omständigheten att det beror på skogsägarens gottfinnande om samråd skall komma till stånd eller inte kan naturligtvis inte accepteras av rennäringen. Det måste därför tillskapas garantier för att samråd verkligen kommer till stånd när det rör sig om mer omfattande avverkningar. För dessa fall bör samrådsförfarandet lagstadgas i hela renskötselområdet. På åretruntmarkerna bör samrådsskyldigheten därutöver omfatta alla avverkningar i för renskötelsen särskilt känsliga områden.

Den som bryter mot samrådsskyldigheten skall enligt vårt förslag kunna dömas till böter.

Under den tid samrådet pågår bör givetvis den aktuella skogsbruksåtgärden inte få påbörjas. Vi föreslår därför ett avverkningsförbud under en månad. Tiden kan förlängas om parterna är överens om det.

Ett verkligt samrådsförfarande förutsätter att parterna är något så när jämställda. Detta kan sägas fordra att frågan om den aktuella skogsbruksåtgärden skall få vidtas prövas av ett särskilt organ i de fall parterna inte kan komma överens i samrådet. På sikt bör också en sådan ordning eftersträvas inom hela renskötselområdet. Vi anser emellertid att frågan om ett tillståndssystem på vinterbetesmarkerna bör anstå eftersom det är svårt att nu överblicka konsekvenserna av en tillståndsreglering på dessa marker.

Vi föreslår att skogsvårdsstyrelsen skall besluta i tillståndsfrågan. För att även rennäringens intresset skall bli tillgodosett skall emellertid för tillstånd till avverkning krävas att sametinget yttrar sig i ärendet. Skogsvårdsstyrelsens beslut skall kunna överklagas till skogsstyrelsen och regeringen.

Tillstånd till en avverkning föreslås kunna vägras dels om avverkningen medför bortfall av renbete som inte kan ersättas genom att alternativa betesområden utnyttjas, dels om avverkningen omöjliggör sedvanlig samling och flyttning av renar.

9 Renantalet

Rennäringslagen har brister vad gäller möjligheterna att komma till rätta med för höga renantal. Detta är en brist i lagstiftningen som bör avhjälpas alldeles oavsett om antalet renar för närvarande är för högt eller inte.

Den till lantbruksstyrelsen knutna rennärlingsgruppen har nyligen föreslagit utökade sanktionsmöjligheter för att komma till rätta med otillåtet höga renantal. Däremot har gruppen inte föreslagit någon bestämmelse som gör det möjligt att kontrollera att de uppgivna renantalerna är korrekta.

Avsaknaden av en sådan kontrollmöjlighet innebär svårigheter när det gäller att bland breda befolkningsgrupper i de områden där rennärling bedrivs få förståelse för förslag om stärkt samiskt inflytande i frågor om markanvändningen. Vi utgår från att en sådan kontrollbestämmelse införas och utformas i samverkan med de samiska organisationerna.

10 Upphävande av renskötselrätt

Vi föreslår att bestämmelsen om upphävande av renskötselrätt i 26 § rennärlingslagen ersätts med en hänvisning till reglerna i expropriationslagen.

Enligt 26 § rennärlingslagen kan regeringen förordna om upphävande av renskötselrätten för visst markområde, när området behövs för något av de ändamål som anges i 2 kap. expropriationslagen eller för annat ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. Är området väsentligen utan betydelse för renskötseln, kan sådant förordnande meddelas så snart området behövs för allmänt ändamål.

Eftersom vi anser att renskötselrätten är en särskild rätt till fastighet föreslår vi att de regler tillämpas som gäller för expropriation av sådana rättigheter. Innehavare av renskötselrätt har enligt vår mening rätt till samma rättsliga garantier som andra jämförbara brukare av mark.

11 Ersättning för intrång i renskötselrätten m. m.

Vi föreslår att det i rennärlingslagen införs särskilda bestämmelser om fördelning av rättegångskostnader i mål om ersättning på grund av skada på renskötselrätten.

I samband med att rennärlingslagen infördes diskuterades frågan om en särskild ersättningsbestämmelse. Lagstiftaren överlät emellertid åt rättspraxis att lösa frågan om skadeståndsskyldighet på grund av skada på renskötseln.

Frågan om ersättningskyldighetens omfattning, beloppens storlek etc.

har emellertid ännu inte lösts av rättspraxis eftersom frågor om ersättningskyldighet endast i något fall kommit under domstolsprövning. Vi har därför övervägt att nu införa en särskild ersättningsbestämmelse. De svårigheter att konstruera en sådan bestämmelse som förelåg när rennäringslagen infördes kvarstår emellertid. För att få fram erforderlig rättspraxis och alltså underlätta rättsliga prövningar har vi i stället valt att föreslå vissa ändringar till fördel för sameparten vad gäller bestämmelserna om fördelning av rättegångskostnaderna.

12 Upplåtelsefrågorna

Vi föreslår att yttrande från sametinget i vissa fall skall inhämtas innan upplåtelsefrågor avgörs.

Inom renskötselområdet förvaltas marken ovan odlingsgränsen av lantbruksnämnderna. Upplåtelsefrågorna hanteras inom lantbruksnämnderna av en särskild rennäringsdelegation, som har samisk representation. Vi föreslår att delegationen skall inhämta yttrande från sametinget om någon av de samiska ledamöterna motsätter sig upplåtelsen.

Det kan dock på sikt finnas skäl för att ge sametinget ett större ansvar för upplåtelsefrågorna.

1 Förslag till

Lag om ändring i rennäringslagen (1971:437)

Häri genom föreskrivs i fråga om rennäringslagen (1971:437)¹
dels att 27 § skall upphöra att gälla,
dels att 26, 28, 29 och 30 §§ skall betecknas 29, 30a, 30 respektive 26a §§,
dels att 1 – 3, 11, 12, 14, nya 26a, nya 29, nya 30, nya 30a, 85, 86 och 94
§§ skall ha följande lydelse,
dels att i lagen skall införas tre nya paragrafer, 26, 27 och 28 §§ av
följande lydelse,
dels att rubrikerna närmast före 1 och nya 26 §§ skall ha följande lydelse,
dels att i lagen närmast före 3 och nya 29 §§ skall införas nya rubriker av
följande lydelse,
dels att i lagen närmast före 31 § skall införas en ny rubrik som skall lyda
”Upplåtelse av mark och vatten m. m.”

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Renskötselrätt m. m.

Renskötselrätt

1 §

Rätt att enligt denna lag begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar (renskötselrätt) har den som är av samisk härkomst, om hans fader eller moder eller någon av hans far- eller morföräldrar haft renskötsel som stadigvarande yrke.

Om särskilda skäl föreligger, kan länsstyrelsen medge person med samisk härkomst renskötselrätt, även i annat fall än som avses i första stycket.

Samerna har en på urminnes hävd grundad rätt att inom de områden som anges i 3 § använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar (renskötselrätt).

Renskötselrätten utgör en särskild rätt till fastighet.

Renskötselrätten regleras i denna lag.

2 §

Den som ingår äktenskap med renskötselberättigad förvärvar renskötselrätt.

Upplöses äktenskapet genom äktenskapsskillnad, kan länsstyrelsen upphäva renskötselrätt som förvärvats enligt första stycket, om särskilda skäl föreligger.

Renskötselrätt får utövas av den som är medlem i sameby efter vad i 11 – 14 §§ sägs.

Om koncessionsrenskötsel finns särskilda bestämmelser i 85 – 89 §§.

Renskötselområdet m. m.

3 §

Renskötsel får bedrivas
1. hela året i Norrbottens och

Renskötsel får bedrivas inom följande områden (renskötselområdet)

¹ Lagen omtryckt 1985:919.

Västerbottens läns lappmarker dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark som tillhör staten (kronomark) och renbetesland där skogsrenskötsel av ålder *bedrives* under våren, sommaren eller hösten, på renbetesfjällen i Jämtlands län, inom de områden i Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete,

2. den 1 oktober—30 april i övriga delar av lappmarkerna och nedanför odlingsgränsen, inom sådana trakter utanför lappmarkerna och renbetesfjällen där renskötsel av ålder *bedrives* vissa tider av året.

1. hela året (*åretruntmarkerna*) i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark som tillhör staten (kronomark) och renbetesland där skogsrenskötsel av ålder *bedrivs* under våren, sommaren eller hösten, på renbetesfjällen i Jämtlands län, inom de områden i Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete,

2. den 1 oktober—30 april (*vinterbetesmarkerna*) i övriga delar av lappmarkerna nedanför odlingsgränsen, inom sådana trakter utanför lappmarkerna och renbetesfjällen där renskötsel av ålder *bedrivs* vissa tider av året.

Med renbetesland förstås mark som vid avvittringen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder använts som sådant land. Med renbetesfjällen förstås de vid avvittringen för samerna avsatta renbetesfjällen och de områden som sedermera upplåtits till utvidgning av dessa fjäll.

11 §

Medlem i sameby är

1. *renskötselberättigad* som deltar i renskötseln inom byns betesområde,

2. *renskötselberättigad* som har deltagit i renskötsel inom byns betesområde och haft detta som stadigvarande yrke samt ej övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete,

3. *renskötselberättigad* som är make eller hemmavarande barn till medlem som avses under 1 eller 2 eller som är efterlevande make eller underårigt barn till avliden sådan medlem.

Sameby skall till medlem anta

1. *den* som deltar i renskötseln, inom byns betesområde,

2. *den* som har deltagit i renskötsel inom byns betesområde och haft detta som stadigvarande yrke samt ej övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete,

3. *den* som är make eller hemmavarande barn till medlem som avses under 1 eller 2 eller som är efterlevande make eller underårigt barn till avliden sådan medlem.

12 §

Sameby kan som medlem *antaga* annan *renskötselberättigad* än som anges i 11 §, om han avser att med egna renar driva renskötsel inom byns betesområde.

Sameby kan som medlem *anta* annan än *den* som anges i 11 §, om han avser att med egna renar driva renskötsel inom byns betesområde.

Vägras sökanden inträde som medlem, kan länsstyrelsen medge honom inträde, om särskilda skäl föreligger.

14 §

Rensköttande medlems dödsbo får fortsätta den av medlemmen bedrivna renskötelsen under tre år från dödsfallet. Är *renskötselberättigad* dödsbodeläggare under 18 år, räknas tiden från det han fyller 18 år.

Renskötselns upphävande i vissa fall m. m.30 §¹

Den som inom område som avses i 3 § 1 äger eller brukar mark där renskötsel bedrivs får ej ändra användningen av marken på sätt som medför avsevärd olägenhet för renskötelsen i annan mån än som följer av förordnande enligt 26 §.

Första stycket hindrar inte att mark används i enlighet med en detaljplan eller för företag vars tillåtlighet skall prövas i särskild ordning.

Rensköttande medlems dödsbo får fortsätta den av medlemmen bedrivna renskötelsen under tre år från dödsfallet. Är dödsbodeläggare under 18 år, räknas tiden från det han fyller 18 år.

Skyddet för renskötelsen

26 §

Vid användandet av mark och vatten inom renskötelsesområdet skall renskötelsrätten beaktas.

Åtgärder som äventyrar förutsättningarna för det fortsatta utövandet av rennäringen får inte tillåtas.

26a §

Den som äger eller brukar mark inom åretruntmarkerna får inte ändra användningen av marken på sätt som medför avsevärd olägenhet för rennäringen.

Första stycket hindrar inte att mark används i enlighet med en detaljplan eller för företag vars tillåtlighet skall prövas i särskild ordning. *Detsamma gäller skogsbruksåtgärd som avses i 28 § första stycket.*

27 §

Den som avser att slutavverka skog inom vinterbetesmarkerna på en brukningsenhet som är större än 500 ha skall bereda berörd sameby tillfälle till samråd, om avverkningen omfattar mer än 20 ha skog eller ansluter till kalmare eller plantskog som sammanlagt med den planerade avverkningen överstiger 20 ha på brukningsenheten. Samrådet skall även avse de skogsbruksåtgärder som sammanhänger med avverkningen.

Åtgärd för vilken samråds skyldighet föreligger får vidtas endast

¹ Senaste lydelse 1987:154.

1. om samebyn medger det eller
2. om en månad förflutit från den dag samebyn bereddes tillfälle till samråd.

Vad nu sagts skall gälla om annat inte överenskommits med samebyn.

28 §

Den som avser att slutavverka skog inom åretruntmarkerna skall i fall som avses i 27 § första stycket bereda berörd sameby tillfälle till samråd. Därutöver skall, oavsett brukningsenhetens storlek, samebyn beredas tillfälle till samråd när en slutavverkning berör

1. hänglavbärande skog
2. nattbetesplats
3. rastställe
4. arbetshage eller
5. flyttled.

Samrådet skall även avse de skogsbruksåtgärder som sammanhänger med avverkningen.

Åtgärd för vilken samrådsskyldighet föreligger får vidtas endast

1. om samebyn medger det
2. om en månad förflutit från den dag samebyn bereddes tillfälle till samråd och samebyn inte låtit sig avhöra eller

3. om tillstånd erhållits enligt 21 b § andra stycket skogsvårdslagen (1979: 429).

Tillstånd som avses i andra stycket 3 får sökas hos skogsvårdsstyrelsen, om överenskommelse inte träffats med samebyn inom en månad från den dag samebyn bereddes tillfälle till samråd.

Vad nu sagts skall gälla om annat inte överenskommits med samebyn.

Intrång i renskötselrätten efter myndighets beslut

29 §

Om upphävande eller begränsning av renskötselrätten finns bestämmelser i expropriationslagen (1972: 719). Expropriation erfordras inte när mark eller vatten skall användas för företag vars

26 §

Regeringen kan förordna om upphävande av renskötselrätten för visst markområde, när området behövs för ändamål som avses i 2 kap. expropriationslagen (1972: 719) eller för annat ändamål av väsentlig

betydelse från allmän synpunkt. För område som väsentligen är utan betydelse för renskötseln får sådant förordnande meddelas när området behövs för allmänt ändamål.

Upphävande kan begränsas till att avse viss tid eller vissa i renskötselrätten ingående befogenheter.

27 §

Meddelas förordnande enligt 26 §, kan regeringen föreskriva åtgärder för att motverka skada eller olägenhet för renskötseln.

29 §

I fråga om upphävande av renskötselrätt och ersättning med anledning därav gäller, utöver bestämmelserna i 26–28 §§, i tillämpliga delar bestämmelserna i expropriationslagen (1972: 719) om expropriation av särskild rätt till fastighet.

28 §

Medför upphävande av renskötselrätt skada eller olägenhet för renskötseln eller för sådan rätt till jakt eller fiske som avses i 25 §, utgår ersättning därför.

Ersättning för skada eller olägenhet som ej drabbar bestämd person tillfaller till hälften sameby som beröres av upphävandet och till hälften samefonden, om ej särskilda skäl föreligger.

tillåtlighet skall prövas i särskild ordning.

30 §

I mål om ersättning för skada på renskötselrätten gäller, i den mån rätt till ersättning inte bestäms enligt annan lag, 5–7 kap. expropriationslagen (1972: 719) i tillämpliga delar.

För samebyn talan som ogillas kan domstolen förordna att byn skall bära sina egna kostnader om samebyn befinns ha inlett rättegången utan tillräckliga skäl. Har rättegången uppenbart inletts utan skälig grund får domstolen dessutom förplikta samebyn att ersätta motparten dennes rättegångskostnader.

I mål om ersättning för skada till följd av skogsavverkning eller annan skogsbruksåtgärd gäller dock att vardera parten skall bära sina kostnader.

30 a §

Ersättning för skada som inte tillfaller bestämd person tillfaller till hälften berörd sameby och till hälften samefonden, om särskilda skäl inte föreligger för en annan fördelning.

85 §

Den som är renskötselberättigad kan få tillstånd (koncession) att driva renskötsel i Norrbottens län nedanför lappmarksgränsen inom område där renskötsel av ålder förekommer under hela året. Koncession innefattar rätt för koncessionshavaren att driva renskötelsen även med skötesrenar som tillhör

Den som har renskötselrätt kan få tillstånd (koncession) att driva renskötsel i Norrbottens län nedanför lappmarksgränsen inom område där renskötsel av ålder förekommer under hela året. Koncession innefattar rätt för koncessionshavaren att driva renskötelsen även med skötesrenar som tillhör

1. den som äger eller brukar jordbruksfastighet, vilken helt eller delvis är belägen inom koncessionsområdet, om han är bosatt på fastigheten eller inom området,

2. den som tidigare har haft koncession inom området, om han är bosatt där och inte har övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete,

3. efterlevande make eller efterlevande underårigt barn till koncessionshavare eller till sådan under 2 angiven förutvarande koncessionshavare som vid tidpunkten för dödsfallet ägde skötesrenar, om den efterlevande är bosatt inom koncessionsområdet.

Koncession får lämnas endast om fortsatt renskötsel inom området är till övervägande nytta för orten och endast om den som söker koncession kan antagas komma att driva renskötelsen på ett ändamålsenligt sätt.

Koncession meddelas för viss tid, högst 10 år.

86 §

För renskötelsen inom koncessionsområdet skall finnas sameby. Medlem i sådan sameby är koncessionshavare, dennes make och hemmavarande barn, renskötselberättigad som biträder koncessionshavare i renskötelsen och som inte har annat huvudsakligt förvärvsarbete samt ägare av skötesrenar inom koncessionsområdet.

För renskötelsen inom koncessionsområdet skall finnas sameby. Medlem i sådan sameby är koncessionshavare, dennes make och hemmavarande barn, annan person med renskötselrätt som biträder koncessionshavare i renskötelsen och som inte har annat huvudsakligt förvärvsarbete samt ägare av skötesrenar inom koncessionsområdet.

Bestämmelserna om sameby och dess förvaltning gäller i tillämpliga delar i fråga om sameby för koncessionsrenskötsel med följande avvikelser:

1. Ägare av skötesrenar anses som renskötande medlem.

2. Renskötande medlem har i frågor som avses i 59 § 2 en röst för varje påbörjat tjugotal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom.

3. Koncessionshavaren eller, om det finns flera, minst en av dem skall vara ledamot av styrelsen. Koncessionshavare leder renskötelsen inom byn och anställer den arbetskraft som kan behövas för renskötelsen.

94 §

Till böter dömes den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. avstänger fastställd eller eljest gällande flyttningsväg för renar eller vidtar åtgärd på eller invid vägen så att dess framkomlighet väsentligen försämras,

2. skrämmer eller på annat sätt ofredar renar som uppehåller sig på område där renskötsel är tillåten,

3. obehörigen driver bort renar från område där renskötsel är tillåten eller hindrar renar från att beta på sådant område,

4. bryter mot 73 § tredje stycket,

4. bryter mot 27 § andra stycket,

5. i andra fall än som avses i 81 eller 82 § vid märkning av egna renar använder renmärke som ej är registrerat för honom,

5. bryter mot 73 § tredje stycket,

6. utför ommärkning eller avbrottsmärkning i strid mot 81 §,

6. i andra fall än som avses i 81 eller 82 § vid märkning av egna renar använder renmärke som ej är registrerat för honom,

7. märker renkalv i strid mot 83 § första eller andra stycket,

7. utför ommärkning eller avbrottsmärkning i strid mot 81 §,

8. bryter mot 93 § första eller tredje stycket.

8. märker renkalv i strid mot 83 § första eller andra stycket,

9. bryter mot 93 § första eller tredje stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

2 Förslag till Lag om ändring i väglagen (1971:948)

Prop. 1990/91:4
Bilaga 3

Härigenom föreskrivs att 55 § väglagen (1971:948)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

55 §

Har väghållare erhållit vägrätt, är fastighetens ägare berättigad att av väghållaren få intrångsersättning och ersättning för annan skada till följd av vägens byggande eller begagnande, om det ej avtalats eller uppenbarligen förutsatts att ersättning ej skall lämnas. Samma rätt till ersättning har innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten som *upplåtits* innan marken togs i anspråk.

Har väghållare erhållit vägrätt, är fastighetens ägare berättigad att av väghållaren få intrångsersättning och ersättning för annan skada till följd av vägens byggande eller begagnande, om det ej avtalats eller uppenbarligen förutsatts att ersättning ej skall lämnas. Samma rätt till ersättning har innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten som *fanns på fastigheten* innan marken togs i anspråk.

Vid ersättningens bestämmande gäller 4 kap. expropriationslagen (1972:719) i tillämpliga delar. 4 kap. 3 § nämnda lag skall härvid tillämpas i fråga om värdeökning som ägt rum under tiden från dagen tio år före det talan väcktes vid domstol.

På ersättningen utgår ränta enligt 5 § räntelagen (1975:635) från den dag då marken togs i anspråk till och med den dag då betalning skall ske och enligt 6 § räntelagen för tiden därefter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

¹ Lagen omtryckt 1987:459.

3 Förslag till Lag om ändring i expropriationslagen (1972: 719)

Prop. 1990/91:4
Bilaga 3

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 2 § och 2 kap. 12 § expropriationslagen (1972: 719) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

2 §

I denna lag förstås med särskild rätt till fastighet nyttjanderätt, servitut och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt. Utan hinder av att tomträtt enligt 13 kap. 26 § jordabalken vid expropriation är likställd med fast egendom får sådan rätt upphävas eller begränsas genom expropriation. Bestämmelsen i 1 § om särskild rätt gäller ej *renskötselrätt enligt rennäringslagen (1971: 437) eller vägrätt.*

I denna lag förstås med särskild rätt till fastighet nyttjanderätt, servitut, *renskötselrätt* och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt. Utan hinder av att tomträtt enligt 13 kap. 26 § jordabalken vid expropriation är likställd med fast egendom får sådan rätt upphävas eller begränsas genom expropriation. Bestämmelsen i 1 § om särskild rätt gäller ej vägrätt.

Bestämmelserna i denna lag om fastighet äger motsvarande tillämpning i fråga om byggnad eller annan anläggning på annans mark.

2 kap.

12 §

Expropriationstillstånd skall icke meddelas, om ändamålet lämpligen bör tillgodoses på annat sätt eller olägenheterna av expropriationen från allmän och enskild synpunkt överväger de fördelar som kan vinnas genom den.

Expropriationstillstånd skall inte meddelas om expropriationen äventyrar förutsättningarna för det fortsatta utövandet av rennäringsringen.

Expropriation till förmån för annan än staten, kommun, landstingskommun eller kommunalförbund får ske endast om den exproprierande på betryggande sätt kan svara för att den exproprierade egendomen används för avsett ändamål.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

4 Förslag till
Lag om ändring i gruvlagen (1974:342)

Prop. 1990/91:4
Bilaga 3

Härigenom föreskrivs att 13 kap. 1 § gruvlagen (1974:342) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 kap.

1 §

Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut, *renskötselrätt* och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Bestämmelserna i denna lag om sakägare gäller ej innehavare av fordran för vilken fastigheten svarar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

5 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter

Prop. 1990/91:4

Bilaga 3

Härigenom föreskrivs att 51 § lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

51 §

Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut, *renskötselrätt* och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Bestämmelserna i denna lag om sakägare gäller ej innehavare av fordran för vilken fastigheten svarar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

Härigenom föreskrivs i fråga om skogsvårdslagen (1979:429) dels att 27 och 30 §§ skall ha följande lydelse, dels att i lagen skall införas tre nya paragrafer, 21 b, 21 c och 21 d §§, av följande lydelse, dels att rubriken närmast före 21 b § skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***Renskötselrätten**

21b §

I 27 och 28 §§ rennäringslagen (1971:437) finns föreskrifter om samråd med berörda samebyar vid vissa skogsbruksåtgärder inom renskötseområdet.

I skog på renskötelsns åretruntmarker får sådan åtgärd som avses i 28 § första stycket rennäringslagen inte vidtas utan skogsvårdsstyrelsens tillstånd, utom i fall som avses i andra stycket 1 och 2 samma paragraf.

21c §

Tillstånd enligt 21 b § andra stycket skall ges såvida inte avverkningen och därmed sammanhängande skogsbruksåtgärder

1. medför bortfall av renbete av sådan art eller omfattning att det inte kan ersättas genom att alternativa betesområden utnyttjas eller

2. omöjliggör sedvanlig samling och flyttning av renhjord.

21d §

Tillstånd enligt 21 b § andra stycket får inte ges utan att sametinget beretts tillfälle att avge yttrande.

I tillståndsbeslutet får föreskrivas särskilda villkor för att begränsa eller motverka olägenhet för renskötelsen.

Tillståndet gäller i fem år från dagen för beslutet.

27 §¹

- Till böter döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet
1. bryter mot föreskrift som har meddelats med stöd av 8 § första stycket eller 20 § första stycket,
 2. bryter mot 12 § eller 13 § första stycket,
 3. bryter mot den avverkningsbegränsning som avses i 14 §,
 4. bryter mot 19 § första stycket eller mot föreskrift om avverkning som har meddelats med stöd av 19 § andra stycket,
 4. bryter mot 19 § första stycket eller 21 b § andra stycket eller mot föreskrift om avverkning som har meddelats med stöd av 19 § andra stycket eller 21 d § andra stycket,
 5. bryter mot avverkningsförbud som avses i 25 §,
 6. underlåter att fullgöra anmälningsskyldighet som har föreskrivits med stöd av 17 §,
 7. underlåter att iaktta föreläggande eller bryter mot förbud som har meddelats för att föreskrift enligt 21 § skall efterlevas.
- I ringa fall döms ej till ansvar.
- Har flera medverkat till gärning som avses i första stycket gäller 23 kap. 4 och 5 §§ brottsbalken.
- Den som överträtt vitesföreläggande eller vitesförbud döms inte till ansvar enligt denna lag för gärning som omfattas av föreläggandet eller förbudet.

30 §

- Myndighet får förordna att dess beslut skall lända till efterrättelse utan hinder av förd talan.
- Myndighet får förordna att dess beslut skall lända till efterrättelse utan hinder av förd talan. *Vid prövning enligt 21 b § andra stycket får sådant förordnande meddelas endast om särskilda skäl föreligger.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

¹ Senaste lydelse 1983:427.

7 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter

Härigenom föreskrivs att 42 § lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

42 §

Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut, *renskötselrätt* och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

8 Förslag till Lag om ändring i plan- och bygglagen (1987: 10)

Prop. 1990/91: 4
Bilaga 3

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 20 § plan- och bygglagen (1987: 10)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.
20 §

När förslag till detaljplan upprättas, skall kommunen samråda med länsstyrelsen, fastighetsbildningsmyndigheten och kommuner som berörs av förslaget. Sakägare och de bostadsrättshavare, hyresgäster och boende som berörs av förslaget samt de myndigheter, sammanslutningar och enskilda i övrigt som har ett väsentligt intresse av förslaget skall beredas tillfälle till samråd.

*Inom område som avses i 3 § 1
rennäringslagen (1971: 437) skall
sametinget höras om sameby som
berörs av detaljplanen begär det.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

¹ Lagen omtryckt 1987:246.

Lag om ändring i lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m. m.

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 10 § lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m. m.¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2 kap.

10 §

Om ett område enligt 5–8 §§ är av riksintresse för flera oförenliga ändamål, skall företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Behövs området eller en del av detta för en anläggning för totalförsvaret skall försvarsintresset ges företräde.

Om ett område enligt 5–8 §§ är av riksintresse för flera oförenliga ändamål, skall företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. *Ett område får inte användas på sådant sätt att det fortsatta utövandet av rennäringen äventyras.* Behövs området eller en del av detta för en anläggning för totalförsvaret skall *dock* försvarsintresset ges företräde.

Beslut med stöd av första stycket får inte strida mot hushållningsbestämmelserna i 3 kap.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

¹ Lagen omtryckt 1987:247.

Frågor om samebyarnas organisation, funktion och ekonomi (förslag av rennäringsgruppen).

Samebyfrågor

Under denna rubrik diskuterar rennäringsgruppen olika frågor som hör samman med samebyarnas organisation, funktion och effektivitet. Inledningsvis pekar gruppen på det ökande behov av **kompletterande sysselsättning** som uppstår i byarna till följd av att rennäringsföretagen blir större och därmed färre till antalet. Den verksamhet som ligger närmast till komplement är sådan som har nära anknytning till rennäringen, t. ex. vidareförädling av renkött och naturprodukter som fisk, vilt och bär. Även turismen kan bli ett viktigt komplement. Gruppen konstaterar att det är samebyarna själva som bör ta initiativ i dessa frågor. Samhället kan sedan bidra med rådgivning och statligt stöd, t. ex. glesbygdssöd.

Samebyn får enligt rennäringslagen inte **driva annan ekonomisk verksamhet** än renskötsel. I ett särskilt avsnitt tar gruppen upp de lagtekniska och andra konsekvenserna av att ta bort den begränsningen i lagen. Frågan, som är stor och komplex och som inte ingår i gruppens uppdrag att lösa, föreslås bli föremål för närmare utredning. En viktig fråga i sammanhanget är det solidariska ansvar som samebyns medlemmar nu har för byns skulder.

Vad gäller samebyns interna förhållanden i övrigt föreslår rennäringsgruppen ingen ändring i reglerna om **medlemskap**.

För att få en bättre samordning inom många samebyar fordras en större **rättvisa i förhållandet mellan arbetsinsats och inkomst** och över huvud taget en jämnare fördelning av inkomsterna. Detta fordrar att den ojämna ägarstrukturen ändras.

En del samebyar har ett totalt sett högre renantal än vad som tillåts för byn. De problem som detta kan föra med sig kan enligt rennäringsgruppen bearbetas på flera sätt: genom interna beslut om antal renskötsel företag och renar i samband med pågående markanvändnings- och utvecklingsplanering, genom lanbruksnämndernas rådgivning, genom att byn med stöd av 35§ rennäringslagen sätter tak för det antal renar som en enskild medlem får ha, genom ändring av skattereglerna som gör det möjligt att över flera år fördela inkomsterna från större slaktuttag m. m. och genom möjlighet för samhället att gå in med vitesföreläggande. En första åtgärd är dock att fullfölja renbetesinventeringarna och sedan bestämma nya och mer korrekt grundade högsta renantal. För att inventeringen skall kunna genomföras är det ofrånkomligt att statsmakterna ställer större resurser till förfogande.

Rennäringsgruppen föreslår vidare att samebyn skall kunna styra och därmed påverka **medlemmarnas rätt till jakt och fiske**, vilket ibland kan vara befogat, t. ex. av fiskevårdsskäl.

För nyetableringar inom renskötseln, dvs. för nystartade företag, är det

viktigt att den nye företagaren har en god utbildning, främst inom biologi och ekonomi.

I olika sammanhang har påpekats att samhället har dåliga – eller i flera fall inga alls – möjligheter att ingripa mot en sameby som bryter mot föreskrifterna i rennäringslagen.

Rennäringsgruppen föreslår att ändringar görs i rennäringslagen så att det blir möjligt att förelägga och – vid olydnad mot förelägandet – döma ut **vite mot en sameby** som i vissa avseenden bryter mot lagen: om byn inte respekterar ett beslut om högsta tillåtna renantal, om byn inte fullgör skyldigheten att genomföra renräkning, om byn inte underrättar annan by om skiljning av renar eller om byns renar uppehåller sig på otillåten mark. När det gäller byar som har ett för högt renantal bör det vara möjligt att rikta vitesföreläggande (med innebörd att antalet skall minskas) även mot en enskild medlem i samebyn. Vite skall även kunna komma till användning mot koncessionssameby eller koncessionshavare vid brott mot de regler och villkor som gäller där.

Samebyarna saknar i dag möjligheter att ingripa med tvångsmedel mot enskilda medlemmar som inte lyder de beslut som fattats inom byn. Det torde emellertid redan nu vara möjligt – utan särskilda regler i rennäringslagen – att i samebyarnas stadgar ta in bestämmelser om vite. När det gäller att få ett vite utdömt måste samebyn dock vända sig till domstol för att få frågan avgjord där.

Rennäringsgruppen föreslår också att bestämmelser införs i rennäringslagen att en medlem inte får rösta för fler renar än han får ha enligt byns beslut (eller – för koncessionssameby – enligt det maximiantal som lagen anger). En koncessionssameby föreslås också få rätt att tvångsslakta renar i den mån ägaren har flera skötesrenar än de 30 som lagen tillåter.

Företagsregister

Rennäringen torde vara den enda av de s. k. areella näringarna som saknar tillförlitliga statistiska uppgifter om sin verksamhet. Rennäringsgruppen anser det mycket angeläget att rättvisande uppgifter finns om samebyarnas renantal och företagsstruktur. Att sådana uppgifter kan redovisas har betydelse för samhällsplaneringen och för näringen själv t. ex. i kontakterna med myndigheter och diskussioner om konkurrerande intressen. Gruppen anser att de renlängder som samebyarna enligt rennäringslagen är skyldiga att upprätta utgör ett tillräckligt underlag till ett företagsregister, och gruppen föreslår att samebyarna skall vara skyldiga att lämna renlängderna till lantbruksnämnden (länsstyrelsen). I och med att uppgifterna lämnas för statistiskt ändamål blir renlängderna skyddade av sekretess och de får alltså inte lämnas ut av myndigheten.

Det ekonomiska stödet

Enligt rennäringsförordningen kan lån och bidrag lämnas för tre olika ändamål:

- rationaliseringsstöd

- rendriftsstöd
- redskapsstöd

Rennäringsgruppen föreslår att rationaliseringsstödet till samebyarna skall prioriteras. I övrigt föreslår gruppen endast den förändringen av nuvarande regler att nedre gränsen för kostnader som kan medföra redskapsstöd höjs från 3 000 till 10 000 kr.

Tillskottsutfodring

Allt fler samebyar använder sig av tillskottsutfodring, huvudsakligen av hö. Genom en sådan utfodring ökar tamhetsgraden, hjordarna hålls bättre samlade, flyttningarna underlättas och problemet med strövrekar motverkas.

Rennäringsgruppen anser att tillskottsutfodringen bör bli ett naturligt inslag i renskötseln. För detta fordras information, rådgivning och – i vart fall inledningsvis – ekonomisk stimulans. Gruppen föreslår därför att en sameby eller vintergrupp under tre år skall få statligt stöd motsvarande halva kostnaden för inköp av hö under 50 dagar. Det sammanlagda stödbehovet skulle enligt gruppens bedömning kosta 1,5 – 1,8 milj. kr. per år.

Transportstöd

Fyra samebyar i Norrbottens län saknar vägförbindelse till någon av sina slaktplatser. För att klara transporter har byarna ibland anlitat helikopter. Detta har dock fördyrat slaktkostnaden med mer än 3 kr. per kilo slaktvikt. Denna typ av slakt har också medfört andra problem, bl. a. av livsmedelshygienisk art.

Transportsvårigheten har medfört att slaktuttaget minskat eller att slakten senarelagts, vilket också medfört olägenheter.

Rennäringsgruppen föreslår att staten skall stå för 40 procent av den faktiska merkostnaden för slakten. Detta beräknas motsvara drygt 140 000 kr per år. 35 procent av merkostnaden (drygt 120 000 kr.) torde kommunerna (Jokkmokk resp. Kiruna) vara beredda att bidra med, enligt gruppens bedömning. Resten av merkostnaden får renägarna själva stå för.

Fjällförvaltningsfrågor

Under denna rubrik har rennäringsgruppen behandlat frågor som hör samman med upplåtelse, främst för jakt och fiske. Gruppens förslag innebär följande förändringar i förhållande till vad som nu tillämpas.

Begreppet ortsbo har betydelse på det sättet att dessa har vissa förmåner vid upplåtelse. Med hänsyn till samhällsutvecklingen anser gruppen att kategorin ortsbor, som skall vara prioriterade genom lägre avgifter m. m., bör begränsas kraftigt och endast omfatta vad som gruppen kallar "den utpräglade glesbygdsbefolkningen".

Under de senaste åren har några samebyar, genom särskilda ekonomiska eller ideella föreningar, försöksvis själva svarat för en upplåtelseverksamhet. Detta har gällt främst småviltjakt men också fiske. Upplåtelseerna har i

allmänhet kombinerats med kringverksamhet: Stug- eller båtuthyrning, guidning m. m. Denna verksamhet, som tillför ökad sysselsättning och inkomster, bör fortsätta och rennärlingsgruppen föreslår att flera byar engagerar sig i denna typ av verksamhet.

Rennärlingsgruppen föreslår också att inkomsterna från fiskeupplåtelse, som nu tillfaller samebyarna med 25 procent och samefonden med 75 procent, i fortsättningen fördelas med halva beloppet på samebyarna och halva på samefonden.

Förslag till ändringar i rennäringslagen

15 §

Sameby får — — — för renbete.

Lantbruksnämnden bestämmer — — — byns betesområde.

Om det behövs — — — inskränkning i betesrätten.

Om samebyn bryter mot beslut enligt andra eller tredje stycket får länsstyrelsen föreskriva vite. Ett föreläggande att minska antalet renar kan även riktas mot en enskild renägare.

35 §

Om det är — — — om innehavet.

Om det är påkallat av hänsyn till jakt- eller fiskevård eller av andra särskilda skäl får samebyn undanta viss mark eller visst vatten från medlemmarnas begagnande för jakt eller fiske.

Föreskrifter enligt första eller andra stycket får ej ges sådant innehåll att renskötande medlems fortsatta verksamhet omöjliggöres eller väsentligt försvåras.

59 §

I fråga om — — — i denna lag.

1. att varje myndig — — — stycket 1—6.

2. att i övriga frågor rösträtt tillkommer endast renskötande medlem, som därvid har en röst för varje påbörjat hundratal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom, dock ej för fler renar än samebyn bestämt för honom enligt 35 §.

3. att medlems rösträtt — — — myndiga medlemmar.

66 §

Räkning av samebys — — — större tidsmellanrum.

Lantbruksnämnden kan — — — komma till stånd.

Länsstyrelsen kan genom vite förelägga sameby att genomföra renräkning.

68 §

På grundval — — — genast rättas.

I renlängden — — — föreskriften efterföljts.

Bystämman fastställer — — — rättelse däri.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om användningen av renlängd som underlag för företagsregister och om skyldigheten att lämna renlängden för sådant ändamål.

70 §

Har främmande renar — — — återföra renarna.

Uteblir sameby — — — ägarnas räkning.

Om ej annat — — — och försäljning.

Länsstyrelsen kan genom vite förelägga sameby att underrätta annan sameby om kommande skiljning.

Prop. 1990/91:4
Bilaga 5

71 §

Uppehåller sig renar utanför renskötselområdet eller på mark inom detta område under tid då renskötsel icke får bedrivas där, kan länsstyrelsen på framställning av lantbruksnämnden eller renägare som därigenom lider skada eller olägenhet av någon betydelse genom vite förelägga samebyn att bortföra renarna. (Leder vitesföreläggandet inte till åsyftat resultat kan länsstyrelsen förordna att renarna skall slaktas och säljas.)

Är det känt — — — om renarna.

Kostnaden för — — — ha hört.

86 §

För renskötelsen — — — inom koncessionsområdet.

Bestämmelserna om — — — följande avvikelser:

1. Ägare av — — — renskötande medlem.
2. Renskötande medlem har i frågor som avses i 59 § 2 en röst.
3. Koncessionshavaren eller — — — för renskötelsen.

4. Byn äger rätt att låta slakta medlems renar eller försälja vid slakt utvunna produkter i den mån dennes renantal överstiger det som anges i 88 § andra stycket och han inte efter påpekande själv vidtar erforderliga åtgärder.

89 §

Bryter sameby eller koncessionshavare mot villkor som gäller för verksamheten kan länsstyrelsen genom vite förelägga byn eller koncessionshavaren att vidta rättelse.

Har förutsättningarna — — — nya villkor.

Sammanställning av remissyttranden över lantbruksstyrelsens rapport (1989:4) Frågor om samebyarnas organisation, funktion och ekonomi (Förslag av rennäringsgruppen)

Remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över rapporten lämnats av skogsstyrelsen, domänverket, datainspektionen (DI), länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, Härjedalens och Vilhelmina kommuner, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Skogsindustrierna, Skogsägarnas riksförbund och Svenska samernas riksförbund (SSR).

Skogsstyrelsen har bifogat yttranden från skogsvårdsstyrelserna i Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Länsstyrelsen i Västerbottens län har bifogat yttranden från fiskenämnden i Västerbottens län, polismyndigheterna i Storumans och Vilhelmina distrikt, kommunstyrelsens arbetsutskott i Storumans kommun, kommunstyrelsen i Åsele kommun och Västerbottens läns jaktvårdsförening. Länsstyrelsen i Norrbottens län har bifogat yttrande från rennäringsdelegationen i länet.

Härutöver har yttranden kommit in från Skogsägarna i Norrbotten, Skogsägarna i Västerbotten-Örnsköldsvik, Signar Gustafsson, Storuman, Långsjöby s-förening, Skarvsjö jaktvårdsområde, Svenska jägareförbundet, Storumans, Storumans södra och Tärna s-föreningar.

1 Samebyfrågor

1.1 Allmänt

Domänverket: Utvecklingen mot färre och större renskötselstjänstföretag torde vara ofrånkomlig. Kompletterande sysselsättning i verksamheter som ligger renskötelsen nära synes i ett sådant läge naturlig. Med hänsyn till renskötelsens uttalade speciella koppling till samekulturen verkar det mycket lämpligt att bolag eller ekonomiska föreningar bildas för drift av andra verksamheter.

Åtgärder är angelägna för att motverka ojämn ägarstruktur och ojämna inkomster inom samebyarna.

Länsstyrelsen i Jämtlands län: Under de senaste åren har i vissa delar av Jämtlands län förmärkts tendenser till ökade konflikter och spänningar mellan rennäringsidkare och markägare. Den främsta anledningen till detta är att renantalet inom vissa byar vuxit med påföljd att vinterbetningen i skogslandet ökat och sommarströvningen där tilltagit i omfattning. Markägarna hävdar att renägare inte följer givna regler och beslut vid utövandet av renskötelsen och att regelsystemet innehåller brister, inte minst vad gäller sanktions- och kontrollmöjligheterna. Åtgärder grundade på förslag av lantbruksstyrelsens rennäringsgrupp bör enligt länsstyrelsens bedömning bl. a. ge ökade möjligheter att upprätthålla respekten för rennäringslagen och för beslut fattade med stöd av lagen.

Samebyarnas organisation är unik och förutsätter att renskötsel­företagen inom byn visar solidaritet och ansvar när det gäller såväl betesresurser som gemensamma anläggningar. Samtidigt gäller dessutom särskilda regler för betesdriften gentemot berörda markägare. Nuvarande konflikter såväl inom som mellan byarna och gentemot berörda markägare visar brister på samverkan enligt gällande regler.

Rennäringsgruppens förslag går i allt väsentligt ut på att öka samhällets och samebyarnas styrmöjligheter när det gäller att bedriva rensköt­seln. Åtgärder är angelägna, men minst lika väsentligt är att man från sam­hällets sida skaffar sig insyn i hur rennäringen fungerar och de enskilda rennäringsföretagens roll i detta arbete.

Länsstyrelsen i Västerbottens län gör först en allmän reflektion om vinterbete.

Rennäringen är miljövänlig och bör kunna sambruka marken i för­troen­defull samverkan med andra markanvändare. Näringen är utsatt för vissa störningar från andra verksamheter.

Svårigheter och konflikter har uppstått i Västerbottens län bl. a. därför att flyttning­svägarna är långa (ibland mer än 300 km) och på sina ställen smala, betesfattiga och/eller svårframkomliga. Den lavbärande marken, alltså renens vinterbete, är koncentrerad till smala stråk eller små ytor. För sin fortlevnad i ett område är rennäringen beroende av att det finns tillräckligt med vinterbete där.

”Tillräckligt” är naturligtvis ett relativt begrepp. Var och en av länets sju samebyar bör förfoga över ”tillräckliga” vinterbetesmarker för att rennäringsföretagen i byn skall kunna bedriva en uthållig rensköt­sel. Ett lavbärande område kan ge bete åt högst ett visst antal renar över åren. Vinterbetet är en begränsad faktor när det gäller att ta in nya medlemmar i samebyn. En slutavverkning på lavbärande mark innebär att den marken inte kan användas till vinterbete de närmaste decennierna.

Länsstyrelsen i Norrbottens län: Lantbruksstyrelsens förslag tar sikte på att lösa flera mycket viktiga frågor som vållat problem under den hittillsva­rande tillämpningen av rennäringslagen. När rennäringslagen infördes innebar detta introduktion av ett i många stycken nytt regelsystem. Det är därför att hälsa med stor tillfredsställelse att lantbruksstyrelsen nu genomfört en genomgripande analys av många svåra frågor.

Lantbruksstyrelsens förslag verkar vara helt utformat inom den särskilt tillsatta rennäringsgruppen. Länsstyrelsen har genom experter i rennäringsfrågor medverkat i arbetet. Gruppen har inte innehållit företrädare för några andra intressen. Det redovisas inte i rapporten om samråd skett med andra institutioner eller organisationer än Svenska samernas riksför­bund, som också ingått i arbetsgruppen. Ett antal frågor som behandlats är av den naturen att de vunnit på att tillföras kompetens även från annat håll. Rennärings­ens markanvändning kännetecknas av att markanvänd­ningen är gemensam med flera andra intressen. Att de förslag som nu läggs fram inte grundas på överläggningar med andra berörda är en brist. Läns­styrelsen har sökt att i yttrandet göra en bedömning utifrån sammanvägda samhällsintressen.

Lantbrukarnas riksförbund: Rennäringen ingår som en viktig och värde-

full del av näringslivet inom de områden där renskötseln av hävd förekommer. Utredarna konstaterar att samebyarna tenderar att bli sammanslutningar av ett litet antal företagare som med avancerad teknikanvändning och liten personalinsats sköter ett mycket stort antal renar. Enligt LRF:s uppfattning får denna utveckling oacceptabla följder dels genom att sysselsättningsmöjligheterna minskar inom rennäringen, dels genom att renhjordarna inte kan övervakas på önskvärt sätt med ökade skaderisker som följd för andra näringsutövare.

Inom LRF:s länsförbund i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län har under de senaste åren noterats en påtaglig ökning av anmärkningar och klagomål från lantbrukare beträffande skador och besvär förorsakade av ett starkt ökande antal renar. Liknande iakttagelser om ökade problem, skador och konflikter har också redovisats från ansvariga länsmyndigheter. De problem som redovisats från länsförbunden kan beskrivas enligt följande:

- Ökade skador på grödor och skogsplanteringar förorsakade av renar.
- Mycket stora skador på vallodlingar på otjälad mark under tider med regn efter den 1 oktober.
- Renförekomster utanför renbetesfjällen under icke tillåten tid (maj–september).
- Renförekomster i områden där Ortsbefolkningen hävdar att marker inte tidigare nyttjats för renbetning under 1900-talet, dvs. sedvanerätten ifrågasätts.
- Förstörd älgjakt på grund av renförekomster i områden där renen inte har rätt att uppehålla sig.

LRF anser att det vore djupt olyckligt om rennäringen och dess utövare genom en okontrollerad utveckling skulle komma i ständiga konflikter och motsättningar med andra Ortsboendes markanvändarintressen.

LRF konstaterar också med förvåning att rennäringgruppen inte innefattade någon representant för markägarsidan.

Skogsindustrierna: Det är vår uppfattning att rennäringens politik hittills varit för mycket inriktad på utveckling av stordrift, moderna arbetsmetoder, mekanisering m. m. i själva renskötsproduktionen. Denna utvecklingslinje har hittills gått ut över andra konkurrerande intressen, främst skogsbruket. En ny offensivare rennäring har vuxit fram driven av behovet att följa med standardutvecklingen i samhället och klara lönsamhetspressen. Det torde vara allmänt känt att renantalet numera är mycket större än tillåtet antal och de uppgifter som brukar redovisas i officiell statistik. Detta kräver större betesarealer liksom längre och tidigare uppehållstider i områden som förut inte utnyttjats så intensivt. Renskötseln har också blivit rörligare med snabba förflyttningar i landskapet, transporter på lastbilar till nya betesområden och mekanisering med helikoptrar och terrängfordon såsom snöskotrar, motorcyklar och bandvagnar. Skötselformerna har också blivit extensivare med en sämre kontroll, större problem med kvarlämnade strövreningar osv. Det är nu synnerligen angeläget att begränsa en fortsatt utveckling i denna riktning och i stället skapa breddad ekonomisk bas för verksamheten genom integrering av andra deltids- eller heltidssysselsättningar, vidareförädling av produkter och tjänster osv. Det-

ta torde även vara av mycket stor betydelse för den samiska kulturens sunda utveckling.

Skogsägarnas riksförbund: Under senare år har antalet rapporter om problem för skogsbruket förorsakade av renar ökat mycket kraftigt. Delvis är detta en följd av rennäringens nya driftsformer, vilket i sig medfört en koncentration till stora renhjordar. Än viktigare är emellertid den totala renstammens storlek. Samstämmiga uppgifter visar att den i dag mycket kraftigt överstiger vad som officiellt redovisats.

Förbundet har också nåtts av ett stort antal rapporter om att renar i ökande omfattning "finns kvar" i områden där renskötseln inte får bedrivas under viss del av året.

Sammantaget medför den till synes okontrollerade utvecklingen av renstammen att risken för konflikt mellan rennäringen och andra intressen ökar markant.

Svenska samernas riksförbund: Riksförbundet får erinra om att tillsättande av rennäringgruppen var ett resultat av förslag som lämnades av rennäringkommittén i betänkandet (SOU 1983:667) Rennäringens ekonomi. Lämnade förslag skall på så sätt sättas i sammanhang med den uppläggning och de förslag rennäringkommittén lämnade i övrigt. En konsekvens härav är att ställningstagande till lantbruksstyrelsens förslag förutsätter att rennäringkommitténs i övrigt lämnade förslag nu blir föremål för regeringens och sedermera riksdagens ställningstagande, allt i syfte att lägga grunden till en statlig rennäringspolitik.

1.2 Breddad sysselsättning

Skogsstyrelsen delar utredningens uppfattning att samebyarna har ett ökande behov av kompletterande sysselsättning. Det är därför viktigt att den kompletterande utredningen, som erfordras enligt utredningen, snart kommer till stånd. Som kompletterande verksamhet ser skogsstyrelsen främst verksamhet med nära anknytning till rennäringen såsom vidareförädling av renkött, fisk och vilt samt turism.

— — — Rennäringen tillsammans med ett aktivt skogsbruk betyder mycket för sysselsättningen i glesbygdsområdena i Norrlands inland. Som exempel kan nämnas att många renskötare sysselsätts med skogsvårdsarbeten (*plantering, röjning*) under perioder under året med lägre intensitet i renskötseln. Näringarna behöver varandra för att bygden skall kunna upprätthålla den infrastruktur som behövs för att utveckla samhällen.

Länsstyrelsen i Jämtlands län instämmer i den beskrivning gruppen lämnat rörande behovet av kompletterande sysselsättning, utvecklingstendenser inom rennäringen, m. m. Det finns olika slag av verksamheter som kan utvecklas vid sidan av själva renskötseln och som kan bedrivas i synnerhet under tider av året då märkning, slakt och flyttning inte är aktuell. Exempel finns på bra samiska initiativ i länet såsom fiskodling, campingverksamhet, souvenirförsäljning och skinnberedning. Det faller på byarna själva att initiera sådana verksamheter utifrån byarnas egna förutsättningar. Som påpekats har lantbruksnämnderna att bistå med råd och hjälp inte minst i initialskedet. Eftersom det här är fråga om ett

nytänkande kan i förekommande fall samebymedlemmar behöva förbereda sig för uppgiften genom att exempelvis delta i kursverksamhet o. d.

En breddad verksamhet kräver ändringar i rennäringslagen. Länsstyrelsen är också av den mening att de föreningsrättsliga och skattemässiga konsekvenserna måste övervägas och penetreras mer ingående än vad gruppen gjort, innan lagändringar kan ske.

Länsstyrelsen vill här understryka att breddningen av sysselsättningsmöjligheterna inte får gå ut över de naturvårdsambitioner som staten gett uttryck för vad gäller nyttjandet av de obrutna fjällområdena. Det får exempelvis inte bli så att samebymedlemmarna på grundval av renskötselrätten vid sidan av berörda författningsregler uppför stugor i fjällen i uthyrningssyfte. Uthyrning av befintliga stugor i fjällen bör inte heller ske så att väsentliga naturvårdsintressen träds för när.

Länsstyrelsen i Västerbottens län: Det måste beaktas att samebyn är både en ekonomisk/privaträttslig förening och en institution med offentlighetsrättsliga drag. Det är svårt att passa in andra ekonomiska verksamheter i den än dem som direkt hör ihop med renskötseln.

Också enligt länsstyrelsens mening bör de medlemmar som vill driva en rörelse vid sidan av renskötseln använda en annan associationsform. — —
— Samebyarna i länet är restriktiva när det gäller att ta in nya medlemmar. Det beror till stor del på bristen på vinterbete.

Framtidsutsikterna beror i AC och Y län på tillgången till vinterbete.

Länsstyrelsen i Norrbottens län vill understryka vikten av att kompletterande sysselsättning för medlemmarna i samebyarna åstadkoms. Under senare år har i Norrbottens län tagits flera initiativ för att anknyta rennäringsringen till turistverksamhet. Detta är mycket glädjande. Risken för störningar i renskötseln minimeras om turistföretagen själva är nära anknutna till näringen. Dessutom tillförs något nytt till turismen med hög kvalitet och attraktionskraft. Även inom en rad andra områden bör finnas möjligheter att "förädla" och utveckla näringsverksamhet utifrån traditionella samiska verksamheter. Rapportens förslag är mycket ofullständigt i dessa frågor. Om erfarenheter från utveckling av annan glesbygdverksamhet tillförts arbetet hade förslagen i dessa väsentliga avseenden för samebyarna vunnit i betydande grad. De resonerang gruppen för begränsar sig huvudsakligen till rättsliga frågeställningar. Erfarenheten i Norrbottens län om svårigheten att åstadkomma ett utökat företagande inom området är emellertid att hindren mot en utökad näringsverksamhet oftare är att söka i bristande utbildning och erfarenhet av sådan verksamhet, bristen på företagaretraditioner m. m. För den samiska kulturens framtid är dessa frågor av allra största betydelse.

Härjedalens kommun: Behovet av sysselsättning i skogs- och fjällområdet motiverar att alla möjligheter tas tillvara när det gäller att bedriva nya verksamheter och bredda sysselsättningen. Samebyarna, gemensamt eller enskilda renägare, skall naturligtvis ha möjlighet att på samma villkor som andra grupper i samhället bedriva verksamhet som komplement till rennäringsringen.

Vilhelmina kommun: Utvecklingen går mot ett fåtal renskötselutövare och en alltmer ökad mekanisering inom näringen. Vilhelmina kommun är

av den uppfattningen att en breddad näringsbas och en breddad samebyverksamhet kan ge en positiv utveckling för ett bevarande av samkulturen. Det är därför kommunens uppfattning att frågor som avser samebyns ekonomiska verksamhet, det solidariska ansvaret för samebyns skulder hos de renskötande medlemmarna samt kraven på nytt medlemskap i samebyn ses över och ändras.

I en utvidgad verksamhet bör hela samebyn, dvs. alla medlemmar, vara delaktiga. För en utvidgad verksamhet bör principen "en man – en röst" gälla varför rösträttsreglerna inom samebyn bör ses över.

I likhet med rennäringsgruppen anser Vilhelmina kommun att en jämnare fördelning av inkomsterna från rennärningen måste till för att få en bred samordning inom samebyn och för att detta skall kunna ske måste den ojämnä ägarstrukturen förändras.

Skogsindustrierna delar utredningens bedömning angående behovet av en breddad sysselsättning och ekonomisk verksamhet inom samebyarna. Det är angeläget att samernas förutsättningar såväl ekonomiskt som socialt utvecklas och breddas så att renskötelsen/renköttproduktionen inte blir det enda ben som säkerställer ekonomisk bärkraft och utvecklingsmöjligheter för den samiska kulturen. För att möjliggöra en sådan utveckling behövs större frihet för samerna att själva utveckla sin näring genom bl. a. moderisering av rennäringslagen och bortstädning av gammaldags förmyndarattityder.

Rennäringsgruppen föreslår att samebyarna skall söka finna ökade sysselsättningsmöjligheter genom bl. a. vidgade upplåtelser av jakt och fiske. I detta sammanhang finner vi det viktigt konstatera att samernas egen rätt till jakt och fiske till husbehov inte kan upplåtas till andra och att rätten till sin storlek är begränsad till husbehovet. Naturligtvis finns dock möjligheten också för samerna att genom vanliga arrenden och affärsuppgörelser disponera jakt- och fiskerätter såsom bas för en vidgad affärsmässig verksamhet.

Skogsägarnas riksförbund: Förbundet anser, liksom rennäringsgruppen, att det är riktigt att man undersöker möjligheterna att inom samebyns ram kunna bedriva annan ekonomisk verksamhet än renskötelse. Det är emellertid viktigt att möjligheterna till kompletteringsverksamhet inte förbehålls en befolkningsgrupp. Den sysselsättningspotential som finns inom jakt, fiske och turism måste finnas tillgänglig för ortsbefolkningen i sin helhet.

Svenska samernas riksförbund: Behovet av kompletterande sysselsättning i samebyarna ökar i takt med att rennäringsföretagen blir allt större och färre till antalet. Härvid är det viktigt att samebyns möjligheter att driva annan ekonomisk verksamhet än renskötelse snarast blir föremål för närmare utredning. Rösträttsreglerna, det solidariska ansvaret och medlemskap i samebyn kommer att beröras i denna utredning. — — —

Det är i hög grad angeläget att yngre renskötare ges företagartutbildning inom biologi och ekonomi enligt den modell som nu står till buds vid Samernas folkhögskola.

1.3.1 Frågor om för högt renantal

Skogsstyrelsen: Totalt sett har man för närvarande inom renskötseområdet ett högre renantal än någonsin tidigare under 1900-talet. Detta har medfört en hel del problem exempelvis skador på skogsplanteringar, ökande trafikolyckor med ren, större antal strövrenar m. m.

Enligt skogsstyrelsens uppfattning måste antalet renar baseras på beslut grundade på tillförlitliga renbetesinventeringar och en långsiktig balans mellan rennäring och skogsbruk. Expanderar rennäringen på ett sätt som hotar den långsiktiga balansen måste den myndighet som utövar tillsynen över rennärlagen reagera.

Lantbruksstyrelsen föreslår utökade sanktionsmöjligheter för tillsynsmyndigheten för att snabbt kunna få ner renantalet när inte frivilliga lösningar föreligger. Skogsstyrelsen tillstyrker de ändringar i rennärlagen som innebär möjlighet till vitesföreläggande vid för högt renantal och underlåtenhet att genomföra renräkning. En ytterligare förutsättning för att de föreslagna reglerna skall få effekt är emellertid möjlighet för tillsynsmyndighet att kunna kontrollera renantalet. Denna möjlighet saknas i dag. Egendomligt nog har utredningen ej lämnat förslag härom. Skogsstyrelsen föreslår därför att rennärlagen kompletteras på denna punkt i samband med regeringsberedningen.

För att ytterligare komma till rätta med höga renantal tillstyrker skogsstyrelsen utredningens förslag om införande av s.k. renkonto för att ge möjlighet att över flera år fördela inkomsterna från ett större slaktuttag.

En förutsättning för att fastställa ett högsta renantal för en sameby är en tillförlitlig renbetesinventering. Det är därför viktigt att betesinventeringar snarast genomförs för hela renskötseområdet. Resultatet av betesinventeringarna utgör ett viktigt underlag för obligatoriskt eller frivilligt samråd mellan rennäringen och skogsbruket. Inventeringsarbete genomförs och redovisas i för samråd och planering lämplig kartskala. För att kunna samköra inventeringsresultatet med annan information är det viktigt att den är lägesbestämd. Resultatet av betesinventeringen och uttolkningen av densamma bör diskuteras med berörda markägare och skogsvårdsstyrelser. Härigenom grundas enligt vår uppfattning en bra bas för ett fortsatt samarbete om markutnyttjandet.

Domänverket: Det höga renantalet är ett stort problem och orsak till att samutnyttjande av mark inte fungerar bra inom vissa geografiska områden, vilket ju är en naturlig följd. Sannolikt uppgår renstammen i dag till klart över 300 000 djur. Befintlig statistik är osäker. Renlängdernas senaste uppgift 1986/87 upptar 293 000 renar, vilket skall jämföras med ca 175 000 djur vid mitten av 1970-talet.

Under den senaste tioårsperioden har antalet slaktade renar enligt utbetalade pristillägg ökat från ca 30 000 per år till 95 000, en ökning med mer än 200%. Detta förhållande styrker antagandet att det verkliga antalet renar är högre än det redovisade.

En effektivare reglering av renantalet tillstyrkes alltså, men frågan är om de föreslagna åtgärderna är tillräckliga.

Länsstyrelsen i Jämtlands län: Betestillgången är helt avgörande för det

antal renar som samebyarna kan hålla. I dag är kunskaperna om betestillgången överlag mycket bristfällig. Med tillfredsställelse konstaterar länsstyrelsen därför att rennäringgruppen prioriterar åtgärden att utöka betesinventeringen och föreslår ökade anslag för genomförandet, något som länsstyrelsen helt stöder.

Enligt rennäringslagen bestämmer lantbruksnämnden det högsta renantalet som får hållas på bete inom byns betesområde vilket för övrigt också skett i Jämtlands län. Byn får i sin tur bestämma hur många renar en bymedlem högst får inneha. En bys renar skall räknas varje år som underlag för rennäringen. Längden skall uppta bl. a. det räknade eller uppskattade antalet renar.

Det finns i rennäringslagen inte några direkta sanktionsbestämmelser som kan användas mot en sameby som inte efterkommer ett beslut om högsta renantal. Samebyn kan inte heller vidta några åtgärder mot en renägare som inte följer byns föreskrifter om renantal. För att söka komma till rätta med vissa missförhållanden i detta avseende finns enbart möjligheten att förordna om syssloman eller besluta om tvångsslakt.

Enligt länsstyrelsens mening har rennäringslagen brister vad gäller möjligheterna att komma till rätta med för högt renantal. I några av länets samebyar är renantalet alldeles för högt, vilket lett till att vinterbetesområdena utsträckts och att en omfattande strövning förekommit under barmarksperioden. Förhållandet har under de senaste åren lett till starka motsättningar mellan renägare och ortsbefolkning/markägare. Markägarna har därvid uppfattat renägarnas uppgifter om renantalet som oriktiga och vilseledande och ställt upprepade krav på "objektiv" renräkning.

Rennäringgruppen föreslår utökade sanktionsmöjligheter för att komma till rätta med otillåtet högt renantal. Som framgår nedan biträder länsstyrelsen därvid förslaget att med hjälp av viteshot framtvunga reducering av övertaliga renstammar. Länsstyrelsen är samtidigt medveten om att vissa andra faktorer spelar in i byarnas möjligheter/engagemang för att få ned renantalet (skatteregler, slakt- och avsättningsmöjligheter, m. m.).

Länsstyrelsen noterar i sammanhanget att rennäringgruppen inte behandlat frågan om möjligheterna att kontrollera att det uppgivna renantalet stämmer överens med verkligheten. Länsstyrelsen anser det nödvändigt att rennäringslagen kompletteras i det avseendet.

Länsstyrelsen eller lantbruksnämnden bör – när skäl föreligger – ges rätt att besluta om att renräkning inom en by skall ske under viss närmare angiven kontroll. Det ligger därvid närmast till hands att utse någon eller några personer – väl insatta i praktiska renskötsel frågor – att medverka vid renräkningen och övervaka att allt går riktigt till. Skäl talar för att berörd by får bidra till kostnaderna för åtgärden. Detta kan vara ett incitament för byar att undvika att bli föremål för kontroll.

I sammanhanget understryker länsstyrelsen nödvändigheten av att renbeteslitaget ägnas fortlöpande uppmärksamhet. Inte minst i kalvjällsregionen är det angeläget att de långsiktiga effekterna av bete och tramp följs upp. Länsstyrelsen finner det lämpligt att frågan blir föremål för speciell forskning.

Länsstyrelsen i Västerbottens län: Tvångsslakt av strövenar har genom-

förts av länsstyrelsen i Västerbottens län åren 1982 och 1989. Utsedda jägare har skjutit djur och levererat kropparna till kontrollslakteri. Kostnaderna har varit avsevärda. Antalet renar på fel plats har knappast minskat genom tvångsslakten; däremot har motsättningarna ökat mellan rennäringens folk och andra i trakten. — — —

Västerbottens län saknar betesinventering. Siffrorna för högsta renantal bygger på uppgifter från 1940-talet. Hur många renar det faktiskt finns vet vi inte i dag. — — —

För att rennäringen, skogsbruket och andra intressenter snabbt skall få tillgång till ett bra planeringsunderlag för markanvändningen har lantmäteriverket börjat med en skogstypskartering i Västerbottens län under år 1988. De hittills framtagna kartbladen tyder på att den lavbärande marken finns på små ytor och i smala stråk.

Länsstyrelsen kan inte understryka starkt nog att staten måste driva betesinventeringen med kraft och slutföra den snabbt, annars kan varken byn eller myndigheterna planera. Sedan det har tagits fram en tillförlitlig och aktuell betesinventering går det att ange hur många renar betet tål. Därefter bör det fastställas ett högsta tillåtet antal renar för varje by.

Efter Tjernobyolyckan hade det varit bra med regler om renkonto. Då skulle renägare i de utsatta byarna ha kunnat minska ner sina hjordar radikalt och få pengar undanlagda till den tidpunkt (som ännu inte har kommit) när vinterbetet åter är cesiumfritt och det är dags att höja renantalet. Men tyvärr lyssnade riksdagen inte på vädjandena från bl. a. denna länsstyrelse om ett snabbt införande av renkontoregler.

Länsstyrelsen håller med rennäringgruppen om att ett renkonto bör införas.

Länsstyrelsen i Norrbottens län: En grundläggande förutsättning för framgångsrik renskötsel är god betestillgång och en anpassning av renantalet härtill. Väderleksförhållanden under året och klimatvariationer över längre perioder innebär att man alltid måste planera betningen på ett sådant sätt att alternativa betesområden alltid finns tillgängliga. Det måste således finnas en väl tilltagen betesreserv. Pågående betesinventeringar syftar till att avväga lämpligt renantal i förhållande till betestillgångarna. Nu gällande högsta renantal, som fastställdes samtidigt med byordningarna för samebyarna genom länsstyrelsens beslut år 1946, kan med fog ifrågasättas.

Länsstyrelsen vill understryka behovet av utökade resurser för att fullfölja betesinventeringarna. Vi har upplevt det som en stor brist att personal saknas som har den kunskap som erfordras för ändamålet. Vidare torde tekniken behöva utvecklas att registrera och behandla de insamlade uppgifterna. Modern ADB ger möjligheter som är helt överlägsna traditionella manuella förfaranden i detta avseende. Det bör vara lantbruksstyrelsens uppgift att ta de initiativ som behövs i detta avseende.

Konflikter mellan rennäringen och andra markanvändare beror åtminstone till viss del på att spelreglerna kan vara oklara. De förslag som Samerättsutredningen nyligen redovisat torde få tolkas som ett försök att skänka en större klarhet härvidlag. I debatten har från rennäringshåll ofta framförts krav på ett bättre skydd för rennäringen. Samerättsutredningens

förslag tar sikte härpå. Det är emellertid viktigt att åstadkomma fungerande regelsystem också för det fallet att rennäringen tar sig uttryck i för stort markutnyttjande, vilket kan ske genom för högt renantal. Detta är en rättssäkerhetsfråga för de övriga intressen som berörs av rennäringen.

Problem till följd av för högt renantal drabbar på lång sikt samebyn själv genom överbetning. Reviderade regler och exempel på beslut som samebyn kan fatta om föreskrifter borde utarbetas centralt till vägledning i dessa situationer. I sammanhanget måste även påpekas att samebyarnas vinterbetesområden bör gränsbestämmas. Frånvaron av fastställda gränser har under senare år i tilltagande omfattning lett till konkurrens om vinterbetesområden där flera byar har betesrätt.

Länsstyrelsen vill understryka att en effektiv lösning av problemen med för hårt markutnyttjande (för renbete, jakt och fiske) hänger direkt samman med hur man löser rennäringens berättigade krav om skydd.

Härjedalens kommun betonar att det är angeläget med åtgärder i syfte att komma till rätta med för höga renantal och problem med strövrenar.

Opartiska betesinventeringar, markanvändnings- och utvecklingsplanering, företagsregister för rennäringen, stöd för tillskottsutfodring, anpassade skatteregler och utökade sanktionsmöjligheter mot samebyn är åtgärder som bör verka för en bättre balans i relationerna mellan rennäringen och andra intressen.

Vilhelmina kommun anser i likhet med rennäringgruppen att renbetesinventeringarna måste fullföljas och att sedan nya och mer konkret grundade högsta renantal bestäms.

Lantbrukarnas riksförbund: Renbetesrätten är kollektiv för medlemmarna i sameby. Lantbruksnämnd får bestämma det högsta antal renar som får hållas på bete inom byns betesområde. Med hänsyn till vad som bestämts om högsta renantal kan sameby bestämma hur många renar medlem högst får inneha. Det är endast i Jämtlands län som lantbruksnämnden bestämt högsta renantalet medan i flertalet övriga områden finns gamla byordningar som anger högsta antal.

För stort renantal är en grundorsak till de stora motsättningar som råder mellan rennäringen och markägarna.

Flera samebyar håller klart högre renantal än tillåtet. Enligt många markägare är det verkliga renantalet dubbelt så stort, kanske mer. Detta leder i sin tur till att rennäringen utnyttjar allt större områden för vinterbete och att renströvningen sommartid ökar. Det visar också det principiellt felaktiga i att samebyn själv räknar renarna.

LRF anser att frågan om högsta tillåtna renantal måste tas upp till snar omprövning dels utifrån vad markerna tål för betestryck, dels utifrån risken för skador på andra näringars verksamhet. Utredarna konstaterar också att ett i förhållande till betesresurserna för högt renantal kan för en sameby få en mängd negativa konsekvenser. Det kan leda till överbetning av markerna och problem med att styra renarnas betning samt uppkomsten av strövrer som kan förorsaka skador på växande grödor.

Skogsägarnas riksförbund: För att komma till rätta med den för stora renstammen är det av största vikt att myndigheterna får tillgång till effektiva sanktionsmöjligheter gentemot samebyar och enskilda renägare.

Förbundet tillstyrker därför rennäringens förslag om att rennäringens lagar kompletteras med vitesbestämmelser, vid sidan av nu gällande möjligheter till tvångsslakt.

Lydelsen av 15 § måste dock ändras så att länsstyrelsen "skall föreskriva vite" om det inte finns särskilda skäl emot ett sådant förfarande.

I 71 § har uppenbarligen av misstag skrivits "renägare" i stället för "markägare". Markägare som lider skada av otillåten renskötsel måste givetvis ha möjlighet att via länsstyrelsen kunna få vitesföreläggande för samebyn att bortföra renarna. Det måste dessutom finnas lagliga möjligheter att infånga eller tvångsslakta renar.

Utöver vad rennäringens förslag är det förbundets bestämda krav att de myndigheter som administrerar rennäringen ges tillgång till effektiva instrument för att kontrollera det faktiska renantalet. Sådana möjligheter saknas i dag och det är anmärkningsvärt att rennäringens förslag inte kommer med några förslag beträffande skärpta regler för när och av vem som renräkning kan utföras.

Skogsindustrierna: Det är ställt utom allt tvivel att samerna har betydligt fler renar än förut och, på många håll, betydligt fler renar än tillåtet. Det är det stora renantalet som är den huvudsakliga anledningen till de samlevnadsproblem mellan skogsbruk och rennäring som i dag kan förekomma. Effektiva styrmedel och former för reglering och kontroll av renantalet är en fråga av synnerligen stor betydelse. Vi delar utredningens åsikt att en första viktig åtgärd härvid är att snarast fullfölja renbetesinventeringarna och sedan bestämma nya och korrekt grundade högsta renantal. Tillräckliga medel måste säkerställas för denna verksamhet.

Svenska samernas riksförbund: Högsta tillåtna renantal bör bestämmas med utgångspunkt i tillgängliga betesresurser. Renbetesinventeringar måste därför få hög prioritet i lantbruksstyrelsens arbete med rennäringens frågor.

Införandet av ett renkonto inom ramen för en reformerad beskattning i övrigt ger samebyarna förutsättningar till att hålla en jämnare renstam över åren.

1.3.2 Frågor om medlemmarnas jakt- och fiskerätt

Länsstyrelsen i Västerbottens län: Det är riktigt som rennäringens förslag säger att jakt- och fiskerätten i princip är obegränsad för medlemmar i samebyn. Det är alltså inte så att rätterna är begränsade till att täcka husbehov eller att jakträtten inte skulle gälla enskild mark. Men rätterna gäller vid sidan av markägarens fiske- och jakträtt.

Rennäringens civilrättsligt grundade fiske- och jakträtt innebär en begränsning i markägarens äganderätt. Det är en grannliga och svår uppgift för länsstyrelsen och lantbruksnämnden att få till stånd såväl en säker och rättvis jakt som en samordning av fiskevård och upplåtelse i de vatten som är delade mellan rennäringen och andra fiskerättshavare.

Som framhålls av rennäringens förslag är det viktigt att samebyns enskilda medlemmar blir bundna av de överenskommelser som samebyn träffar med myndigheter och organisationer inom jakt- och fiskevården.

Länsstyrelsen i Norrbottens län: Förslaget till ändring i 35 § rennäringslagen tillstyrks. Förslaget ger bystämman möjlighet att fatta beslut om vissa inskränkningar i medlemmarnas jakt- och fiskerätt i de fall det bedöms angeläget för jakt- och fiskevården.

Vilhelmina kommun: När det gäller styrningen av samebymedlemmarnas jakt- och fiskerätt har Vilhelmina kommun inget att erinra mot förslaget att samebyn för hela byns räkning kan träffa överenskommelse med t. ex. fiskevårdsorganisationer om att samebyns medlemmar t. ex. avstår från nätfiske. Vilhelmina kommun stöder förslaget till ändring i 35 § rennäringslagen att samebyn kan begränsa eller styra de enskilda samebymedlemmarnas jakt- och fiskerätt.

Lantbrukarnas riksförbund: I utredningen uttalas att jakt- och fiskerätten är i princip obegränsad för individuell medlem i samebyn. Uttalandet förefaller obetänkt enär frågan är tvistig både vad gäller intensitet och omfång.

1.5 Sanktionsmöjligheter mot sameby och mot enskild medlem

Domänverket: Rennäringsgruppen påminner om att samhället har dåliga och i vissa fall inga möjligheter alls att ingripa mot en sameby som bryter mot föreskrifterna i rennäringslagen. Domänverket tillstyrker rennäringsgruppens förslag till ändringar i rennäringslagen innebärande möjlighet till vitesföreläggande vid brott mot denna, t. ex. innehav av för högt renantal och underlåtenhet att genomföra renräkning.

Länsstyrelsen i Jämtlands län: Som gruppen påpekat är de tvångsåtgärder som för närvarande står till buds inte särskilt praktiskt användbara. Inte minst när det gäller att komma till rätta med strövrens-förekomsten har tvångssläkt visat sig vara en trubbig och inte särskilt effektiv metod med många praktiska problem. Inte minst tvångssläkten i Västerbottens län vid några tillfällen har visat på detta.

Under de senaste åren har antalet strövrenar varit mycket stort i vissa delar av Härjedalen. Irritationen hos befolkningen har varit betydande. Länsstyrelsen har under tiden maj – september varje år fått ta emot åtskilliga klagomål över den omfattande och tilltagande strövningen. Länsstyrelsen har tills vidare strävat efter att lösa problemen förhandlingsvägen och själv gjort insatser för att åstadkomma detta, bl. a. genom att sätta till en förhandlingsgrupp med uppgift att söka nå överenskommelse rörande byarnas intresscområden i vinterbeteslandet.

Länsstyrelsens bedömning är att nuvarande sanktioner inte är tillräckliga för att upprätthålla erforderlig respekt för bestämmelser och beslut. Länsstyrelsen instämmer i rennäringsgruppens förslag att införa ett system med vitesföreläggande knutet till de situationer som räknas upp i rapporten (15 § m. fl.). Direkta ekonomiska sanktioner bör vara ett verkningsfullt instrument och inte minst ha en preventiv effekt.

Även om vitesmöjligheter införs för att komma till rätta med strövrenarna bör möjligheten att tillgripa tvångssläkt finnas kvar. Länsstyrelsen

stöder därvid vad lantbruksverkets representanter i gruppen anfört på den punkten.

Rent praktiskt medför strövrensvite säkerligen många besvärliga bevis- och kontrollproblem. I vissa trakter kan exempelvis renar från mer än en by uppehålla sig, vilket komplicerar den vitesföreläggande och -utdömande myndighetens arbete. Över huvud taget inrymmer ett system med strövrensvite väsentliga problem från rättssäkerhetssynpunkt. Om rennäringens förslag genomförs är det ytterst angeläget att det är väl genomarbetat.

Med hänsyn till lantbruksnämndens uppgift att lämna råd, administrera, handlägga frågor om stöd till rennäringen m. m. ligger det närmast till hands att låta länsstyrelsen pröva frågor om vitesföreläggande.

Länsstyrelsen saknar närmare kännedom om de inbördes förhållandena i länets samebyar och har därför inte tillräckligt underlag för att bedöma behovet av utökade sanktionsmöjligheter mot enskild medlem. Det är i vart fall bekant att på sina håll förekommer vissa splittringstendenser och samarbetssvårigheter. Måhända skulle vitesbestämmelser enligt gruppens förslag kunna bidra till att komma till rätta med sådana företeelser. Som påpekats borde vitesbestämmelser i bystadgor i varje fall rent preventivt kunna fylla en viktig funktion.

Länsstyrelsen i Västerbottens län instämmer i att annat än tvångsåtgärder bör tillgripas i första hand när renkötseln inte fungerar enligt lag. Samhället bör bygga stoppstängsel där det behövs, reparera och bygga ut flyttningsleder och ge hjälp till stödutfodring när vinter- eller flyttningsbete inte räcker till.

Men liksom det finns i andra verksamheter bör det finnas tvångsåtgärder för att få renägare att driva sin näring inom lagens gränser.

Ett strövrensvite har föreslagits av bl. a. denna länsstyrelse. Vite bör kunna föreläggas om ett betydande antal renar finns på otillåten mark och det inte är ursäktligt att renarna finns där. Föreläggandet bör konstrueras så att man lätt kan kontrollera i vad mån föreläggandet åttlyds. T. ex. "att senast den ... visa att X antal renar antingen har slaktats eller förts till punkt B". Ett föreläggande bör gälla utan hinder av att det överklagas.

Vitesföreläggande bör kunna begäras antingen av lantbruksnämnden eller av en markägare som anser sig lida skada eller olägenhet av någon betydelse av renarna. Vitet bör föreläggas av länsstyrelsen och dömas ut av en domstol.

Normalt bör samebyn vara adressat, men det bör också vara möjligt att förelägga en enskild renägare att ta bort djur.

Länsstyrelsen anser att tvångsslakt bör undvikas så långt som är möjligt. I yttersta nödfall bör slakt dock kunna äga rum. Särskilda föreskrifter om tvångsslakt bör ges av regeringen eller av den myndighet som regeringen bestämmer. — — —

Också länsstyrelsen ser det som en brist att byns majoritet inte har medel att få en enskild medlem att respektera lagens och byns regler. Vite och skadestånd bör övervägas.

Ett bybeslut om sanktion mot en medlem skall naturligtvis kunna överklagas av denne.

Länsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrker förslagen om ändringar i rennäringslagen med nya föreskrifter om vite. Samtidigt betonas att nuvarande regler i rennäringslagen om tvångsslakt bör bibehållas. Åtminstone under en övergångstid bör dessa sanktionsmöjligheter vara tillämpliga som alternativ till varandra.

Lantbrukarnas riksförbund: LRF får konstatera att då efterlevnaden av rennäringslagen uppenbarligen inte kan uppnås med nuvarande sanktionsregler så måste lämpliga förändringar och kompletteringar ske. Vad som i första hand krävs är att rennäringslagen tillförs sanktionsregler som överensstämmer med vad som normalt i dag ingår i lagar som gäller inom andra näringsområden. Enligt skogsvårdslagen kan som exempel tillsynsmyndighet vid beslut om föreläggande eller förbud utsätta vite, vid brott mot vissa lagregler eller föreskrifter kan böter utdömas och vid avverkning som innebär brott mot skogsvårdslagen kan hela virkeslikviden förklaras förverkad. LRF anser att förhållandena är helt oacceptabla om ansvariga myndigheter på renskötelsens område under en följd av år endast kan konstatera kontinuerliga avvikelser mot regler och bestämmelser som fastställts och inte har möjligheter att stävja detta.

Den sanktionsmöjlighet som länsstyrelserna i dag har till sitt förfogande för att komma till rätta med renstammens storlek är tvångsslakt. Det torde av rent praktiska skäl vara utsiktslöst att enbart genom tvångsslakt bringa ner dagens renstam till acceptabel nivå. Hittills har också tillämpningen av denna lagregel inte visat att den leder till avsedd effekt.

LRF tillstyrker utredarnas förslag att rennäringslagens 15, 66, 70 och 71 §§ kompletteras med föreskrifter om vite. Det är därvid viktigt att vite enligt 15 § kan riktas både mot sameby och mot enskilda medlemmar i byn.

Förslaget i 15 § bör dock utformas så, att länsstyrelsen *skall* föreskriva vite om inte särskilda skäl föranleder annat. Det behövs för att understryka myndighetens skyldigheter.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har helt nyligen konstaterat, att den inte har ens formell möjlighet att kontrollera samebyns uppgifter. Det måste därför klargöras att myndigheterna har både rätt och skyldighet att kontrollera renantalet.

LRF ifrågasätter också om inte lantbruksnämnden borde ges rätt att vid behov göra egen räkning samt att extra räkning enligt 66 § borde få ske även på begäran av markägare inom renskötseområdet.

Beträffande förslag till ändring av 71 § skall "renägare" rimligen bytas mot "markägare" för att ernå önskat syfte.

Vilhelmina kommun: Vitesföreläggande mot såväl sameby som enskild medlem i samebyn kan vara ett bra sanktionsinstrument när föreskrifterna i rennäringslagen inte följs. Initiativ om vite eller tvångsslakt bör även tillkomma skadelidande markägare och jakträttsinnehavare.

Skogsindustrierna: Utredningens förslag om större krav på reglering av renantalet och ökad disciplin då det gäller denna fråga finner vi fullt rimliga. Det är bra med en starkare ledning och planering inom byarna och förslagen att till samebyarnas stadgar ta in sanktionsmöjligheter mot enskilda medlemmar samt stöd i övrigt förefaller väl motiverade.

Likaså stöder vi förslagen angående vites- och sanktionsmöjligheter från samhällets sida. Sådana möjligheter fanns tidigare inom rennäringslagen. Andra näringar, t. ex. skogsbruket, får genom skogsvårdslagen tåla sådana sanktionsmöjligheter.

Då det gäller reglering av renantalet saknas emellertid helt ett resonemang om behov av kontrollåtgärder från samhällets sida. Det är naturligt att renräkning, redovisning av renlängder m.m. normalt handläggs av samerna själva. Det måste emellertid definitivt finnas möjlighet för samhället att vid behov utföra kontroller. Detta är lika naturligt och nödvändigt som att skattemyndigheterna skall ha rätt att kontrollera innehållet i en självdeklaration.

Vid föreläggande enligt 15 § rennäringslagen om att minska antalet renar föreslås att samhället också ges möjlighet att gå in med vitesföreläggande. Vi finner detta riktigt men ej tillräckligt. Det bör övervägas att även i detta fall ge länsstyrelsen möjlighet att förordna om att renarna skall slaktas och säljas om vitesföreläggandet inte leder till åsyftat resultat. Sådan möjlighet finns för närvarande bara i de fall 71 § är tillämplig.

Rennäringsgruppens olika förslag som syftar till att underlätta en anpassning till eventuellt föreläggande om en reducering av renantalet förefaller väl motiverade. Detta gäller särskilt förslaget om "renkonto" med möjlighet att över flera år fördela inkomsterna från ett större slaktuttag så att skattekonsekvenserna utjämnas.

Svenska samernas riksförbund: Av rennäringsgruppens redovisning framgår att enighet inte kunnat uppnås i vad mån bestämmelserna om tvångsslakt skall finnas kvar i lagstiftningen samtidigt som bestämmelser om vite införs. Efter att ha tagit del av erfarenheterna av den under sommaren 1989 genomförda tvångsslakten — renmassakern i Västerbotten — är det möjligt att det numera föreligger enighet om att bestämmelserna om tvångsslakt skall utmönstras ur lagstiftningen. Riksförbundet får överlämna av Samernas landsmöte XLV Vemdalskalet 1989 beslutad resolution E och med hänvisning till vad som redovisas i resolutionen yrka att nuvarande bestämmelser om tvångsslakt utmönstras ur lagstiftningen. Ytterligare belägg för detta borde framkomma inom kort då länsstyrelsen i Västerbottens län avser att framlägga en rapport om vad som blev effekterna av beslutet om tvångsslakt.

För en långsiktig lösning av strövensfrågan är det nödvändigt att snarast klarlägga de bakomvarande orsakerna till att renar stannar kvar på vinterbetesmarkerna över sommaren.

2 Företagsregister för rennäringen

Domänverket instämmer helt i rennäringsgruppens åsikt att avsaknaden av tillförlitliga statistiska uppgifter om rennäringen, såväl renantal som i övrigt, starkt försvårar en dialog om markanvändningen. Skogsbruket kan redovisa statistik över utförda åtgärder och uppvisa planer för framtiden på både kort och lång sikt vid kontakter med rennäringen, men har alltid svårt att få något motsvarande material i gengäld.

Datainspektionen: Av rapporten framgår att registret kommer att innehålla "identifierbara personliga uppgifter". För att datalagen (1973:289) skall bli tillämplig krävs dock förutom att registret skall innehålla personuppgifter att det förs med hjälp av automatisk databehandling (ADB). Det framgår inte av rapporten om detta är avsikten.

Skall registret föras med hjälp av ADB föreligger tillståndsplikt i vart fall på den grunden att registret skall omfatta uppgifter om personer som saknar naturlig anknytning till den registeransvarige (lantbruksnämnden). För att inspektionen skall kunna meddela tillstånd för registret krävs särskilda skäl. Enligt datalagens förarbeten kan det förhållandet att ett register skall användas för statistiska bearbetningar, som är avsikten med det aktuella registret, i sig utgöra sådana skäl under förutsättning att enskilda personers identitet inte offentliggörs.

Tillstånd av DI behövs inte för personregister vars inrättande beslutas av riksdagen eller regeringen (s. k. statsmaktsregister). Innan sådant beslut fattas skall dock yttrande enligt 2 a § datalagen inhämtas från DI i fråga om ett register som det aktuella.

Beslutar regeringen eller riksdagen att inrätta företagsregistret skall den myndighet som är registeransvarig snarast enligt 7 § dataförordningen (1982:480) anmäla registret till DI. Bestämmelserna i 5 och 6 §§ datalagen om skyldighet för DI att meddela föreskrift gäller även i fråga om statsmaktsregister i den mån inte regeringen eller riksdagen har meddelat föreskrift i samma hänseende.

I rapporten uppges att det på sikt är önskvärt att företagsregistret byggs ut med fler uppgifter. DI vill med anledning därav avslutningsvis påpeka att yttrande enligt 2 a § datalagen skall inhämtas även i fall då ett tidigare inrättat statsmaktsregister ändras (jfr konstitutionsutskottets granskningsbetänkande 1983/84:30 s. 21 ff och 1985/86:25 s. 24 f).

Länsstyrelsen i Västerbottens län tillstyrker förslaget om företagsregister. Dessutom behövs det en vederhäftig och aktuell markbeskrivning med analys av resp. samebys betesmöjligheter och högsta möjliga renantal.

Länsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrker förslaget om företagsregister.

Lantbrukarnas riksförbund: Inom rennäringen saknas ett säkert statistiskt underlag för bedömning av förhållanden inom näringen. Detta gäller även sådana grundläggande faktorer som antal renar i landet och deras fördelning på olika byar och företagare. Än större är ovissheten i fråga om lönsamheten hos näringen i skilda regioner och för olika företagstyper.

LRF konstaterar att rennäringen är den enda av de s. k. areella näringarna som saknar tillförlitliga uppgifter om sin verksamhet. Det är enligt förbundets mening av stort värde att riktiga uppgifter finns att tillgå när rennäringen deltar i diskussioner med myndigheter och enskilda intressenter. LRF har förståelse för att statistiken ej får avfattas så att enskilda företagare kan identifieras.

Vilhelmina kommun: Rennäringsgruppen har betonat att det är viktigt att rennäringens sysselsättningseffekt och dess regionalekonomiska betydelse kan dokumenteras genom ett relevant material. När det gäller konkurrens och motstående intressen av mark anser kommunen att ett företagsregister har ett stort värde både för samebyn och för samhället. Kom-

munen stöder således förslaget att samebyarna skall vara skyldiga att lämna renlängderna till lantbruksnämnden (länsstyrelsen).

Skogsindustrierna tillstyrker förslaget om företagsregister.

Skogsägarnas riksförbund: I dag saknas tillförlitliga statistiska uppgifter om rennäringen. Denna brist på uppgifter försvårar en seriös diskussion med andra näringar. Förbundet tillstyrker därför gruppens förslag om ett företagsregister för rennäringen.

Svenska samernas riksförbund: För upprättande av företagsregister är det enligt riksförbundet till fyllest med renlängd som underlag härför.

3 Det ekonomiska stödet

Skogsstyrelsen: Det är viktigt att inte stöd eller annat ges så att någon näring favoriseras på den andres bekostnad. Skogsstyrelsens stödföreskrifter (SKSFS 1985:2) har i 4§ en regel som anger att stöd till skogsvårdsåtgärd inte får ges om åtgärden eller följdåtgärd påtagligt skadar bl. a. rennäringens intressen. Skogsstyrelsen föreslår att stödföreskrifterna för rennäringen förses med en liknande bestämmelse till skydd för skogsbrukets intressen.

Domänverket tillstyrker förslaget.

Länsstyrelsen i Norrbottens län: Nu gällande regler fungerar tillfredsställande varför inga förändringar är aktuella. Ett allmänt önskemål är att bidragsnivån höjs och att särskilda medel anvisas för upprustning av riksgränsstängslen och de byskiljande stängslen. Dessa har bl. a. på grund av medelsbrist lämnats att förfalla.

Vilhelmina kommun tillstyrker förslaget.

Svenska samernas riksförbund: Det är angeläget att lantbruksstyrelsen begär anslag ur statsbudgeten för upprustning av renskötselaneläggningar. Vidare får understrykas att behovet av rörelsekapital vid nyetablering inberäknas i rendriftslånet.

Riksförbundets grundläggande uppfattning om bidragsandelen vid ekonomiskt stöd är rennäringens kommitténs förslag. Men i avvaktan på medelstillskott till samefonden kan bidragets storlek regleras genom de möjligheter till förhöjt bidrag som finns i dagens föreskrifter.

4 Tillskottsutfodring

Skogsstyrelsen: Enligt utredningen så är "ett utnyttjande av naturbete kombinerat med tillskottsutfodring under vinterperioden" en anpassning av rennäringen till "de förändringar i betessituationen, som blivit en följd av utvecklingen i motstående näringar". Enligt skogsstyrelsen är detta en ej helt fullständig beskrivning. Tillskottsutfodring hänger också klart ihop med det höga renantalet. Ett högt renantal leder till ett minskat naturbete genom överbetning och därigenom ett större behov av tillskottsutfodring. Utfodringen har dock också många positiva effekter på renskötelsen, exempelvis minskad risk för strövremsförekomst, ökad tamhetsgrad, högre över-

levnad, bättre kalvningsresultat, enklare flyttningar m. m. Det kan ifrågasättas om inte de positiva effekterna överstiger kostnaderna. På grund härav utgör därför tillskottsutfodringen i dag ett naturligt inslag i rationell renskötsel i många samebyar.

Med hänvisning till de många positiva effekterna för rennäringen tillstyrker skogsstyrelsen förslaget om ekonomiskt bidrag för inköp av hö. Detta måste även vara positivt för jordbruket på trakten och bidra till ett bibehållande av öppna jordbruksmarker. Skogsstyrelsen avvisar däremot bestämt förslaget att hämta medel för bidraget från skogsvårdsavgiften. Som ovan nämnts har tillskottsutfodringen många positiva effekter inte bara på rennäringen. Finansieringen bör därför ske via allmänna regionalpolitiska medel. Om medlen tas från skogsvårdsavgiften skulle en ny princip stadfästas, nämligen den att en näring stödjer en annan – ibland konkurrerande – verksamhet.

Domänverket: Frågan om tillskottsutfodring har ett klart samband med högsta tillåtna renantal. Genom sådan utfodring kan nöd- och katastrofsituationer för renarna undvikas. Detta är givetvis bra men är samtidigt en viktig faktor som måste beaktas, då fungerande regler för efterlevnad av högsta renantal skall utformas.

Det är bra att rennäringgruppen föreslår att stöd till tillskottsutfodring inte skall kunna utgå till samebyar som har väsentligt flera renar än högsta renantalet medger eller som inte har genomfört renräkning.

Det starka sambandet mellan renskötseln och samekulturen och dess bevarande framhålls ofta. I konsekvens med detta bör stöd till rennäringen utgå av allmänna samhällsmedel. Det synes mycket tveksamt att ta regionalpolitiska medel i anspråk och medel från skogsvårdsavgifterna bör absolut inte komma i fråga för sådant ändamål. Som motiv för detta alternativ anförs avverkning av hänslavbärande skog. All avverkning sker dock i enlighet med skogsvårdslagen och dess grundsats att det åligger markägaren att sköta sin skog alltifrån anläggning till slutavverkning.

Hänsynen till rennäringen gör att skogsnäringen går miste om virkeskvantiteter och intäkter. Därtill kommer alltmer uppmärksammade skador på plantskog till följd av det höga renantalet. Att med detta som bakgrund antyda att medel från skogsvårdsavgiften skulle kunna användas för att bekosta tillskottsutfodring verkar orimligt. I så fall bör också ersättning av rennäringens medel utgå till skogsägare för intrång och skador på skogsbruket från rennäringen.

Länsstyrelsen i Västerbottens län: Det ökade bruket av tillskottsutfodring vid vinterbete och flyttning kan ses som en varningssignal. Det naturliga betet i form av renlav och hänslav räcker inte till. Och det tyder på att det finns för många renar i förhållande till betesresurserna.

Tillskottsutfodring bör räknas som ett normalt komplement i vissa situationer. Den bör inte till någon del bekostas via skogsvårdsavgiften.

Det är viktigt att det finns hö till salu för renägarna. För en del jordbrukare i flyttnings- och vinterbetesområdena i vårt län är höodling för renskötseln ett normalt inslag i verksamheten. Flera jordbrukare bör stimuleras att få fram hö till rennäringen. Ett sådant arbete mellan jordbruk och renskötsel medverkar också till att det öppna landskapet bevaras.

Länsstyrelsen i Norrbottens län är inte beredd att tillstyrka ett förslag om tillskottsutfodring enligt den utformning som gruppen lagt fram. Att bevilja statliga bidrag till foderkostnader som ett inslag i en regelmässig renskötsel är principiellt fel. Även om en ökad utfodring är önskvärd är detta inte förenat med några större risker än vad andra liknande företag löper när nya driftsmetoder införs. Många problem är i dag förknippade med det alltför höga renantalet i många samebyar. Om en tillskottsutfodring under den svagaste betesperioden i detta läge införs generellt med kraftiga statliga subventioner befarar länsstyrelsen att effekten blir ett ännu högre renantal. Därav följer ökade konflikter med skogsbruket, med renpåkörningar på väg och järnväg etc. Om stödet skulle införas bör det inte finansieras via inflytande skogsvårdsavgifter eller regionalpolitiska medel.

Vilhelmina kommun: Rennäringsgruppens förslag till tillskottsutfodring med statligt stöd motsvarande halva kostnaden för inköp av hö under 50 dagar under en 3-årsperiod är ett förslag som bör prövas och utvärderas. Effekten av stödutfodring förväntas ge ökad tamhetsgrad, att hjordarna hålls bättre samlade samt att flyttningarna underlättas och problemet med strövreningar motverkas.

— — Det är Vilhelmina kommuns uppfattning att försöksverksamheten genomförs enligt rennäringsgruppens förslag. Stödet till tillskottsutfodring måste klart avgränsas mot det stöd som kan utgå för utfodring i samband med att katastrofskadesituationer uppstår.

Lantbrukarnas riksförbund: I de flesta samebyar är tillgången på vinterbete den begränsande faktorn i renskötseln. Utredningen föreslår tillskottsutfodring under vintern. En stödutfodring med hö kan även få betydelse för möjligheten att hålla renhjordar bättre samlade.

LRF vill emellertid starkt understryka vikten av att renantalet baseras på vinterbetets naturliga produktionsförmåga.

Enligt uppgift stödutfodras i dag omkring 100 000 renar. Behov finns att utfodra upp mot 100 000 renar ytterligare. Renen äter ca 0,3 kg hö per dag. LRF förutsätter att en mera allmänt genomförd tillskottsutfodring blir till nytta inte bara för rennäringen utan även för jordbruket i trakten.

LRF tillstyrker att statligt stöd skall kunna utgå för tillskottsutfodring under en försöksperiod under tre år. Stödet skall avse inköp av hö av hög kvalitet eller inköp av ensilagefoder.

LRF ställer som krav för att stöd skall beviljas att det ej tillfaller samebyar som har flera renar än tillåtet eller som inte har genomfört renräkning.

Skogsindustrierna: Vi stöder förslaget om en försöksverksamhet med tillskottsutfodring. Det bör vara av stort intresse att utveckla driftsformer som innebär mer stabila och kontrollerbara förutsättningar för näringens utveckling. Modeller med tillskottsutfodring borde passa bra in i en modern rennäring och innebära förutsättningar för en mer stationär verksamhet och större säkerhet. En sådan utveckling är givetvis också positiv för de konkurrerande markanvändningsintressena.

Bidrag till tillskottsutfodring skall självklart inte kunna utgå till samebyar med flera renar än tillåtet eller som underlåtit redovisa renantal på acceptabelt sätt. Likaså är det självklart att medel från skogsvårdsavgiften

inte kan användas för finansiering av tillskottsutfodring. I så fall måste rimligen rennäringsmedel användas för ersättning till skogsägare för intring och skador på växande plantskog på grund av för högt renantal.

Skogsägarnas riksförbund: Utgångspunkten för renantalet måste rimligtvis vara tillgången på naturligt vinterbete. Tillskottsutfodring får därför inte användas som ett medel för att hålla en alltför stor renstam. Förbundet vill också peka på de risker för betydande lokala skador på skogsförnygringar som kan uppstå då ett stort antal renar koncentreras till ett begränsat område under relativt lång tid.

Förbundet avvisar med skärpa gruppens ogenomtänkta förslag att tillskottsutfodringen skulle kunna finansieras med medel ur skogsvårdsavgiften.

Svenska samernas riksförbund: Motion nr9 vid Samernas landsmöte XLV Vemdalskalet 1989 behandlar behovet av tillskottsutfodring. Skogsbruksåtgärder har försvarat vår vinterbetet till den grad att tillskottsutfodring måste tillgripas. Landsmötet uttalade att samhället måste täcka kostnaderna för denna utfodring.

5 Transportstöd vid slakt i väglöst land

Domänverket tillstyrker förslaget.

Länsstyrelsen i Norrbottens län: Förslaget om transportstöd tillstyrks. Ett temporärt transportstöd bör utgå även till Svaipa sameby för dess höstslakt avseende den nyuppförda slaktanläggningen på fjället Krappevare söder om Adolfström. För denna sameby råder motsvarande förhållanden som för de i utredningen angivna fyra samebyarna.

Vilhelmina kommun: Transportstödet vid slakt i väglöst land berör inte Vilhelmina kommun. Kommunen har dock inget att erinra mot att särskilt transportstöd utgår till samebyar i de berörda kommunerna.

Skogsindustrierna: Vi finner resonemanget kring särskilt transportstöd tveksamt. Rent allmänt kan man fråga var gränsen går för samhällets ansvar för samekulturens fortlevnad resp. en lönsam renköttproduktion. Om en gammal näring i vissa former blir för dyr i dag är det inte givet att samhället automatiskt skall konservera och stödja denna med garantier för en lönsamhetsutveckling parallellt med samhället i övrigt. Det måste vara samernas sak om de vill/orkar fortsätta. Historien är full av exempel på strukturförändringar av ekonomiska skäl. Det är knappast ett angeläget samhällsproblem att det nu blivit olönsamt att slakta renar på vissa avlägsna platser. Om transportstödet emellertid ges karaktären av anpassnings- och förändringshjälp kan bedömningen givetvis bli en annan.

6 Fjällförvaltningsfrågor

Prop. 1990/91:4
Bilaga 6

Domänverket: Förslaget till inskränkning i "ortsbobegreppet" är oklart formulerat och öppnar vägen för en snål och restriktiv tillämpning. Befolkningen ovan odlingsgränsen bör behandlas i en generös anda av det slag rennäringsgruppen år 1978 uttalade i sin rapport: "Den som har att uppleva fjällvärldens avigsidor bör även ha större del av dess positiva sidor."

Den framtida jakten, som omfattar både de renskötande samernas jakt och den övriga jakten ovan odlingsgränsen och på renbetesfjällen bör bli föremål för särskild utredning med representation från alla berörda intressegrupper och myndigheter. Ökade underupplåtelse av jakt och fiske till samebyar och andra har ännu inte varit föremål för tillräckliga överväganden av de långsiktiga konsekvenserna. Nuvarande försöksverksamhet bör också utvärderas.

Länsstyrelsen i Jämtlands län: För Jämtlands läns del har övergången till den nya jaktlagen förlöpt relativt smidigt och bra. Byarna har registrerats för sina resp. åretruntmarker utan större problem. Före övergången informerades länsstyrelsen samerna, kronoarrandatorerna m. fl. både skriftligen och muntligen om det nya systemet.

Inom en bys marker förekommer dock stridigheter mellan samerna och kronoarrandatorerna. Trots omfattande överläggningar med berörda parter gick det i år inte att få till stånd någon överenskommelse rörande jakten. Länsstyrelsen blev därför nödsakad att fatta ett särskilt beslut innebärande en geografisk uppdelning av jakten mellan byn och arrandatorerna.

Länsstyrelsen i Västerbottens län: Många av dem som bor i de små tätorterna ovan odlingsgränsen har nog valt att flytta dit eller stanna kvar just därför att de har tillgång till jakt och fiske på fritid. Länsstyrelsen anser att den föreslagna "rättighetsgruppen" har gjorts för liten; den bör inbegripa alla som är bosatta ovan odlingsgränsen.

Som licensområde för älgjakt för varje fjällsameby i Västerbottens län har länsstyrelsen inregistrerat byns hela betesområde ovan odlingsgränsen. Inom detta licensområde har registrerats särskilda licensområden för den privatägda marken. De privata markerna har således blivit dubbelregistrerade.

Inom Malå skogssameby har både den statliga och den privata marken blivit dubbelregistrerad.

För att få en från säkerhetssynpunkt godtagbar jakt har länsstyrelsen beslutat i licenserna att medlemmen i en fjällsameby endast får jaga älg på kronomark ovanför odlingsgränsen. Efter överenskommelse med jaktlagen på privat mark får dock medlemmen i samebyn även jaga på sådan mark.

Införandet år 1988 av de nya jaktbestämmelserna vållade en omfattande debatt. Kritiken var delvis hård och farhågorna för att jaktmöjligheterna skulle begränsas var stora. Inför 1989 års älgjakt har emellertid kritiken minskat avsevärt.

Länsstyrelsen delar rennäringsgruppens uppfattning att det behövs ytterligare information och överläggningar i fråga om jakten ovan odlingsgränsen.

Som rennäringsgruppen funnit bör underupplåtelser till särskilda företag få förekomma endast när påtagliga fördelar kan väntas för alla berörda intressen. Det är mycket angeläget att möjligheten till jakt och fiske härigenom inte minskar för ortsborna. Tvärtom bör utbudet ökas för dem.

Länsstyrelsen instämmer i resonemanget om upplåtelseavgift utom på en punkt: Det är viktigt att upplåtelser till den ovan odlingsgränsen bofasta befolkningen sker på rimliga ekonomiska villkor.

Länsstyrelsen anser att 2§ första stycket lagen (1981:533) om fiskevårdsområden bör tas bort. Förbudet är inte till gagn för rennäringsen, men det gör de andra intressenterna obenägna att medverka till bildande av fiskevårdsområden ovan odlingsgränsen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län: Inom fjällområdet i Norrbottens län har det under den tidigare jaktlagstiftningens tid varit svårt att på ett effektivt sätt komma till rätta med problem inom älgjakten. Vissa områden har inte en älgstam som de biologiska förutsättningarna skulle kunna ge utrymme för. Inom andra områden har stora problem inom skogsbruket uppstått till följd av ansamlingar av vandringsälg under vårvintern. Älgjakten enligt tidigare ordning har inneburit att jakt samtidigt kan ske från flera jaktkategoriers sida på samma mark. Det är länsstyrelsens uppfattning att en ordning för älgjakten som lägger mer entydigt ansvar på varje sameby/jaktlag är nödvändig.

Den nya jaktlagen ger möjlighet till geografiskt skilda jaktområden för varje kategori/jaktlag. Detta är en betydande fördel. Inom Norrbottens län har emellertid införandet av de nya reglerna stött på stora svårigheter. Flertalet jägare har menat att geografiskt skilda områden är den enda metoden att komma till rätta med problemen.

Från samebyarnas håll har dock framförts att jakten måste kunna ske inom hela samebyns område alldeles oavsett att andra jägare också jagar på området.

Länsstyrelsen menar att ansvaret för en långsiktigt produktionsanpassad älgjakt bedriven på ett säkert sätt endast kan ske med geografiskt åtskilda områden. Det är emellertid nödvändigt att förbereda genomförandet av en sådan ordning väsentligt bättre än vad som varit möjligt inför 1989 års älgjakt. Detta kommer att ske inför nästa års jakt. Basen för detta måste vara ordentliga överläggningar på lokal nivå (samebyar och jägare) om vilken avskjutning av älg som kan vara lämplig område för område. Något sådant material har för fjällområdet hittills inte funnits. Länsstyrelsen bedömer emellertid att det finns goda möjligheter att åstadkomma en sådan geografisk fördelning utan att det inkräktar på tilldelningen till någon av berörda kategorier. På litet längre sikt gynnas alla om en biologiskt bättre balanserad älgstam uppnås. Samebymedlemmar som inte önskar utnyttja sin möjlighet inom samebyns eget jaktområde bör, åtminstone övergångsvis, ges en möjlighet att jaga tillsammans med övriga jaktlag. Kraven på säker jakt innebär emellertid att jaktledaren för varje jaktlag bör vara ansvarig även för utövningen av dessa samebymedlemmars jakt. Länsstyrelsen har den uppfattningen att sådan jakt från samebymedlemmar bör ske inom ramen för den tilldelning som samebyn fått och inte jaktlaget i fråga.

Härjedalens kommun: Fjällboendet har stor positiv betydelse för landskapets natur- och kulturmiljö. Även för samerna är det positivt med en levande fjällbygd. Fjällboendet kan inte tillmätas sådan negativ inverkan på rennäringen som motiverar tidigare gjorda ingrepp och framtida inskränkningar. Även s. k. fjällbönder bör åtnjuta samhällets skydd.

När det gäller upplåtelse för älgjakt inom åretruntmarker enligt jaktlagen (1987:259) är det angeläget att praktiskt genomförbara regler snarast utformas av berörda myndigheter så att dubbelregistreringar blir omöjliga. Jakträtten inom s. k. "arrendemarkar" tillhör markägaren om inte nyttjanderätten liksom betesrätten har överlåtits genom avtal.

Vilhelmina kommun ställer sig bakom förslagen rörande fjällförvaltningsfrågorna.

7 Koncessionssamebyarna

Länsstyrelsen i Norrbottens län: Den 1 januari 1986 trädde en del lagändringar avseende koncessionsrenskötseln i kraft (SFS 1985:919). Därvid återinfördes ett s. k. bostadsband i lagen. Där anges att ägare till skötesrenar måste vara bosatt inom samebyns område. Dessa regler är enligt länsstyrelsens erfarenheter inte ändamålsenliga. Innan lagändringen infördes gjordes ingen analys av hur skötesrenägarna är bosatta inom Kalix och Torne älvdalar där koncessionsrenskötsel bedrivs. Det har nu visat sig att alltför många skötesrenägare diskrimineras av de nya reglerna därigenom att man har sin bostad på större eller mindre avstånd utanför samebyn men alltså inom den del av länet där koncessionsrenskötsel bedrivs. Dessa renägare får enligt 85 § inte lämna sina renar till koncessionshavare. Denna diskriminering av vissa renägare är inte försvarbar. I Kalix och Torne älvdalar har många tvingats på grund av arbetsmarknaden att flytta till centralorter. Man behåller därvid ofta jord- och skogsbruksmark för att samtidigt äga skötesrenar. Många konflikter undviks genom att inte bryta detta band. Länsstyrelsen vill därför föreslå att 85 § första stycket ändras så att ordet "koncessionsområdet" byts ut mot "det område av länet där koncessionsrenskötsel bedrivs".

Vid 1989 års bystämmor i koncessionsområdet har det visat sig i en del fall att medlemmar – som inte uppfyllt de nya lagreglerna om reninnehav och bostadsband – på ett avgörande sätt påverkat och utformat samebyarnas beslut i olika frågor.

Enligt vår mening borde rennäringslagen ändras så att medlem i sameby som inte uppfyller lagens krav om bostadsband, reviderad på nyss angivna sätt (85 § första stycket) och kravet om högst trettio renar (88 § andra stycket), inte har rösträtt.

Ändringen kan lämpligen införas under 58 § i rennäringslagen.

1 Förslag till

Lag om ändring i rennäringslagen (1971:437)

Härigenom föreskrivs i fråga om rennäringslagen (1971:437)¹

dels att 2 § skall upphöra att gälla,

dels att 1, 3, 11, 12, 14, 15, 26, 30, 35, 59, 66, 68, 71, 85, 86 och 89 §§ och rubriken närmast före 1 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 66 a § samt närmast före 3 § en ny rubrik av följande lydelse,

dels att det i lagen närmast före 31 § skall införas en ny rubrik som skall lyda "Upplåtelse av mark och vatten m. m."

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Rensköttselrätt m. m.**Rensköttselrätt**

1 §

Rätt att enligt denna lag begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar (rensköttselrätt) har den som är av samisk härkomst, om hans fader eller moder eller någon av hans far- eller morföräldrar haft rensköttsel som stadigvarande yrke.

Den som är same får enligt bestämmelserna i denna lag använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar.

Rätten enligt första stycket (rensköttselrätten), tillkommer den samiska befolkningen och grundas på urminnes hävd. Den utgör en särskild rätt till fastighet.

Om särskilda skäl föreligger, kan länsstyrelsen medge person med samisk härkomst rensköttselrätt, även i annat fall än som avses i första stycket.

Renskötseområdet m. m.

3 §

Rensköttsel får bedrivas

Rensköttsel får bedrivas inom följande områden (renskötseområdet)

1. hela året

1. hela året (åretruntmarkerna)

i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark som tillhör staten (kronomark) och renbetesland där skogsrensköttsel av ålder bedrivs under våren, sommaren eller hösten,

i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark som tillhör staten (kronomark) och renbetesland där skogsrensköttsel av ålder bedrivs under våren, sommaren eller hösten,

på renbetesfjällen i Jämtlands län,

på renbetesfjällen i Jämtlands län,

inom de områden i Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete,

inom de områden i Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete,

¹ Lagen omtryckt 1985:919

2. den 1 oktober – den 30 april

i övriga delar av lappmarkerna nedanför odlingsgränsen,

inom sådana trakter utanför lappmarkerna och renbetesfjällen där renskötsel av ålder *bedrivs* vissa tider av året.

Med renbetesland förstås mark som vid avvitringen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder använts som sådant land. Med renbetesfjällen förstås de vid avvitringen för samerna avsatta renbetesfjällen och de områden som sedermera upplåtits till utvidgning av dessa fjäll.

11 §

Medlem i sameby är

1. *renskötselberättigad* som deltar i renskötseln inom byns betesområde,

2. *renskötselberättigad* som har deltagit i renskötsel inom byns betesområde och haft detta som stadigvarande yrke *samt ej* övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete,

3. *renskötselberättigad* som är make eller hemmavarande barn till medlem som avses under 1 eller 2 eller som är efterlevande make eller underårigt barn till avliden sådan medlem.

2. den 1 oktober – den 30 april
(*vinterbetesmarkerna*)

i övriga delar av lappmarkerna nedanför odlingsgränsen,

inom sådana trakter utanför lappmarkerna och renbetesfjällen där renskötsel av ålder *bedrivs* vissa tider av året.

Med renbetesland förstås mark som vid avvitringen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder använts som sådant land. Med renbetesfjällen förstås de vid avvitringen för samerna avsatta renbetesfjällen och de områden som sedermera upplåtits till utvidgning av dessa fjäll.

11 §

Medlem i sameby är

1. *same* som deltar i renskötseln inom byns betesområde,

2. *same* som har deltagit i renskötsel inom byns betesområde och haft detta som stadigvarande yrke *och inte* övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete,

3. *den* som är make eller hemmavarande barn till medlem som avses under 1 eller 2 eller som är efterlevande make eller underårigt barn till avliden sådan medlem.

12 §

Sameby kan som medlem *antaga* annan *renskötselberättigad* än som anges i 11 §, om han avser att med egna renar driva renskötsel inom byns betesområde.

Vägras sökanden inträde som medlem, kan länsstyrelsen medge honom inträde, om särskilda skäl föreligger.

Sameby kan som medlem *anta* annan *same* än som anges i 11 §, om han avser att med egna renar driva renskötsel inom byns betesområde.

Vägras sökanden inträde som medlem, kan länsstyrelsen medge honom inträde, om *det finns* särskilda skäl.

14 §

Renskötande medlems dödsbo får fortsätta den av medlemmen bedrivna renskötseln under tre år från dödsfallet. Är *renskötselberättigad* dödsbodelägare under 18 år, räknas tiden från det han 18 år.

Renskötande medlems dödsbo får fortsätta den av medlemmen bedrivna renskötseln under tre år från dödsfallet. Är *dödsbodelägare* under 18 år, räknas tiden från det han fyller 18 år.

15 §

Sameby får för medlemmarnas

Sameby får för medlemmarnas

gemensamma behov *begagna* byns betesområde för renbete.

Lantbruksnämnden bestämmer det högsta antal renar som får hållas på bete inom byns betesområde.

Om det behövs för att bevara renbetet eller *eljest* främja renskötseln, kan lantbruksnämnden förordna om inskränkning i betesrätten.

gemensamma behov *använda* byns betesområde för renbete.

Lantbruksnämnden bestämmer det högsta antal renar som får hållas på bete inom byns betesområde. *Skälig hänsyn skall därvid tas till andra intressen.*

Om det behövs för att bevara renbetet eller *annars* främja renskötseln, kan lantbruksnämnden förordna om inskränkning i betesrätten.

Om samebyn bryter mot ett beslut enligt andra eller tredje stycket får länsstyrelsen vid vite förelägga byn att följa beslutet. Har samebyn med stöd av 35 § första stycket bestämt hur många renar en medlem högst får inneha, får ett föreläggande att minska antalet renar även riktas mot en medlem som inte följer samebyns beslut.

26 §

Regeringen kan förordna om upphävande av renskötselrätten för visst markområde, när området behövs för ändamål som avses i 2 kap. expropriationslagen (1972: 719) eller för annat ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. För område som väsentligen är utan betydelse för renskötseln får sådant förordnande meddelas, när området behövs för allmänt ändamål.

Upphävande kan begränsas till att avse viss tid eller vissa i renskötselrätten ingående befogenheter.

Regeringen kan förordna om upphävande av renskötselrätten för visst markområde, när området behövs för ändamål som avses i 2 kap. expropriationslagen (1972: 719).

30 §¹

Den som inom område som avses i 3 § 1 äger eller brukar mark där renskötsel bedrivs får *ej* ändra användningen av marken på sätt som medför avsevärd olägenhet för renskötseln i annan mån än som följer av förordnande enligt 26 §.

Den som inom *åretruntmarkerna* äger eller brukar mark där renskötsel bedrivs får *inte vid* användningen av marken *vidta åtgärder* som medför avsevärd olägenhet för renskötseln i annan mån än som följer av förordnande enligt 26 §.

Som en otillåten åtgärd anses skogsavverkning och vad därmed sammanhänger som

¹ Senaste lydelse 1987:154.

1. medför sådant väsentligt bortfall av renbete att möjligheterna att hålla tillåtet renantal påverkas, eller
2. omöjliggör sedvanlig samling och flyttning av renhjord.

Första stycket hindrar inte att mark används i enlighet med en detaljplan eller för företag vars tillåtlighet skall prövas i särskild ordning.

35 §

Om det är påkallat med hänsyn till vad som bestämts om högsta renantalet enligt 15 § andra stycket eller om det behövs för att främja renskötseln, kan sameby bestämma hur många renar medlem högst får inneha eller meddela andra föreskrifter om innehavet.

Om det behövs med hänsyn till vad som bestämts om högsta renantalet enligt 15 § andra stycket eller om det behövs för att främja renskötseln, kan sameby bestämma hur många renar medlem högst får inneha eller besluta om andra villkor för innehavet.

Sameby får undanta visst område från medlemmarnas begagnande för jakt eller fiske, om det behövs av hänsyn till jakt- eller fiskevården eller av andra särskilda skäl.

Föreskrifter enligt första stycket får ej ges sådant innehåll att renskötande medlems fortsatta verksamhet omöjliggöres eller väsentligt försvåras.

Beslut enligt första eller andra stycket får inte ges sådant innehåll att renskötande medlems fortsatta verksamhet omöjliggöres eller väsentligt försvåras.

59 §

I fråga om rösträtt och beslut på bystämma gäller, om ej annat följer av särskild bestämmelse i denna lag.

1. att varje myndig medlem har en röst i fråga som rör utseende av ordförande på bystämma eller av revisor, beviljande av ansvarsfrihet för styrelsen eller ändring av sådan föreskrift i stadga som avses i 38 § andra stycket 1 – 6,

2. att i övriga frågor rösträtt tillkommer endast renskötande medlem, som därvid har en röst för varje påbörjat hundratal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom,

2. att i övriga frågor rösträtt tillkommer endast renskötande medlem, som därvid har en röst för varje påbörjat hundratal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom, dock ej för fler renar än som samebyn bestämt för honom enligt 35 §.

3. att medlems rösträtt kan utövas genom annan medlem såsom ombud,

4. att ingen får för egen eller annans del rösta för sammanlagt mer än en femtedel av det på stämman företrädde röstetalet,

5. att den mening som erhållit det högsta röstetalet gäller som stämmans beslut.

6. att vid lika röstetal val avgöres genom lottning och i andra frågor den mening gäller som biträdes av de flesta röstande eller, om även antalet röstande är lika, av stämmans ordförande,

7. att beslut om ändring av stadgarna ej är giltigt, om det ej biträdes av minst två tredjedelar av det på stämman av renskötande medlemmar företrädde röstetalet och dessutom, såvitt gäller föreskrift som avses i 38 § andra stycket 1 – 6, av flertalet av byns myndiga medlemmar.

66 §

Räkning av samebys renar skall ske årligen vid ungefär samma tidpunkt. Om sameby begär det, kan lantbruksnämnden medge att räkningen får ske med större tidsmellanrum.

Lantbruksnämnden kan på begäran av renskötande medlem *förordna* om extra renräkning, om denne gör sannolikt att resultatet av räkning enligt första stycket är oriktigt och kostnaderna för den extra renräkningen *ej* är oskäligen i förhållande till den betydelse det kan ha för medlemmen att rättelse kommer till stånd.

Räkning av samebys renar skall ske årligen vid ungefär samma tidpunkt. Om sameby begär det, kan lantbruksnämnden medge att räkningen får ske med större tidsmellanrum. *Regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, får meddela föreskrifter om hur renräkning skall genomföras.*

Länsstyrelsen kan på begäran av renskötande medlem *besluta* om extra renräkning, om denne gör sannolikt att resultatet av räkning enligt första stycket är oriktigt och kostnaderna för den extra renräkningen *inte* är oskäligen i förhållande till den betydelse det kan ha för medlemmen att rättelse kommer till stånd.

Länsstyrelsen får vid vite förelägga sameby att genomföra sådan räkning av byns renar som avses i första eller andra stycket.

66 a §

En sameby skall underrätta länsstyrelsen om tid och plats för byns renräkning. Länsstyrelsen, eller den länsstyrelsen förordnar, har rätt att närvara vid renräkningen. Finner den som förordnats att närvara vid renräkningen att samebyn inte följt meddelade föreskrifter, kan länsstyrelsen besluta om kompletterande renräkning.

Den som av länsstyrelsen förordnats att närvara vid renräkningen har rätt att få tillträde till områden och anläggningar där renar hålls samt rätt att på begäran få de upplysningar och handlingar som behövs för att fullgöra uppdraget.

68 §

På grundval av renräkning enligt 66 § första stycket skall renlängd upprättas. Fel i längden som påvisats vid extra renräkning skall genast rättas.

I renlängden skall *upptagas* ägar-
na till de renar som *hålles* på byns
betesområde, det räknade eller
uppskattade antalet renar för varje
ägare och, om *föreskrift* med-
delats om reninnehavet enligt 35 §,
förhållande som är av betydelse för
kontroll av att *föreskriften efter-*
följts.

Bystämman fastställer renlängden och beslutar om rättelse däri.

I renlängden skall *tas upp* ägar-
na till de renar som *hålls* på byns be-
tesområde, det räknade eller upp-
skattade antalet renar för varje äga-
re och, om *beslut* meddelats om ren-
innehavet enligt 35 §, förhållande
som är av betydelse för kontroll av
att *beslutet följts*.

*Regeringen, eller myndighet som
regeringen bestämmer, får meddela
närmare föreskrifter om använd-
ningen av renlängd som underlag
för ett företagsregister och om skyl-
dighet att lämna renlängden och
andra uppgifter om renskötseln till
den myndighet som för registret.*

*Länsstyrelsen får vid vite föreläg-
ga sameby att upprätta och faststäl-
la renlängd samt att överlämna ko-
pia av längden till myndighet som
avses i fjärde stycket.*

71 §

Uppehåller sig renar utanför ren-
skötselområdet eller på mark inom
detta område under tid då rensköt-
sel *icke* får bedrivas där, kan läns-
styrelsen på framställning av *lant-*
bruksnämnden eller markägare
som därigenom lider skada eller
olägenhet av någon betydelse *för-*
ordna att renarna skall slaktas och
säljas.

*Är det känt till vilken sameby re-
narna hör, får förordnande enligt
första stycket meddelas endast om
samebyn underlåter att inom skälig
tid efter anmaning taga hand om
renarna.*

Kostnaden för renarnas omhän-
dertagande, slakt och försäljning
skall *uttagas* ur köpeskillingen.
Återstoden tillfaller renarnas ägare,
om han är känd, och annars den
eller de samebyar till vilka renarna
kan *antagas* ha hört.

Uppehåller sig renar utanför ren-
skötselområdet eller på mark inom
detta område under tid då rensköt-
sel *inte* får bedrivas där, kan läns-
styrelsen på framställning av *den*
som därigenom lider skada eller
olägenhet av någon betydelse *vid*
vite förelägga samebyn att föra bort
renarna.

*Länsstyrelsen får besluta att re-
narna skall slaktas och säljas om
vitesföreläggandet inte leder till åsyf-
tat resultat eller om det annars finns
särskilda skäl.*

*Om det är känt till vilken sameby
renarna hör, får beslut enligt första
eller andra stycket meddelas endast
om samebyn underlåter att inom
skälig tid efter anmaning ta hand
om renarna.*

Kostnaden för renarnas omhän-
dertagande, slakt och försäljning
skall *tas ut* ur köpeskillingen. Åter-
stoden tillfaller renarnas ägare, om
han är känd, och annars den eller
de samebyar till vilka renarna kan
antas ha hört.

85 §

Den som är *renskötselberättigad* kan få tillstånd (koncession) att driva renskötsel i Norrbottens län nedanför lappmarksgränsen inom område där renskötsel av ålder förekommer under hela året. Koncession innefattar rätt för koncessionshavaren att driva renskötseln även med skötesrenar som tillhör

1. den som äger eller brukar jordbruksfastighet, vilken helt eller delvis är belägen inom *koncessionsområdet*, om han är bosatt på fastigheten eller inom området,

2. den som tidigare har haft koncession inom området, om han är bosatt *där* och inte har övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete.

3. efterlevande make eller efterlevande underårigt barn till koncessionshavare eller till sådan under 2 angiven förutvarande koncessionshavare som vid tidpunkten för dödsfallet ägde skötesrenar, om den efterlevande är bosatt inom *koncessionsområdet*.

Koncession får lämnas endast om fortsatt renskötsel inom området är till övervägande nytta för orten och endast om den som söker koncession kan antagas komma att driva renskötseln på ett ändamålsenligt sätt.

Koncession meddelas för viss tid, högst 10 år.

86 §

För renskötseln inom koncessionsområde skall finnas *sameby*. Medlem i sådan *sameby* är koncessionshavare, dennes make och hemmavarande barn. *renskötselberättigad* som biträder koncessionshavare i renskötseln och som inte har annat huvudsakligt förvärvsarbete samt ägare av skötesrenar inom koncessionsområdet.

Bestämmelserna om *sameby* och dess förvaltning gäller i tillämpliga delar i fråga om *sameby* för koncessionsrenskötsel med följande avvikelser:

1. Ägare av skötesrenar anses som renskötande medlem.

2. *Renskötande medlem* har i 2. *Koncessionshavare* har i frå-

Den som är *same* kan få tillstånd (koncession) att driva renskötsel i Norrbottens län nedanför lappmarksgränsen inom område där renskötsel av ålder förekommer under hela året. Koncession innefattar rätt för koncessionshavaren att driva renskötseln även med skötesrenar som tillhör

1. den som äger eller brukar jordbruksfastighet, vilken helt eller delvis är belägen inom *den del av länet där koncessionsrenskötsel får bedrivas*, om han är bosatt på fastigheten eller inom området.

2. den som tidigare har haft koncession inom området, om han är bosatt *inom den del av länet där koncessionsrenskötsel får bedrivas* och inte har övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete.

3. efterlevande make eller efterlevande underårigt barn till koncessionshavare eller till sådan under 2 angiven förutvarande koncessionshavare som vid tidpunkten för dödsfallet ägde skötesrenar, om den efterlevande är bosatt *inom den del av länet där koncessionsrenskötsel får bedrivas*.

frågor som avses i 59 § 2 en röst för varje påbörjat tjugotal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom.

3. Koncessionshavaren eller, om det finns flera, minst en av dem skall vara ledamot av styrelsen. Koncessionshavare leder renskötseln inom byn och anställer den arbetskraft som kan behövas för renskötseln.

89 §

Har förutsättningarna för koncessionen ändrats, kan lantbruksnämnden återkalla koncessionen eller föreskriva nya villkor.

gor som avses i 59 § 2 en röst för varje påbörjat tjugotal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom, dock ej för fler renar än som lantbruksnämnden enligt 88 § första stycket 3 bestämt för honom. För ägare av skötesrenar är rösträtten begränsad till en röst, oavsett antalet skötesrenar som han innehar.

Bryter en sameby eller koncessionshavare mot villkor som gäller för verksamheten kan länsstyrelsen vid vite förelägga byn eller koncessionshavaren att vidta rättelse. Om en koncessionshavare innehar fler egna renar än vad lantbruksnämnden med stöd av 88 § första stycket 3 medgivit honom, eller om en ägare av skötesrenar har fler renar i koncessionshavarens vård än vad som följer av 88 § andra stycket, eller samebyns beslut, får länsstyrelsen vid vite förelägga renägaren att minska renantalet till det tillåtna.

Efter ansökan av samebyn får länsstyrelsen besluta om slakt och försäljning av de övertaliga renarna om renägaren inte efter anmaning själv låter minska renantalet.

Kostnaden för slakten och försäljningen skall tas ut ur köpeskillingen medan återstoden av köpeskillingen tillfaller renarnas ägare.

Har förutsättningarna för koncessionen ändrats, kan lantbruksnämnden återkalla koncessionen eller besluta om nya villkor.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

Äldre bestämmelser om renskötselrätt gäller fortfarande i fråga om äktenskap som ingåtts före lagens ikraftträdande.

2 Förslag till Lag om ändring i väglagen (1971:948)

Prop. 1990/91:4
Bilaga 7

Härigenom föreskrivs att 55 § väglagen (1971:948)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

55 §

Har väghållare erhållit vägrätt, är fastighetens ägare berättigad att av väghållaren få intrångsersättning och ersättning för annan skada till följd av vägens byggande eller be-
gagnande, om det ej avtalats eller uppenbarligen förutsatts att ersättning ej skall lämnas. Samma rätt till ersättning har innehavare av *sådan* nyttjanderätt eller annan särskild rätt till *fastigheten* som upplåtits *innan* marken togs i anspråk.

Har väghållare erhållit vägrätt, är fastighetens ägare berättigad att av väghållaren få intrångsersättning och ersättning för annan skada till följd av vägens byggande eller be-
gagnande, om det ej avtalats eller uppenbarligen förutsatts att ersättning ej skall lämnas. Samma rätt till ersättning har innehavare av nyttjanderätt eller annan särskild rätt till *fastighet, såvida rätten inte upplåtits efter det att* marken togs i anspråk.

Vid ersättningens bestämmande gäller 4 kap. expropriationslagen (1972:719) i tillämpliga delar. 4 kap. 3 § nämnda lag skall härvid tillämpas i fråga om värdeökning som ägt rum under tiden från dagen tio år före det talan väcktes vid domstol.

På ersättningen utgår ränta enligt 5 § räntelagen (1975:635) från den dag då marken togs i anspråk till och med den dag då betalning skall ske och enligt 6 § räntelagen för tiden därefter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

¹ Lagen omtryckt 1987:459.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter

Prop. 1990/91:4

Bilaga 7

Härigenom föreskrivs att 42 § lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

42 §

Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut, *renskötselrätt* och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1990-06-18

Närvarande: justitierådet Böret Palm, regeringsrådet Sigvard Berglöf, justitierådet Lars K Beckman.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 17 maj 1990 har regeringen på hemställan av statsrådet Mats Hellström beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rennäringslagen (1971:437),
2. lag om ändring i väglagen (1971:948),
3. lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Bjarne Örnstedt.

Förslagen föranleder följande yttrande av lagrådet:

Förslaget till lag om ändring i rennäringslagen

Vid tillkomsten av 1971 års rennäringslag framhöll lagrådet att lagen inte innebar någon omprövning av frågan om den rättsliga grundvalen för samernas renskötselrätt och att lagen alltså i detta avseende byggde på samma förutsättningar som tidigare gällande 1928 års renbeteslag. Lagrådet konstaterade att den principiella grunden för lagstiftningen emellertid inte godtagits av den samiska folkgruppen, som hävdade en rätt till marken likställd med äganderätt eller ständig besittningsrätt. I rådande läge och i avbidan på att då föreliggande tvistefrågor prövades av domstol syntes enligt lagrådet en lagstiftning som byggde på samma grund som dittills ändå få accepteras.

Det senare avgjorda (NJA 1981 s. 1) s.k. skattefjällsmålet ligger till grund för förslaget att i rennäringslagen nu uttryckligen ange att renskötselrätten utgör en särskild rätt till fastighet och för de regler i övrigt om ökat skydd för renskötselrätten som föreslås. I skattefjällsdomen slogs fast (se referatet s. 229 f) att samernas rätt till de fjäll i Jämtland som målet rörde är en på urminnes hävd grundad stark bruksrätt, medan någon på sådan hävd grundad äganderätt inte föreligger för samerna på dessa fjäll. Högsta domstolen betonade att dessa uttalanden enbart avsåg skattefjällen och att det inte var möjligt att på grund av utredningen i målet ta ställning till rättsläget i fråga om fjällområden utanför Jämtlands län (referatet s. 227, jfr s. 201).

I lagrådsremissen (avsnitt 3.2 under rubriken "Urminnes hävd") hänvisas i fråga om grunden för samernas rättigheter utanför de områden i Jämtland som skattefjällsmålet gällde till vad Högsta domstolen i domskälen anfört om tillkomsten av renbeteslagen år 1886. Det sägs att dessa uttalanden rör också andra delar av renskötselområdet än dem som prövades och att enligt Högsta domstolen 1886 års lag innebar att dåvarande rättsläge i huvudsak lagfästes, dvs. samernas rättigheter inom renskötselområdet utgörs av en bruksrätt som vilar på urminnes hävd.

Även om Högsta domstolen i sin dom inte i det åsyftade avsnittet crinrat om att domen inte berättigar till någon slutsats i den principiella rättighetsfrågan annat än för skattefjällen, måste en försiktig tolkning av domskälen anses motsäga de nyss angivna uttalandena i lagrådsremissen. I domen hänvisas visserligen till två avgöranden i vattenmål (NJA 1965 s. 492 och 1979 s. 1), där Högsta domstolen i sina domskäl jämställt men inte likställt sameer i vissa områden i Norrbottens resp. Västerbottens län med ägare till fjällmarken. Huruvida 1886 års lag innebar en kodifiering av faktiskt gällande rättsläge i andra delar av landet än skattefjällen har enligt lagrådets mening ändå lämnats öppet av Högsta domstolen.

Företrädare för samerna har i detta lagstiftningsärende alltjämt hävdat att deras rättigheter kan gå längre än vad lagförslaget förutsätter. Svenska Samernas Riksförbund har i sitt remissyttrande över sameutredningens betänkande påtalat att någon rättshistorisk analys inte företagits av utredningen och att Högsta domstolens dom gällde bestämda områden i Jämtland. Förbundet anser att nytt material i framtiden kan leda till en omvärdering av rättens innehåll. (Se DS 1989:72 s. 204). I en skrivelse till lagrådet den 27 maj 1990 har Samernas Nationalråd bl. a. vänt sig mot lagförslagets utgångspunkt när det gäller samernas jakt- och fiskerätt och efterlyst en närmare belysning av skogssamebyarnas rättsliga ställning. Det har också på senare tid lagts fram visst nytt forskningsmaterial rörande de nordligaste delarna av Sverige och Finland, varvid statens äganderätt till de s. k. lappskatteländen ifrågasatts (se SOU 1989:41 s. 258 samt Bertil Bengtsson i SvJT 1990 s. 138 ff).

Det kan alltså konstateras att rättsläget när det gäller andra delar av renskötseområdet än dem skattefjällsdomen avsåg i viss mån är detsamma som när lagrådet gjorde sitt inledningsvis återgivna uttalande år 1971. Lagstiftningen kan ändå nu sägas vila på en betydligt stabilare grund vad gäller såväl det rättsliga underlaget som förankringen inom den samiska folkgruppen. Lagrådet vill med dessa synpunkter inte heller anmäla någon tvekan ifråga om den principiella utgångspunkten för den föreslagna lagstiftningen. Om nya processer rörande renskötserätten inom andra delar av landet skulle bli aktuella och leda till andra bedömningar av renskötserättens natur kan det förutsättas att lagstiftningen prövas om i den mån det är påkallat.

1 §

Renskötserätten är enligt förslaget förbehållen den som är same och får utövas endast av same som är medlem i en sameby. Förslaget till lagtext innehåller inte någon definition av begreppet same. Det framhålls i remissprotokollet att det inte i svensk lagstiftning finns någon allmänt accepterad definition av begreppet och att det inte bör ställas något annat krav än att renskötserätten skall tillkomma den som tillhör den samiska folkgruppen. Det påpekas att vidare frågor bör överlämnas åt praxis.

Ett krav på tillhörighet till den samiska folkgruppen synes inte bidra till att klarlägga vilka personer som omfattas. Enligt gällande bestämmelser har under vissa förutsättningar den som är av samisk härkomst renskötser-

rätt. Även om begreppet "av samisk härkomst" inte kan anses helt tillfredsställande som definition, anser lagrådet att en sådan bestämning i lagtexten bör vara att föredra framför en avsaknad av definition.

Den centrala betydelsen som ett medlemskap i en sameby har för utövandet av renskötselrätten motiverar enligt lagrådets mening att detta villkor anges i lagtexten.

Det påpekas i specialmotiveringen att renskötselrätt tillkommer den samiska befolkningen i Sverige. Uttalandet är inte helt entydigt och återspeglas inte heller i den föreslagna lagtexten. Förslaget uppställer emellertid inte något krav på svenskt medborgarskap för att vara bärare av renskötselrätten. Även andra nordiska medborgare som är samer kommer således att omfattas av bestämmelserna i den mån de förvärvar medlemskap i en svensk sameby. Lagrådet anser det inte nödvändigt att detta tydligare kommer till uttryck i lagtexten.

Mot bakgrund av det anförda kan 1 § första stycket lämpligen ges följande utformning:

"Den som är av samisk härkomst (same) och medlem i sameby får enligt bestämmelserna i denna lag använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar".

11 §

I paragrafen anges vilka som kan vara medlemmar i en sameby. Av punkt 3 framgår att bl. a. den som är gift med en renskötande same, efterlevande efter sådan same och en sames barn är medlem i samebyn. Den som är gift med eller efterlevande efter same behöver härvid inte själv vara same. En sådan medlem blir härigenom delaktig i renskötseln utan att själv ha någon renskötselrätt. Lagrådet vill påpeka att det inte torde vara möjligt att analogivis utsträcka bestämmelsens tillämpning till samboförhållanden.

14 §

En rätt av speciell karaktär tillkommer renskötande medlems dödsbo. Ett sådant dödsbo får enligt 14 § i förslaget fortsätta den av medlemmen bedrivna renskötseln under viss tid efter dödsfallet. Denna tid kan under vissa förutsättningar uppgå till i det närmaste 21 år. Rätten, som torde utgöra en renskötselrätt, är enligt förslaget ovillkorlig, dvs. den förutsätter inte att någon dödsbodeläggare skall vara same eller eljest berättigad att vara medlem i samebyn. En förutsättning för att bedriva eller delta i renskötsel är medlemskap i en sameby. Lagen medger emellertid inte medlemskap för dödsbo. En undantagsregel behövs därför i 14 §. Lagrådet föreslår följande tillägg till paragrafen:

"Kravet i 1 § första stycket om medlemskap i sameby gäller inte för rätt till renskötsel som avses här."

30 §

Paragrafen innehåller f. n. ett förbud för ägare och brukare av mark att inom åretruntmarkerna där renskötsel bedrivs ändra markanvändningen

så att det medför avsevärd olägenhet för rensköteln. Den utgör enligt rennäringslagens förarbeten ett komplement till bestämmelsen i 26 § om upphävande av renskötselrätten genom beslut av regeringen. Dess syfte är att hindra markägaren att kringgå upphävanderegeln och de ersättningsregler som då gäller genom att använda marken på så sätt att renskötsel i praktiken blir omöjlig. (Se prop. 1971:51 s. 129 f.) Förbudet föreslås nu utvidgat till att avse varje åtgärd som medför avsevärd olägenhet för rensköteln i annan mån än som följer av beslut enligt 26 §.

Det erinras i remissprotokollet (avsnitt 3.4) om att enligt de ursprungliga motiven till 30 § bestämmelsen inte slår fast vilka intrång som får göras i renskötselrätten utan ersättning och att åtgärder av mindre ingripande slag kan leda till att markägaren blir skadeståndskyldig mot samerna.

Innebörden av bestämmelsen med den angivna föreslagna ändringen kan alltså sägas vara att en markägare inom de områden det är fråga om inte får företa sig något som kommer att avsevärt skada renskötselrätten, om han inte fått tillstånd till det enligt 26 § och ersättningsreglerna därmed har trätt i funktion.

Det föreslås nu vidare ett nytt andra stycke i paragrafen, där det anges att som en otillåten åtgärd anses skogsavverkning och vad därmed sammanhänger som medför sådant väsentligt bortfall av renbete att möjligheterna att hålla tillåtet renantal påverkas, eller som omöjliggör sedvanlig samling och flyttning av renhjord. Enligt lagrådets uppfattning ter det sig främmande att i lagtexten ge en tillämpningsregel av detta slag beträffande endast en av alla de slag av markanvändning det är fråga om. Som framgår av vad föredragande statsrådet själv har anfört om regeln kan den, sammanställd med den tillståndsprövning som skall ske enligt — den av lagrådet samtidigt behandlade — lagrådsremissen med förslag till ändring i skogsvårdslagen, vålla vissa problem. Skogsvårdsstyrelsen skall enligt förslaget till 20 c § skogsvårdslagen pröva varje avverkning inom den svårförnygrade skogen med avseende på dess inverkan på rennäringen och inom vissa gränser kunna föreskriva vilka hänsyn som skall tas. Skogsvårdsstyrelsen skall emellertid enligt remissprotokollet inte kunna pröva den "civilrättsliga" regeln i 30 § rennäringslagen så att tillstånd skall kunna vägras när den regeln förbjuder avverkning. Skogsvårdsstyrelsen skall i stället erinra om att det kan vara förbjudet enligt 30 § rennäringslagen att avverka, fastän tillstånd ges till avverkningen.

Lagrådet har som framgår av yttrandet över förslaget till ändringar i skogsvårdslagen (vid 20 a—c §§) inte accepterat tankegången att bl. a. bestämmelsen i 20 c § skogsvårdslagen, i motsats till 30 § rennäringslagen, kan sägas röra enbart rennäringen som ett allmänt intresse. Bestämmelserna måste som helhet främst anses innebära en gränsdragning mellan två enskilda intressen, skogsbruksintresset och rennäringens intresse. Från den utgångspunkten finns det alltså inte någon anledning att splittra bestämmelserna om skogsavverkningar på de två skilda lagarna.

Det är självfallet angeläget att den i många avseenden känsliga avvägningen mellan de rättigheter som tillkommer markägaren och renskötselrätten görs på ett tydligt sätt så att tillämpningsproblem och konflikter så långt möjligt undviks. Det måste därför vara en stor fördel om en bedöm-

ning enligt det föreslagna andra stycket i 30 § rennäringslagen kan göras i tillståndsärendet i stället för att samebyn enbart skall vara hänvisad att väcka talan vid domstol, i värsta fall sedan avverkningen redan skett. Att denna tanke avvisats i lagrådsremissen synes ha sin grund i att skogsvårdsstyrelsen inte ansetts vara den lämpliga myndigheten att göra en civilrättslig bedömning av vad renskötselrätten innefattar. Lagrådet delar i princip denna uppfattning och har övervägt, om inte tillståndsgivningen – som alltså enligt lagrådets uppfattning också den innebär en prövning av gränsen mellan enskilda intressen – bort läggas på länsstyrelsen. Ett förhållande som kan tala för detta är också riksdagens beslut att länsstyrelserna fr. o. m. den 1 juli 1991 skall överta lantbruksnämndernas uppgifter när det gäller rennäringsfrågor. Att överlåta tillståndsprövningen till en för de olika intressena "neutral" myndighet är emellertid inte befogat för de fall rennäringsfrågan inte berörs och prövningen är en ren skogsvårdsfråga. Lagrådet har inte heller underlag för att kunna förorda en så principiell ändring av förslaget.

De skogsvårdande myndigheterna har emellertid uppenbarligen utöver sin ingående skogliga kompetens också en stor erfarenhet av hur naturvårds- och rennäringsintressena skall beaktas i skogsskötseln. Lagrådet anser den bästa lösningen i en svår lagstiftningsfråga vara att ändå anförtro skogsvårdsstyrelsen uppgiften att i tillståndsärendena bedöma om förhållandena är sådana som sägs i det föreslagna andra stycket i 30 § rennäringslagen. Bestämmelsen beskriver åtgärder som är så ingripande och konkret beskrivna att det inte gärna kan röra sig om några mer komplicerade avvägningar. Det är vidare av betydelse att enligt en lagändring, som träder i kraft den 1 juli i år, överprövning i samtliga enskilda ärenden där beslut fattas av skogsvårdsstyrelsen skall ske av förvaltningsdomstol (prop. 1989/90: 57 s. 24 f).

Vad lagrådet här har anfört föranleder att det föreslagna andra stycket i 30 § bör utgå och att den föreslagna 20 c § i skogsvårdslagen ändras (se vid 20 a – c §§ i lagrådets yttrande rörande skogsvårdslagen, där bestämmelsen föreslås få beteckningen 19 e §).

Lagrrådet vill om innehållet i förevarande paragraf slutligen, utan något ställningstagande, anmärka att det inte framstår som följdriktigt att 30 §, i motsats till den bestämmelse den skall komplettera, i tillämpningen är begränsad till åretruntmarkerna. Eftersom tillämpningen skall handhas av domstol borde problemet att vinterbetesmarkernas omfattning delvis är tvivligt inte hindra att bestämmelserna får samma tillämpningsområde.

66 §

I lagrådsremissen föreslås bl.a. att första stycket kompletteras med en bestämmelse av innebörd att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om hur en renräkning skall genomföras. Regeringen är emellertid enligt 8 kap. 13 § första stycket punkt 1 regeringsformen behörig att meddela verkställighetsföreskrifter. Såvitt lag-

rådet kan bedöma avses med den föreslagna bestämmelsen ett bemyndigande till sådana verkställighetsföreskrifter som regeringen kan meddela utan stöd i lagen. Den tillagda bestämmelsen kan därför utgå.

Enligt paragrafens andra stycke i dess nuvarande lydelse kan lantbruksnämnden på begäran av renskötande medlem under vissa förutsättningar förordna om en extra renräkning. Det föreslås i lagrådsremissen att det i fortsättningen skall ankomma på länsstyrelsen att besluta om sådan renräkning. Enligt 67 § rennäringslagen, vilken paragraf inte föreslås ändrad, skall emellertid kostnader för en extra renräkning fördelas mellan den som begärt renräkningen och samebyn efter vad lantbruksnämnden finner skäligt. Lagrådet anser det naturligt att lantbruksnämnden bibehålls som den myndighet som får förordna om extra renräkning.

66 a §

Enligt remissprotokollet skall den som länsstyrelsen förordnat ges rätt att få tillträde till område eller anläggning där renräkning äger rum och vidare ha rätt att få upplysningar och ta del av handlingar som behövs för att möjliggöra en effektiv kontroll. Om han därvid finner att samebyn inte följt verkställighetsföreskrifter som meddelats av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer kan länsstyrelsen besluta om kompletterande renräkning. Lagrummets första stycke har dock fått en något annan utformning. Enligt lagrådets mening bör det stycket lämpligen kunna ges följande lydelse:

”En sameby skall underrätta länsstyrelsen om tid och plats för byns renräkning. Länsstyrelsen kan utse någon att närvara vid renräkningen. Finns anledning att anta att samebyn inte följt meddelade föreskrifter, kan länsstyrelsen besluta om kompletterande renräkning.”

68 §

I avsnitt 3.10 behandlas frågan om införande av företagsregister för rennärningen. Det påpekas där bl. a. att renlängden liksom lantbrukets företagsregister skyddas av den sekretess som gäller för statistiskt material enligt 9 kap. 4 § sekretesslagen (1980:100). Lagrådet vill endast framhålla att samma sekretessregler kommer att skydda ett företagsregister för rennärningen.

Övriga lagförslag

Förslagen lämnas utan erinran.

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 21 juni 1990	12
1 Inledning	12
2 Sammanfattning av föredragandens överväganden och förslag	13
3 Allmän motivering	16
3.1 Allmänna utgångspunkter	16
3.2 Renskötselrätten	21
3.3 Upphävande av renskötselrätt	25
3.4 Ökat skydd för renskötselrätten	28
3.5 Rennäringens folkrättsliga skydd	32
3.6 Ersättningsbestämmelser m. m.	36
3.7 Åtgärder vid för högt renantal	39
3.8 Åtgärder mot s. k. strövrekar	45
3.9 Begränsning av rösträtt i vissa fall för renskötande medlem i sameby	48
3.10 Företagsregister för rennäringen	48
3.11 Upplåtelse av rätt till jakt och fiske på statens mark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen	50
3.12 Åtgärder för att förbättra vilt- och fiskevärden	54
3.13 Koncessionsrenskötseln	56
4 Ekonomiska och andra effekter av mina förslag	58
5 Upprättade lagförslag	59
6 Specialmotivering	59
6.1 Rennäringenslagen	59
6.2 Väglagen	66
6.3 Lagen om vissa torvfyndigheter	67
7 Hemställan	67
8 Beslut	67
Bilaga 1 Sammanfattning av samerättsutredningens delbetänkande (SOU 1986: 36) Samernas folkrättsliga ställning	68
Bilaga 2 Sammanfattning av samerättsutredningens huvudbetän- kande (SOU 1989: 41) Samerätt och sameting, såvitt avser renskötselns rättsliga ställning	73
Bilaga 3 Samerättsutredningens lagförslag såvitt avser renskötselns rättsliga ställning	82
Bilaga 4 Sammanfattning av lantbruksstyrelsens rapport (1989: 4) Frågor om samebyarnas organisation, funktion och ekonomi (Förslag av rennäringgruppen)	98
Bilaga 5 Rapportens lagförslag	102
Bilaga 6 Sammanställning av remissyttranden över lantbruks- styrelsens rapport (1989: 4) Frågor om samebyarnas organisation, funktion och ekonomi (Förslag av rennäringgruppen)	104
Bilaga 7 De remitterade lagförslagen	127
Bilaga 8 Lagrådets yttrande	137

